

**BIBLIOTECA CENTRALA
A
UNIVERSITAȚII
DIN
BUCUREȘTI**

No. Curent ni 10083 Format.....

No. Inventar..... Anul.....

Secția..... Raftul.....

58.684

LEFILE SI VENITURILE

BOIERILOR MOLDOVEI

in

1776.

Document de la Grigorie A. Ghica V.V.

publicat

cu o

INTRODUCERE

de

PETRU RĂȘCANU

Profesor.

TEZĂ DE LICENȚĂ

I A Ș I.

TIPOGRAFIA NAȚIONALĂ, STRADA ALEXANDRI.

1887.

111 10085
Inv. A. 34.313

LEFILE ȘI VENITURILE

BOÏERILOR MOLDOVEI

în

1776.

Document de la Grigorie A. Ghica V.V.

publicat

cu o

INTRODUCERE

de

PETRU RĂȘCANU

Profesor.

TEZĂ DE LICENȚĂ

J A Ș I.

TIPOGRAFIA NAȚIONALĂ, STRADA ALEXANDRI.

1 8 8 7.

86210

DONAȚIUNE

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA
BUCURESTI
COTA 10 083

CONTROL 1953

B.C.U. Bucuresti

C86210

Domnului

NICOLAE JONESCU

Profesor la Universitatea din Iași

MEMBRU ACADEMIEI ROMÂNE.

In Semn

de

Respectuos devotament.

Introducere.

NOTE

Asupra stărei Moldovei în viacul trecut.

§. 1.

Raporturile cu Poarta.

După ce în cursul mai multor viacuri Moldova fusese ținta ambiției Polonilor și a Ungurilor, ea ajunsese la jumătatea viacului XVIII-lea a fi privită cu lăcomie de către două mari puteri: Rusia și Austria. Cea dintâi, putere ortodoxă, făcea să luciască înaintea populațiunei amărite de jafurile turcești nădejdea scăpării de sub jugul semi-lune și o soartă mai bună sub părinteasca oblăduire a unei puteri creștine; pe când Austria, stăpână peste Transilvania, se înfățișa Moldovenilor ca reprezentanta culturei apusene și a unei administrațiuni oneste și regulate.

Credincioasă testamentului lui Petru Cel Mare, Caterina II-a declarase resboiul Turcilor după ce mai dinainte agenții Rusești împluseră Principatele și peninsula Balcanică cu nenumărate daruri, scrieri și promisiuni. Diplomația Mariei Theresiei, pe de altă parte, se arata nu mai puțin activă. Ast-fel că în epoca când începe studiul nostru se începuse acel antagonism diplomatic între aceste două puteri, care avea acelaș obiectiv și care, adormit prin nevoia de a conlucra împreună în contra Revo-

luțiuneii franceze și a urmașului ei Napoleon, trebuia să apară mai înverșunată în timpurile noastre.

Ni propunem să cercetăm ce cugetați Moldovenii despre primejdiile care i amenințați, dacă aveau conștiința de ele și dacă în adevăr supunerea turcească avea pentru dânșii consecințele teribile care se par a fi avut la prima vedere. Fără a mai alerga la izvoare străine, ni se pare că documentele de care dispunem astăzi, sunt în stare a ni da răspunsul la aceste întrebări.

De mult apusese mărirea Moldovei. Moldovenii păreau a nu mai fi deștinzetorii acelor Români despre cari Rabinul Benjamin de Tudela scria în viacul XII-le că „nimeni nu cutează a i înfrunta în resbel și nici un rege nu i poate birui“ ¹⁾. Trecuse de mult timpul când Impăratul Sigismund propusese în Conciliul de la Luca, după cum scrie Lasicu (De ingressu Polonorum) ²⁾ „ca ginta română să se estermine împreună cu Voevozii sei, ca una ce nimenui nu este credincioasă și trăește numai cu furțișaguri“. Țeranii nu mai erau acei „negricioși, păroși, bărboși și de o căutătură înfiptă“, cari erau „atât de deprinși a infesta inimicul în locurile lor dificile, în cât cel ce n'a văzut cu anevoie ar putea să creadă asemenea lucru“ cum i descrie Veranciu ³⁾. Moldova nu mai era acel „mural creștinătăței“ cum scria Sasul Reichersdorf ⁴⁾ secretarul Impăratului Ferdinand, fratele lui Carol Quintul.

După ce în timp de 150 de ani valuri de sânge românesc oprise pe Turci de a înainta în contra creștinătății, sabia căzuse din mânilor amorțite ale Moldovenilor și țara slăbită, ajunsese numai umbra înfloririi de odinioară. Montalbanus care a văzut-o cătră 1620, ni arată în câte-va cuvinte cauzele acelei căderi. „Inainte de aceasta cu 50 de ani, Țara Ro-

¹⁾. Arh. Ist. II. 25.

²⁾. Tesaur III. 255.

³⁾. Tesaur III. 152.

⁴⁾. Tesaur III. 130.

mânească, afară de cetăți și orașe, numera mai bine de 40,000 de sate. Iar Moldova cu mult mai multe. Inse acum, din cauza multor resbele, și a deselor revoluțiuni a le Principilor și a le indigenilor, atât sunt de devastate în cât de abia mai remase jumătate din locuitorii țerei⁵⁾. Virtoșia străbună dispărând, Moldova ajunsese a fi prada Turcilor și mai cu samă a Tatarilor. Chroniclele Moldovei sunt pline de jafurile acestor de pe urmă. Nicolae Costin⁶⁾ vorbind despre ȧernaticul Tatarilor din 1674 zice: „Ca niște păgâni multă răutate a făcut oamenilor din Moldova, muncindu’i și pe cărbunii puindu’i și la cap cetluindu’i și de femei și de fete rizindu’și aevia; cerând bani de pe la oameni, odoare, haine și tot ce avea.“ „Tătarii au pradat și au tăiat în țară cât li au fost voia“⁷⁾. „Iar Tătarii prin țară, pre unde și au ajuns, au tot prădat și au robit“⁸⁾. „Și de primăvară când au vrut să purceagă Tătarii au robit mulți oameni’ dintr’acele ținuturi care până astăzi stau siliștile pustii și nu se știu stăpânii lor a cui au fost“⁹⁾. Dacă Tătarii erau pe acele timpuri spaima Moldovenilor, Turcii nu erau mai puțin lacomi și prădători. Inima ți se strînge cetînd în isvoarele timpului nefericirile de tot felul ce apasau asupra țerei. D. Cantemir ni a lăsat un tablou sfășiiitor despre adâncă umilire în care căzuse Domniatele țerilor române. Gheorgache logofătul, care scrie obiceiurile Curții din ordinul lui Grigorie A. Ghika, ni arată de asemenea țeremoniile cu care se primiau Hanul Tătăresc sau diferiții Pași cari veniau prin țară¹⁰⁾ și descrierea lui, complectând cele zise

⁵⁾ Tesaur, II, 143.

⁶⁾ Letop. II, 11.

⁷⁾ Letop. II, 247.

⁸⁾ Letop. II, 393.

⁹⁾ Letop. III, 90.

¹⁰⁾ La întălnire cu vre un Han „Domnul fără șlic merge de sărută piciorul Hanului. . . . și poroncește Hanul Domnului de șede în

genunchi pe macat, vorovînd amăndoi cele de trebuință pricină inse când sărută Domnul piciorul Hanului, el încă are obiceiul de ’și pune mîna la obraz, și ’și ridică șlicul, de abia numai ’l atînge cu palma“.

„Când vine vre uu Pașă cu trei tuiuri. . . Domnul ’i iesă cu toată

de Cantemir, ni arată cât de mult pe timpul seü se uitaseră vechiele Capitulațiunii incheiate de glorioșii Domni români cu Poarta Otomană.

Turcia lovise în integritatea Moldovei luând cetățile de pe malul Nistrului și al Dunărei, între care Tighina „rană nevindecată în spatele bieteï țerei“¹¹⁾, Smilul „al cărui olat, venitul este închinat la mormântul lui Mohamet, ce este în țara Arăpiască aproape de Marea Roșie“¹²⁾. Rumperea acelor cetăți de la Moldova era o mare nenorocire pentru țară, pe de o parte din cauza apăsărilor la care erau expuși megieșii serhaturilor împărătești, pe de alta cu greutatea ce cădeau asupra țarei prin mergerea oștirilor¹³⁾ și Inalților dregători turcești la acele cetăți. Ce se întâmpla la asemenea ocaziuni lăsăm să o spună Enache Cogălniceanu: „La un conac (sub C. Racovița) s’au fost turburat Chihaeoa Pașei că nu se află ghiata, și fiind Banul cel mare Dumitrașcu Calmășiu și el orînduit cu alții, și prilejindu-se acolo de față au pus de l’au bătut, care nu puțină necinste i-au făcut. De care auzind Domnul îndată l’au rădicat de la acea slujbă, orînduind pe Hatmanu Costachi de au purtat de grijă la toate conacele“¹⁴⁾. Menționăm anume acest fapt pentru că ținem a da o idee mai cu samă despre acele suferinți per-

boierimea cale de un cias de două inaintea lui. . . . Domnul descalică mai înainte și așteaptă șezind în picioare. . . și când sosește Pașa drept Domn se poprește, și merge Domnul de ’i sêrută piciorul cum și toți boerii pe rânduială merge de ’i sêrută piciorul. . . .“ A se vede întreaga țeremonie făcută de Grigorie Ioan Vodă lui Hamza Pașa dé Sofia, ginerile Sultanului Mustafa, când a trecut prin Iași în 1762. Letop. III 323, 324.

Pe D. Cantemir nu’l mai cităm

„Descrierea Moldovei“ trebuind să fie în toate mâinile.

¹¹⁾ Letop. III, 37.

¹²⁾ Letop. I, 253.

¹³⁾ Letop. III, 231.

¹⁴⁾ Pe acele vremi era greu în țară, nu de bir, ci de alte supărări, că Turcilor li era calea tot prin țară mergând și viind la Hotin; uniia venise pe la Focșani de merge pre Siret, pe la Botoșani cari venia despre Bosna; alții pre Bârlad și pe la Iași, alții pe la Prut; și ca niște oșteni păgâni ce

sonale care mai mult de cât ori-ce loviau în dignitatea de om a acelor ce le îndurau. Sufletul amărit află o mângâiere când suferințele lui sunt împărțite de un întreg norod; dar cu atât mai mult durerea îi pare mai amară când o nenorocire apasă numai asupra lui.

Resboaiele dintre Turci și Ruși veniră să adăogă la greutatea țerei. Armatele turcești trecând la cetățile de pe Nistru, Moldovenii trebuiau să le îngrijască cu toate cele necesare. „S'au deschis oștire Impărăției Turcului cu Moscul, care viind și la Domnul (Grigorie Ghica în a doua domnie) multe poronci împărătești pentru zaherele la serhaturi, care, boi și alte angării, pod în Dunăre la Obluciță, cherestele și alte multe nesfârșite angării și Măriei sale poronci să facă gătire de oaste . . .” Conac prin satele de pe Prut, pentru oastea ce orinduise ca să meargă la Hotin, și nu numai ortalele de Ieniceri, ci și câți-va Pași, și Saraschierul au trecut prin țară, dând pre la toate conacile cele trebuitoare, care nu puțină sdrobire trăgea toți locuitorii¹⁵⁾

Pe lângă aceste jafuri trebuie să mai adăogim pe Turcii Laji așezați în țară, cari finiau prin a smulge și cele de pe urmă resurse ale locuitorilor. Sub C. Mavrocordat în a treia domnie, însuși Pașa, rînduit să cerceteze faptele lor a putut să se convingă „despre cele ce trag bieții săraci din mâna lor, și neguțitorii creștini, arătând (Vodă) una câte una că și Măriei sale pricinuesc mare păgubire, fiind că nu pôte lua bani de pe raiele din pricina lor, și mistuesc și bucatele raelelor prin bucatele lor, și ucid pe neguțitorii de loc, și mistuesc săracii cu dobânda, că ieau câte patru parale de leu pe lună, lepădându-li bani cu sila prin sate, și ieau muierile și fetele săracilor cu sila de umblă cu ele, și pe barbații lor

era, tot stricăciuni făcea cu fel de fel de risuri a fete fecioare și a

femei înțelepte. (Letop. II, 382.)

¹⁵⁾ Letop. III, 193.

i gonesc cu săbiile și altele multe“. ¹⁶⁾ „La care sta Domnul să li vie de hac, căci mai cuprinsese toată Moldova, întemeieți cu case și cu bucate peste samă de multe, și stupi, și arături, și fânațe care nu le putem arata cu scrisul“.

Lăsând să vorbiască numai documentele contimpurane am constatat că Tătarii prădaū adese țara, că Turcii cuprinseseră o parte din ea, că jefuiaū restul prin trecerea armatelor și că în fine neguțitorii Laji luaū și puținul cât mai rămânea. Dacă vom adaoga sume e mari ce trebuiaū să se dea la Constantinopol sub deosebite numiri, dacă ni vom aminti că de multă vreme aceste țeri erau considerate ca „granarele Impărăției“ cum se exprimă Valter în Res gestae Michailis ¹⁷⁾ atunci vom ajunge la convicțiunea că în adevăr Moldova a trebuit să îndure suferinți nepomenite în viacul trecut. În Ruca a Doamnei lui N. Mavrocordat cătră Sultanul, Doamna zice că bărbatul ei „în acele nouă luni cât a domnit aū plătit și birul deplin și bairamlâcul aceluī an, și balgi-bașlăcurile, și mierea și ciara ce se dă la mutpacul împărătesc și toate poroncile împărătești le aū făcut deplin“ ¹⁸⁾.

În fața acestei stări de lucruri era evident ca Moldovenii să caute a îmbunătăți starea țerei lor. Ceia ce aū și cerat Boierii în mai multe rînduri. Din nefericire țara era așa de slăbită că nici vorbă nu mai putea fi a îndeplini acest scop cu armele. Boierii aveaū conștiința neputinți lor; pe de altă parte politica vecinilor nu li inspira nici o încredere. Se pare că multă vreme nădejdea de îmbunătățire li a fost tot la Turci. Adevărat „Turcii, cum zice Miron Costin ¹⁹⁾ cu săgeți de bumbacucid pe oameni, și lor li pot sluji aceste cuvinte din sfânta scriptură: muīatu-s'au cuvintele lor mai mult de cât untul de lemn, și aceste sunt săgeți“. Că „Turcul

¹⁶⁾ Letop. III, 222.

¹⁷⁾ Tesaur I, 17.

¹⁸⁾ Letop. II, 135.

¹⁹⁾ Letop. I, 267.

cu vreme dă, cu vreme ȳea ; precum este vremea așă lasă. Blând când este vreme de blândețe, sumeț și ager, când ȳi vreme de sumeție. Creștinului nici o dată cuvântul nu ține, nici a' l amăgire ȳi este rușine ; toate precum este vremea face“ ²⁰⁾ Dar în fața făgăduinților pré de multe ori amăgitoare ale puterilor creștine, boșerimea împărtășia de sigur opiniunea cronicarului moldovan care, credincios vechielor tradițiunii ale țerei foarte cu mintioșie scria ²¹⁾ : „De lăudat este fie-care Domn să hie spre partea creștinească că această țară care trăește în statul seu, așă până acum pentru țeri creștinești stă până astăzi în rândurile sale ; inse cu înțelepciune, nu fără socotială și fără temeiu ; ca in loc de folos țarei să aducă peire, cum s'au prilejit și în vremile noastre în câte-va rinduri, de adusesse a mulți nesocotiala și nebunia, mare cumpănă acestui pământ. Dumnezeu mai bine știe, că de nu s'ar fi prilejit o samă dintre capete să cerce mijloace și să nu alerge la împărăție, ar fi fost la peire țara aceasta în câte-va rânduri de istov“. Costin face de sigur aici alusiune la tractatul cu Austria iscălit de C. Cantemir, tractat aflat de ghibaciul Jesuit francez Filip Avril, tractat pe care „Miron Costin Mare Logofet al țerii iscăli numai după ce primise de la Domn amenițări în mai multe rinduri, cum va fi decapitat esterminându-se și tot niamul seu, cel mai de frunte în toată țara“ ²²⁾. Politica mintioasă a lui M. Costin a fost urmată și după moartea sa. Strinși de aproape de cătră D. Cantemir, ca să se declare pentru saū contra Rușilor, Boșerii se pronunță în definitiv să aștepte „până se vor bate Turcii cu Moscalii, și care parte a birui cu aceia să ție“ ²³⁾.

Esperiența făcută cu Poloniă făcuse pe boșerii moldoveni foarte cu bagare de samă. In urma campaniilor întreprinse la în-

²⁰⁾ Letop. I, 228.

²¹⁾ Letop. I, 237.

²²⁾ Arch. ist. I 2. 16.

²³⁾ Letop. II, 337.

ceputul viacului XVII de cătră Poloni în contra Turcilor, Moldova ajunsese „ca o stâncă în care nu poate subsista oastea polonă“ scrie comandantul armatei Sobieschi. „Nu mai este nici sat nici oraș care să nu fie pradat și jăfuit“, adaugă Ieremia Movilă, pe când Wilden care trecu prin Iași scrie: „Treți zile am petrecut în Iași... Bieții țărani părăsesc satele de prin toate părțile și petrec în păduri...! Moldova este numai un infiorător deșert de morminte!“ „Moldavia mormântul Polonilor“ esclamă Kobierzicki.²⁴⁾ Peste un viac și jumătate, Moldova făcuse și experiența armatelor Rusești „Și atunci la purcesul lui Minih, scrie Neculcea²⁵⁾ trimis'au de au robit mulți oameni din ținutul Hotinului, și de pre marginea Cernăuților și i-au trecut cu femeii, cu copii, la Mosc, și 'i împărția pre oameni ca pre dobitoace; unii luaă barbații, alții lua femeile, alții copiii, și 'i vindea unii la alții fără leac de milă, mai rău de cât Tătarii, și era vreme de iarnă! Bocete și multe lacrimi era cât se auzia glasurile la cer!“

Afară de neguțitorii Laji, cari și ei și ar fi găsit negreșit semenii în neguțitorii Germani și Ruși, în cazul când țara s'ar fi pus sub protecțiunea Austriei sau Rusiei, prădăciunile soldaților creștinii, am văzut, nu erau mai pre jos de cât ale Turcilor și Tatarilor. Neculcea susține chiar că Rușii erau mai răi de cât acești de pe urmă. Lucrul era foarte natural în viacul trecut. In armatele europene Intendența fiind abia cu numele, și armatele chiar în țara lor proprie trăind în marșuri pe comptul locuitorilor, jafurile soldaților erau o consecință naturală a organizărei militare de pe acele timpuri. Dacă un Louvois ordonase jefuirea Palatinatului, dacă Germania în timpul resboiului de 30 de ani se prefăcuse aproape într'un deșert, nu este de mirare ca armatele Tur-

²⁴⁾ Tesaur II, 143.

²⁵⁾ Letop. II, 454.

cești să'și fi semnalat calea lor prin pustierea localităților pe unde li era drumul.

Constatând suferințele Moldovenilor în această privire le atribuim dară nediscipliniei armatelor, le considerăm mai mult ca un efect al organizării vicioase a armatelor de pe acele timpuri, de cât al unor ordine venite de la Impărăție, de cât ca espresiunea relațiunilor internaționale dintre țară și Poarta Otomană. Suntem aplecați din contra a crede că în timpuri normale, Poarta, departe de a despoia țara avea grijă ca să fie bine administrată, ca locuitorii să fie scutiți de a-supriri și ca „Chelerul Impărăției“ să fie cât se va putea mai plin de toate bunătățile. Prosperitatea Principatelor Române însemna disciplina în corpul Ienicilor și buna ordine în Constantinopole. Frumoasele pământuri a le peninsulei Balcanice fiind rău cultivate din pricina administrațiunii turcești și a sistemului greșit de proprietate, rezultat al cuceririi Otomane, Principatele Române erau grănarele care alimentau Constantinopolea. Acia găsiau Gealepii Capanului ialovișele berbecii, îngrășați, untul, mierea și vestitul grâu arnăut, necesarie Curții Imperiale, armatei și populațiunii din capitală; după cum flota otomană se construia exclusiv din lemnul munților noștrii. Are dreptate dară Valter ²⁶⁾ când zice că: „Murat nu mai putea tolera lipsa grănarelor din Transilvania și ambele țeri române, grănarie atât de folositoare, și pentru purtarea resboiului cu Ungaria atât de necesarie; căci numai Domnul Țerei Românești răspundea pe an cam o tonă de aur, 20,000 de oi, 20,000 de cai, 10,000 de măsurii mari de bucate, tot atâta orz, apoi unt, miere și altele. Nu mai puțin era îndatoriți a da și cei-alți doi Domni vecini“. Înțeleapta Impărăție Otomană nu putea face decî ca selbaticii de cari vorbește Montesquieu, cari taie pomul pentru a'i avea roadele.

²⁶⁾ Tesaur I, 17.

Prosperitatea țărilor Române era de mare nevoie pentru Poartă. Departe de a căuta să ruineze țara, interesul Porții era de a alina suferințele ei, pe cât era prin putința Sultanului de a face să se respecte ordinele sale și întru cât puteau ajunge la urechile Împărației plângerile locuitorilor. După tăierea lui Barnovski Vodă „Sultan Murat a întrebat pe Vizirul: Așezat-ați Domn la Moldova în locul ghiaurului ce a perit?... Chiamă pre ghiaurii ce sunt boierii acelei țări, și pre cine ar voi ei să și aleagă Domn, să le hie dat... să nu steie aceea țară fără Domn.. Chiâmând Vizirul pre Costin Postelnicul, a zis: Iată că împăratul vă iartă capetele, și sunteți de acum slobozi, și să mergeți să vă alegeți Domn pre cine veți pohti“. ²⁷⁾ Treizeci de ani după aceasta, 1663, Sultanul Mehmet IV adresază Domnilor următorul firman, care ajunsese pentru Români cea ce legile lui Eduard Mărturisitorul ajunsese pentru Anglo-Saxonii striviți de Cucerirea Normandă.

„Să se păziască ale patriei noastre așezări din vremea lui Mehmet IV-lea“ ²⁸⁾ scriu boierii Moldoveni în Donoșenia Moldovenilor către Rămnicianu Nicolae, solul Rusiei, în 27 Februarie 1775. Așezările lui Mehmet IV era dară idealul țerei pe la jumătatea viacului trecut. Punem aci firmanul împărătesc pentru ca să se vadă câtă dreptate avea țara. „Așa dară tu numitul Domn (Eustratie Dabija), care ai păzit cuvenita supunere (Grigorie Ghika din Muntenia trecuse la Nemți) și ai mângâiat pe locuitorii țerei, implinind și alte ordine ale mării noastre cu grabire și sirguintă, sperăm că

²⁷⁾ Letop. I, 629.

²⁸⁾ (Uricar, VI, 452) D. Hâjdău se arată foarte nedrept pentru D. T. Codrescu, editorul Uricarului, când numește în Arh. (.) această publicație fără nici o valoare și ca cum nu ar fi. Pentru noi, tocmai fiind că documentele din Uricar sunt

publicate așa cum le găsește editorul, fără o idee preconcepută, este o garanție de autenticitate. Drept care punem mare temei pe ele. Nu înțelegem înse cum s'a putut face ca un număr mare de documente să fie publicate de 2 ori. Uricar. I, 452.

cu înțelepciunea ta, și acuma te vei uni cu boierii sfetnicii și vei arata cătră sermanii locuitorii, ce au fugit și s'au ascuns, mângâere cu tot felul de blândețe, ca să'l aduceți la calea cea dreaptă, să semene și să secere de bună voia sa și cu mulțumirea inimii. Iar de acuma înainte ori care din ostașii noștrii, sau alții, ar trece în țara voastră ca să supere femeile, copiii sau lucrurile voastre, să vă siliți în tot chipul ca să se pedepsiască pe tulburători, trimițind Inaltului meu Vizir numele și descrierea chipului lor. Așa dară, precum ți scriu mai sus, iarăși ți ordon să te unești cu numiții boieri și să întinzi sporul mâinii Mele peste acești nefericiți locuitori cari se roagă lui D-zeu de acolo, se află ascunși ca să'i aduceți și la semnul Impărăției mele să fiți supuși²⁹⁾. Acesta este Sultanul despre care N. Costin scrie: „Boierii cei mari ai țerii Moldovei s'au sfătuit și îndată au purces la Țarigrad de și-au cerșut Domn de la Poartă dupre obiceiul lor. Și pre pohta lor de acolo li au dat Domn Sultan Mahmet Impăratul pe Duca Visternicul³⁰⁾. Nu este Poarta vinovată dacă boierii au cerut pe un Domn în contra căruia în curând a fost țara nevoită să se plîngă la Impărăție. Nenorocirea era însă că plîngerile țerei tare cu greu puteau pătrunde pîntre pungile cu bani a lui Duca. Deputații erau nevoiți să pândiască eșirea din Palat a Sultanului și ași aprinde rogojină în cap pentru a putea atrage atenția Impăratului, sau a face răvașe de jalobe. „Atunci iarăși bieții pământenii săracii făciau răvașe de jalobă pârând pre Duca Vodă, și le lepăda pe drum, care răvașe găsindu-le Turcii le lua și le ducea la Impăratu; și au înțeles Impărăția cum se jălueste țara de Duca Vodă“. ³¹⁾ Țara prin urmare era sigură a găsi dreptate la Impăratul când glasul ei putea fi auzit.

²⁹⁾ Fotino III, 219.

³⁰⁾ Letop. II, 5.

³¹⁾ Letop. III, 89.

Dacă Moldova ar fi avut fericirea a găsi în Boierimea țerei pe stilpii patriei din viacurile trecute, multe din nefericirile ce au căzut asupra ei ar fi fost înlăturate; pentru că în tot deauna Sultanul era gata a asculta plângerile ei. Un exemplu luat din epoca cea mai tristă din istoria noastră ne va convinge despre acest adevăr. Era în 1802. Sultanul mazilise pe Moruzi și numise Domn pe Constantin Suțul. Boierii însă și Archierii fugiți în Transilvania de răul Turcilor respund Sultanului „Că sunt supuși poronților, că sunt doritori și bucu-roși a veni la casele lor în țara sa, dar până nu li se va orându-i de cătră Impărăție Domn pe Constantin Ipsilant, după cererea lor, nu vor veni în țară; că Suțul Vodă este om rău și năprasnic, și li este teamă că vor pătimi de el ca și de la Mavrogheni... Impăratul a primit cererea boierilor; iar lui Constantin Suțul 'i veni mazilia³²⁾. Nu Poarta poate fi respunzătoare dacă Boierii și Archierii au cerut în 1802 pe Constantin Ipsilant, creatura Rușilor, după cum predecesorii lor ceruseră la finea veacului XVII-lea pe jacașul Duca. Istoria imparțială este datoare să facă tuturor partea de respundere, neperzind negreșit nici o dată din vedere greutățile timpului și gradul de înțelepciune și inteligență a tuturor cari au avut o înfriurare asupra soartei unui popor. Dar pentru noi cari cercetăm aici raporturile dintre Moldova și Poarta în anul 1776, nimic nu ni poate fi mai prețios de cât Hatișeriful pentru pronomiile Moldovei adresat lui Grigorie Al. Ghika. Se încheiase pacea de la Cuciuc Cainargi. Boierii Moldoveni se consultă și trimit la Constantinopole pre Enachi Cuza Spatarul și pe Pitarul Ioan Kirica ca să presinte Sultanului cererile Boierilor și să'l roage a li da Domn pe Grigorie Al. Ghika. Sultanul primește cererea Boierilor, numește pe Domnul cerut de țară și liberează Domnului următorul

³²⁾ Tesaur II, 203.

Hatışerif pentru pronomiile Moldovei, cu data din 1 Noembrie 1774 :

a) „Locuitorii să se bucure de odihna și liniștea lor, și să li se împliniască cererile lor, plătind numai obicînuitul haraciū, iar alte încărcări multe puține ce erau mai înainte de vremea oștirea, acelea s'aū propit și ridicat de istov. b). Domniū amîndurora ținurilor să nu se mai scoată, fără cāt numai se va arata de față și se va dovedi vre o vină a lor, adevărată și cunoscută de toți, de care se cade scoaterea lor. c). Haraciul se va aduce în doi ani, prin boieri cari se vor trimite. d). S'aū iertat haraciul raeliū Moldovei pe doi ani de la 6 Iulie 1774. e). Turcii în pricinile lor cu locuitorii de Domnul Moldovei să se judece; în cas de nemulțemire Cadiul din Brăila va da sfîrșit pricinei. f). Ascherlii și alții cari intră în Moldova pentru a face reuțăți să se trimită la cele de aproape Sarhaturī, pentru a fi pedepsiți. g). Afară de neguțitorii ce se vor rîndui și se vor numera din fie-care Sarhat, altul să nu fie slobod a intra în Moldova. Acei neguțitori să aibă teșcherele de la Zabeții lor, și căpătând cărți de la Domn să îmble prin țară. h). Neguțitorii nu vor pute face nici un fel de așezare, saū casă; nici să are, nici să samene, nici să dé bani înainte; nu vor avé volnicie a ținé moșii, ceafilicuri, și a pășuna vite în pămîntul Moldaviei. i). Nici întru un chip nu se mulțemește Impărăția mea ca Vizirii și Pașii și oamenii lor să între în Moldova ca să pricinuiască pagube raeliū. k). Olacile cu trebuincioase trebī sa nu'și lase drumul, și să ceie cai mai mulți. l) Raelile Moldovei ce vor merge peste Dunăre pentru negustorie saū alte trebī ale lor, Hărăcerii și alți Zabeți să nu'ī supere cu cereri de haraciū și ipinge; nici să trimită oameni de ai lor în Moldova cu pricinī că cer raele străine. m). Casabașii să nu mai cumpere oi prin oamenii și saigiū lor; ci raelile

să nu ascunză oile lor, dar să le vînză cu prețul lor la ne-
guțitori și gealepi. Domniî să se îngrijască ca să trimată
multe oi la Țarigrad, nevînzându-se în alte părți. n). Za-
hareoa Mucaesiliî să se propiască; dar raelile să aducă la
schele multime de pâne, roduri și legume, și cu prețul ce
se va tîmpla, să le vîndă la reizii corăbiilor Capanului, ne-
dându-le la alte părți. o). Ori ce s'au tîmplat din pricina
oștirea mele și ori ce felîu de vine și greșeli s'au aratat din
partea boțerilor și a raelilor din țara Munteniască și Moldova
s'au iertat și s'au uitat. p). Pentru cherestelile trebuitoare
Cetăților Rumeliei, fiind din vechiu rînduite a se tăia din
munții Moldovei, să se plătiască tăiatul și adusul, scăzînd din
bir. q). Chelinagăr să nu mai trimită oamenii sei să
iea vamă de lucrurile ce se pogoară la schelea din Galați.
r). Sălitra care se lua din Moldova pentru trebuința tara-
phanalei din Țarigrad să o trimită Domnul la scheli și să o
scază din haraciū. Indată ce se va lua înștiințare, că cineva din
Sarhaltiî, din prejurul țerii, vor îndrăzni la vr'o faptă împo-
triva datului Nizam, cunoscut și adevărit să fie cum că se
vor pedepsi³³⁾.

Acest Hatișerif este pentru noi basa raporturilor între
Moldova și Poarta Otomană în 1774. Nu dăm acestui act
mai mare importanță de cât o au actele internaționale în ge-
nere. Espreșiune, sinceră poate, a unor idei ce preocupă pe
o putere într'un moment dat, un act internațional nu are va-
loare de cât numai întru câtă vreme aceleași preocupări si-
lesc pe părțile contractante a fi credincioase actului subscris
cu atîta solemnitate. El nu mai este de cât o hârtie albă
în ziua când una din părți a scăpat de împrejurările ce o
siliau a fi credincioasă angajamentelor luate. Numitul Hati-
șerif era consecința păcei de la Cuciuc-Cainargi asupra căreia

³³⁾ Uricar VI. 433.

Dionisie Eclisirhul se exprimă în următorul mod: „dar Țara Româniască și Moldova s'aû lăsat iară întru stăpânirea Turcilor înse cu așezămînt ca Turcii să nu mai șadă cu casele lor în Țara Româniască, nici moșii sau bălți să nu fie slobozi a ținé, ci numai negustorii să facă, să cumpere cu banî ce li va trebui, cu prețuri ce se vor pute ajunge cu vînzătorii, și Domnul să fie ales de boierii țerei din pămînteni, din lenia și neamul domnesc, și arătându'l Impăratului să'l facă Domn cu ferman după obicei și să domniască 7 ani în pace, apoi să'l maziliască, și iar asemine să puie pe altul. Iar întîmplîndu-se a face vre o vină mare, atunci și cu știrea Impărăției Rusești, să fie scos și pedepsit“³⁴⁾.

Nenorocirea mare a fost că între Boierii țerei Moldovei nu s'a găsit nici un cap destul de îndrăzneț pentru a se pune în fruntea țerei, și, profitând de avantajele acordate prin numitul Hatișerif, să siliască pe Turcia a se ține de cuvînt. Și lucrul ar fi fost ușor cu un Sultan ca Mustafa III, despre care F. Laurent (*Etudes sur l'histoire de l'humanité* XI, p. 376) zice „le barbare musulman l'emportait infiniment sur la princesse Chrétienne (Catherine II), qui était si fière de sa civilisation. Moustapha III était un rigide observateur de la loi de Mahomet; il l'observait dans les relations politiques comme dans les relations privées“. Sub acest Sultan, Divanul acusat de cătră Ruși că rescoală pe Tatarii din Crimeia a dat nobilul respuns: „Este cunoscut de cătră toate puterile că Sublima Poartă nu s'a desonorat nici odată prin fapte contrarie făgăduinților sale, și că n'a întrebuițat nici odată fraudă în angajamentele sale. Ea e constantă și fermă în cuvîntul dat, fără a se îngriji de consecinți pe care le

³⁴⁾ Tesaur II, 165. Dionisie face confusie cu înaltul hat pentru privilegiile țerei, din 1802 Martie.

În acest act se prevede că Domniî vor fi aleși pe 7 ani etc. A se vede Tesaur II, 311.

lasă în voia destinului“. Cât de departe erau Boierii Moldoveni de înaintașii lor! Cum nu s'a găsit în Moldova un om ca Luca Stroici, ca Visternicul Mătieș despre care Ioan Episcopul din Lund, ambasadorul lui Carol Quintul la Curtea Ungariei, scria stăpânului său: „In adevăr barbat foarte modest, foarte bun și mai ales prudent, și atât de ager în trebe; precum nici că se afla altul în Ungaria“³⁵⁾. Răspunsul la această întrebare credem a' l pute găsi în starea intelectuală din acel timp. Credem că brilianta educațiune dată boierilor de către învățații Greci, petrecători prin țerile române, a' putut produce ori ce, numai oameni de caractere, numai patrioți ageri nu. În ceia ce privește folosul ce se putea trage pentru naționalitatea română, pentru rădicarea Românilor din starea de îngenuchere în care se află, din învățătura dată în Academiile cu profesori Greci, putem aplica acelor învățați străini ceia ce Edgar Quinet³⁶⁾ zicea despre Jesuiți. Să nu uităm că a trebuit să vină Eteria și Domnia pămintească pentru ca „Musele, cum zice Miron Costin, să treacă în calea lor și de asupra pământului Românesc“³⁷⁾. A trebuit ca atmosfera să se purifice pentru ca să apară cea întâi operă românească, Eteria lui Ales. Beldiman, care este un strigăt de indignare în contra Domniei fanariote.

Nici odată țara nu fusese în condițiuni mai bune pentru a sili pe Turcia să se țină în marginea vechielor Capitulațiuni. Pe lângă interesul material ce avea Poarta de a

³⁵⁾ Arch. ist. I, 48.

³⁶⁾ „De là, après avoir retranché le but de la science, cet appareil de discussions, de thèses, de luttes intellectuelles, de combats de paroles, qui caractérisent l'éducation dans l'ordre de Jésus. Plus ils avaient ôté le sérieux à

la pensée, plus ils conviaient les hommes à cette gymnastique, à cette escrime intellectuelle, qui couvraient le néant de la discussion. Ce n'étaient que spectacles solennites, joutes d'académies, duels spirituels.

³⁷⁾ Arch. ist. I, 161.

ocroti aceste două țeri care erau, ca niște Cămări pline cu de toate Impărăției spre folos“ ³⁸⁾ cum scria Vodă Moruz Porții, când stăruia ca să nu se dé țerile Rușilor (în schimbul ajutorului în contra lui Napoleon Bonaparte în timpul Expediției din Egipt); Poarta era nevoită să li facă toate concesiunile, pentru a ține în credință două țeri, care erau bulevardul Turciei, în contra vrăjmașilor de la Nord. Socoțim de prisos a mai arata importanța țărilor Române pentru conservarea Imperiului Otoman. Mult mai înainte de Resboiul de Crimeia, Turcii și Europa se convinseseră că țerile noastre erau „Bulevardul“ Europei în contra primejdiilor ce o amenința de la Nord. În viacul trecut numai Poarta Otomană a protestat când cu Impărțirea Poloniei. Numai Divanul turcesc a avut însemnata onoare de a nu se lăsa amăgit de protestările ipocrite ale celor trei Curți Creștine, care prezentău sfășierea nobilei națiunii ca un act de „libertate a conștiinței“ și de „ocrotire a libertăților polonese“. Este de ajuns a aminti numai că în curs de 50 de ani, Rusia și a sleit o mare parte din forțele sale în lupte crâncene pentru cuprinderea cetăților din Moldova și Muntenia; că Suvarof „neînvingul“ a purtat numele de „Rimninskii“ în urma victoriei câștigată la Rîmnic, și că un regiment din Garda Imperială rusă poartă și astăzi numele de „Ismailinskii“ în amintirea sângeroaselor lupte purtate sub zidurile Smeilului. Primejdia fiind evidentă pentru Poartă, țerile românești puteau smulge multe concesiuni; din nefericire, boșerii țerei nu erau în stare a pricepe noiele condițiuni ce se făcuseră de câți-va ani țărilor. Ei nu înțelegeau puterea Rusiei; când au înțeles, încrederea în ea a fost așa de mare că, în loc de

³⁸⁾ Tesaur II, 129.

a profita de situațiunea admirabilă a țerei, cea mai mare dorință a lor a fost a cere să fie anecsați la puternica Impărăție pravoslavnică. Nu intră în intenția noastră a ne ocupa de resboiul care s'a sfârșit prin pacea de la Cuciuc-Cainargi. Pentru mersul resboiului, pentru corespondența avută cu Galițin și pentru cererile adresate Impărătesei Ecaterina II trimitem pe cetitori la opera D. A. D. Xenopolu, „Resboaiele dintre Ruși și Turci“³⁹⁾. Noi ne mulțemim a spune că a fost o fericire pentru țară că vitezele armatei Otomane au făcut de nu s'aui îndeplinit cererile Boierilor Moldoveni de „a fi un general cu oști pentru paza țerei, care să trimită la Visteria Impărătiască dăjdiile țerei,“ nici ale Boierilor Munteni cari cereau ca „Țara noastră să se facă tot una cu eparhiile ce stapânește pré puternica Impărăție a Rusiei,“ și ca „să se așeze în țara noastră legile și rînduelile Rusiei pe deplin“⁴⁰⁾. Cu mare dreptate D. Cogălnicianu zicea în 1843 despre epoca care ne ocupă : „O aristocrație ignorantă, sprijinită de Poartă și de Cler, pe de o parte ține în lanțuri un popor de mai mult de două milioane oameni, iar pe de alta se face stavilă chiar binelui ce unii din Domniî fanarioși vroesc a face; driturile țerei, care din care se silește să le vîndă mai cu preț și mai degrabă; isvoarele de înavuțire publică se întrebuițază numai în folosul unor familii privilegiate“⁴¹⁾. Moldova fiind lipsită de fireștii seî apărători, soarta ei atirna de la șansele resboaielor dintre Turci cu cele

³⁹⁾ Resboaiele dintre Turci și Ruși 2 vol. in 8 Iași, 1880. Corespondența urmată între țară și Ecaterina II-a s'a publicat în Arhiva Românească a D-lui M. Cogălniceanu, și s'a complectat de

Dl. D. A. Sturza in Convorbiri literare.

⁴⁰⁾ Xenopolu op. cit. I 85, 87.

⁴¹⁾ Cuvînt introductiv, Letop. I, XXXVII.

două mari puteri creștine, saū de la buna voința Porții Otomane, bună voința care nici odată nu i a lipsit.

Credem că, în definitiv, raporturile Moldovei cu Poarta Otomană, nu erau așa de rele, după cum s'ar păré la prima vedere. Suferințele țerei erau mari și umilirea Domnilor nu se poate nega. Dar birurile cele mari, greutățile cășunate cu trecerea armatelor Impărătești, apăsările Turcilor așezați în țară nu trebuie să ne facă a uita, că existența aproape independentă a Moldovei se datorește numai legăturilor strinse în care aū fost cu Poarta otomană care, credincioasă vechielor noastre Capitulațiuni, a căutat pururea a ne scăpa de vecini. La pacea de la Carlovitz, la Cuciuc-Cainargi, în toate ocasiunile grele pentru Impărăția Turcească, Divanul, când era vorbă de cedarea Principatelor, saū a unei părți din teritoriul lor, a opus în tot d'auna argumentul, că nu poate să le dé pentru că nu sunt țeri cucerite cu armele; că nu fac parte integrantă din Imperiul Otoman; că sunt „podane“ cum zice Miron Costin. Moldova a pierdut Bucovina, dar știm în ce anume împrejurări. De abia scăpată din resboiul cu Rusia, Poarta se afla în imposibilitate a se opune Austriei, care ocupase această provincie cu complicitatea Rusiei și a Prusiei. Se știe că prima ideă a ocupării Bucovinei a plecat de la Frederic Cel Mare al Prusiei. Ni s'a răpit Basarabia de către Ruși; dar aceasta în urma trădărei dragomanului D. Moruzi, care 'și a luat plata sa. Putem jăli vecinic pierderea acestor fiice ale Moldovei; dar să nu uităm că nici într'un cas nu putem acusa pe Divanul Turcesc. Mulțemită legăturilor cu Poarta am remas ceia ce suntem; și dacă simțim o datorie națională a întreține în inimile generațiunilor viitoare simțul patriotic; dacă credem că copiii de mică trebuie să învețe prin scoale cântece patriotice, apoi adevărul istoric trebuie să ne facă a nu mai lăsa să se perpetueze le-

genda „Turcului Păgân“ și a „Românului Creștin“, legendă care, bună poate pentru a justifica participarea noastră la războiul din 1877—78, este desmințită atât prin politica tradițională a celor mai însemnați Domni și Boieri ai noștri cât și prin proverbele Poporului Românesc.

Fanarioții.

Un mare amic al Românilor, Edgar Quinet, vorbind despre Fanarioți a zis: „Acest guvern din Fanar este singurul care n'a fost apărat de nimine, singurul care n'a fost reabilitat, singurul care a fost blestemat de toți, singurul de care nu îndrăznesc să vorbiască nici chiar acei cari trăiesc din moștenirea lui, — și dacă cineva pînă noi ar simți o vie mîncărime de sofisme, cred că n'ar avé nimic de făcut mai bine de cât a o aplică acestui subiect“¹⁾. Se pare că anathema aruncată de marele scriitor a avut de efect a împedece multă vreme orî ce studie asupra Epocei fanariote. Cu zece ani în urmă, Consiliul Scolar al Seminariului Veniamin, făcându-ni onoare a ne însărcina cu ținerea unui Discurs pentru serbătoarea Seminariului, ocupându-ne de Epoca aceasta ziceam: „nu e bine a se alege câți-va Domni din o perioadă a Istoriei naționale și a face din ei țapul emisar însărcinat cu toate păcatele lui Israil“. Perioadă de umilin-

¹⁾ Oeuvres Complètes de Edgar Quinet, VI, 86.

ță națională, desarmarea țerei, persecuțiunea Boțerimei pă-mîntene, întunericul respîndit asupra neamului românesc; éță cuvintele care se aplică de ordinar acestei perioade în cărțile de scoală, și pretutundine. Am văzut autori cari li refusă titlul de Domni; pe când alții li fac grație de a'i trece cu vederea. Acest chip de a face Istoria ni se pare nepotrivit cu misiunea ce trebuie să o aibă în educațiunea națională această importantă știință. Nu făcënd din timpurile anterioare anului 1714 un ideal, vom puté arăta poporului românesc adevératul seú trecut; și nu blestémând un viac din Istoria noastră vom contribui la rîdicarea conștiinței naționale. Din norocire Viacul XVIII-le al nostru a început a se studia într'un chip mai nepărtinitor. Documentele Hurmuzaki, acele nu mai puțin importante adunate de D. Odobescu, studiile făcute asupra scoalelor în viacul trecut, cercetările D. V. Urechia, vor arunca credem o lumină viuă asupra acestei epoce atăt de necunoscută. Ocupându-ne cu starea Moldovei cătră anul 1776, nu avem a ne ocupa de Domniile fanariote; de și, după opiniunea admisă, s'ar păré că suntem în mijlocul acestei epoce.

Nu am înțeles nici odată pentru ce Istoricii noștri pun anul 1711, fuga lui D. Cantemir, saú 1714, tăierea lui Stefan Cantacuzino ca începutul perioadei fanariote. Un an luat ca începutul unei noue perioade trebuie să însemne sfârșitul unei stări de lucruri anterioară, bună saú rea, și începutul unei noue evoluțiuni în mersul unui popor *).

Pentru noi anii de mai sus nu întrunesc această condițiune. Nicolae Mavrocordat domnise în Moldova înainte de 1711. Mult

*) Pentru aceasta nu putem de cât să aprobăm din toată inima noua divisiune introdusă în Istoria noastră de cătră D. Gr. C. Tocilescu. (Istoria Românilor, Bu-

curești, 1866). D-sa pune regnul lui Mihai Viteazul ca începutul unei noue perioade care ține până la 1882.

mai înainte fusese Domn Italianul Gaspar Grațian, care nu știa nici o vorbă românească „care lucru nu poate fi mai greu când nu știe Domnul limba țerei“ zice Miron Costin. Mult mai înainte de 1716 domniseră Arnăuții George și Grigorie Ghica ; de asemenea George și fiul seü Constantin Duca. Grecii furnicaü în amîndouë Principatele înainte de acei ani ; ba în așa mare număr că Românii fuseseră nevoiți a se revolta, în Moldova și în Muntenia în 1633, pentru a scăpa de Greci. Ceia ce nu se va întîmpla nici odată în Veacul XVIII-le până în 1776. Nu pentru că Românii nu s'ar fi putut revolta ; ci pentru că nici odată n'aü cuprins Grecii toate dregătoriile țerei, cum aü făcut d. e. sub Leon Stefan în Muntenia și sub Alexandru Piaș în Moldova. O singură dată, în 1749, sub Constantin Cehan Racoviță, un Român neaoș, Miniștrii Greci „se apucaseră de mare înfruntare boierilor și pămîntenilor. . . dar... aü început boierii a se pune la cale zicând: „Trebuie pe Greci să'ı gonim de aice, căci n'aü gînd bun, nici asupra noastră, nici asupra săracilor, și vor să ne desbrace fără de voia noastră“ ²⁾. Boierii părăsesc țara ; ear Vodă este nevoit să goniască pe Greci la Țarigrad. La întoarcere, „nu putem scrie cîtă bucurie aü avut Domnul de venirea lor“.

Pentru ca să arătăm că anul 1711 nu se poate lua ca începutul erei fanariote, punem aci numele Domnilor de la începutul viacului până la 1776, arătând și numele Boierilor cari compuneaü Divanul lor. Se va vedé că nu toți Domnii sunt fanarioți ; că nu poate fi vorbă de persecuțiunea sistematică a boierimei pămîntene și că Moldova nu se afla de loc în condițiuni mai grele de cît se afla înainte de 1711.

a). De la 1700—1716 aü domnit în Moldova următorii Domni :

²⁾. Letop. III. 228. 230.

Constantin Duca, II oară (1700). Mihail Racoviță I (1703).
Antioh Cantemir II (1705) Mihail Racoviță II (1707).
Nicolae Mavrocordat I (1710). D. Cantemir (1711).
N. Mavrocordat II (1712). Mihail Racoviță III (1716).

Sub toți acești Domni țara a fost guvernată prin sfătuirea următorilor Boieri :

Ioan Buhuș. Vel Log. sub C. Duca, sub Antioh Cantemir ³⁾,
sub N. Mavrocordat ⁴⁾ Hatman în a doua Domnie a acestuia ⁵⁾.

Antioh Jora. Vel Log. sub Mihaï Racoviță ⁶⁾, sub Antioh Cantemir, sub M. Racoviță ⁷⁾, Hatman sub N. Mavrocordat ⁸⁾, sub D. Cantemir ⁹⁾, Vel Log. în a doua Domnie a lui N. Mavrocordat după moartea lui N. Costin ¹⁰⁾.

Neculai Costin. Hatman sub C. Duca ¹¹⁾, Vel Vorn. țara sus sub Antioh Cantemir, Vorn. țara jos sub N. Mavrocordat ¹²⁾, Vel Log. sub D. Cantemir ¹³⁾, Vel Log. sub N. Mavrocordat II ¹⁴⁾.

Dumitrașcu Mitre. V. Vorn. țara jos sub C. Duca II ¹⁵⁾, sub Antioh Cantemir ¹⁶⁾.

Iordaki Rusăt. V. Vornic țara jos sub M. Racoviță ¹⁷⁾, Vel Vist. sub Antioh Cantemir ¹⁸⁾.

Lupul Bogdan. V. Vorn. țara sus sub M. Racoviță I ¹⁹⁾, Hatman sub Antioh Cantemir II ²⁰⁾.

³⁾. Letop. II. 282.

⁴⁾. Letop. II. 326.

⁵⁾. Letop. II. 190.

⁶⁾. Letop. II. 308.

⁷⁾. Letop. II. 318.

⁸⁾. Letop. II. 89.

⁹⁾. Letop. II. 333.

¹⁰⁾. Letop. II. 190.

¹¹⁾. Letop. II. 297.

¹²⁾. Letop. II. 325.

¹³⁾. Letop. II. 333.

¹⁴⁾. Letop. II. 376.

¹⁵⁾. Letop. II. 297.

¹⁶⁾. Letop. II. 282.

¹⁷⁾. Letop. II. 308.

¹⁸⁾. Letop. II. 282.

¹⁹⁾. Letop. II. 308.

²⁰⁾. Letop. II. 282.

- Lupul Costachi. Hatman sub M. Racoviță I²¹⁾, Vel Vornic țara jos sub Antioh Cantemir II; sub M. Racoviță II²²⁾, sub D. Cantemir²³⁾, sub N. Mavrocordat II²⁴⁾, V. Vornic țerei jos sub M. Racoviță III²⁵⁾.
- Ilie Catargiu. Spatar Mare sub N. Mavrocordat²⁶⁾, V. Vist. sub D. Cantemir²⁷⁾, V. Vornic țara sus sub N. Mavrocordat II²⁸⁾, V. Logofăt sub M. Racoviță III²⁹⁾.
- Ioan Neculcea. Spatar mare sub Antioh Cantemir II, sub D. Cantemir ș'apoi Hatman în locul lui Antioh Jora³⁰⁾, V. Vornic țara sus sub Grigore Ghica II (1735).
- Ioan Paladi. V. Visternic sub M. Racoviță I³¹⁾, înlocuit sub Antioh Cantemir prin Lupul Colivarul „de neam prost; nu li era boierilor mazilii cu cinste să meargă la gazda lui⁴⁾, V. Vist. sub M. Racoviță II³²⁾, V. Spatar sub Necul. Mavrocordat II³³⁾, V. Spatar sub M. Racoviță II³⁴⁾.
- Ioan Sturza. V. Stolnic sub Antioh Cantemir II, Vornic Mare țara sus sub N. Mavrocordat I³⁵⁾, sub D. Cantemir³⁶⁾, sub M. Racoviță III³⁷⁾.

Cu boierii mai mici găsim în această epocă pe: Pavel Ciocârlan, Cuza, Gavril Miculescu, Savin Smucilă, Ioan Balș, Grigorie Jora, și pe alții

²¹⁾. Letop. II. 308.

²²⁾. Letop. II. 318.

²³⁾. Letop. II. 333.

²⁴⁾. Letop. II. 190.

²⁵⁾. Letop. II. 387.

²⁶⁾. Letop. II. 305.

²⁷⁾. Letop. II. 333.

²⁸⁾. Letop. II. 190.

²⁹⁾. Letop. II. 387.

³⁰⁾. Letop. II. 333.

³¹⁾. Letop. II. 308.

³²⁾. Letop. II. 318.

³³⁾. Letop. II. 376.

³⁴⁾. Letop. II. 387.

³⁵⁾. Letop. II. 325.

³⁶⁾. Letop. II. 333.

³⁷⁾. Letop. II. 387.

Singurele nume străine ce întîmpinăm sunt :

Panaiotaki Morona, Postelnic sub C. Duca II ³⁸⁾.

Ramadan, Postelnic sub N. Mavrocordat ³⁹⁾

Macsut, Postelnic sub Antioh Cantemir II.

Spraioti Dracomana sub D. Cantemir ⁴⁰⁾.

Constantin Ipsilant sub M. Racoviță III ⁴¹⁾.

Se înțelege ușor pentru ce Marele Postelnic, organul Domnului față cu Poarta și cu țerile megieșe, era străin. El trebuia să fie inițiat în politica de pe atunci, să fie în relațiuni bune cu Grecii din Constantinopole și, pe lângă toate aceste calități, trebuia să întruniască pe cea mai principală: discrețiunea. Fără legături cu țara, numai interesele lui Vodă erau interesele lui.

Pe lângă funcțiunea de Postelnic Mare, mai întîmpinăm încă multe nume străine în Comișia cea mare. Marele Comis fiind Mareșalul Curții de pe acel timp, această funcțiune urma să fie încredințată de drept la Grecii Țarigradeni, în curent cu eticheta otomană și europeană, singurii cari erau în stare a primi cu oare care distincțiune pe străinii ce visitaū Curtea Domnească. Pe lângă aceasta ei aveau însărcinare a întreținé oare care măreție la Curte. Așa ni putem esplica numele Comișilor : Cerkez, Hrisoverghi și Hurmuzaki.

Capichihăele a țerei la Constantinopole erau de asemenea de multă vreme dintre Greci. Socrul lui Mihaiū Viteazul, Iane Vistierul, fusese în această calitate la Constantinopole. În Viacul XVIII-le găsim pe : Ramadan, Guliano, Stavarakii, Arapaki Vlasto, Antiohi Genetul, Drăceștiū (Suțeștiū), etc. Socotim de prisos a mai spune pentru ce se luaū Capichihăelele pintre Greci.

b) De la 1716—1776 aū domnit în Moldova :

³⁸⁾. Letop. II. 297.

³⁹⁾. Letop. II. 376 ; II, 325.

⁴⁰⁾. Letop. II. 333.

⁴¹⁾. Letop. II. 387.

Mihail Racoviță 1716—1727. Mateiū Ghica 1753—1756.
Grigorie Ghica I 1727—1733. C. Racoviță II 1756—1757.
Const Mavrocordat I 1733—1735. Scarlat Ghica 1757—1758.
Grigorie Ghica II 1735—1741. Ioan Calimah⁴²⁾ 1758—1761.
Const. Mavrocordat II 1741—1744. Grig. Calimah 1761—1764.
I. Mavrocordat 1744—1747. Grig. A. Ghica 1764—1766.
Gr. Ghica III 1747—1748, Gr. Calimah II 1766—1769.
C. Mavrocordat III 1748—1749. C. Mavrocordat IV 1769.
C. Racoviță I 1749—1753. Gr. A. Ghica II. 1775—1777⁴³⁾.

Din lista de mai sus se vede lămurit cum la tronul Moldovei, de la 1716—1776, a fost numai un singur străin, C. Mavrocordat, al cărui părinte domnise, cum am văzut, înainte de 1711. Numai după 1776 au început a veni pe tronul țerilor române adevărații Fanarioți, ca Nicolae Mavrogheni, ostrovean de la Paros „când nici a grăi grecește sau turcește bine nu știa, românește nu era în viața lui cu puțință ca să învețe, om prost și la fire și la simțire și la gândire“ despre care Enachi Văcărescu adaoge (Tesaur II, 293) „ce să povestesc faptele și lucrările acestuia, fiindu'mi și rușine să le iewă în condeiu“; figură de Fanariot imortalizată prin

⁴²⁾ „Acest Domn a fost din părinți fecior lui Teodor Calmășul, carele a fost din mazilii cei de jos; patria lui au fost din ținutul Orheiului“. Letop. III. 183. D. Xenopol (Istoria Românilor p. 153), pare a se îndoi despre Românitatea lui Ioan Calimah. Las că Ioan Canta, care afirmă aceasta, era contemporan; dar românitatea familiei Calimah se poate confirma prin cele cezice D. George Sion, în nota de la pag. 37. tomul III, din Istoria Daciei de Fotino. „În Moldova, intru adevăr, a esistat o veche familie Calmuș, din ale căreia rămuri mai sunt încă câțiva moșneni în Bucovina...

Din Calimah, s'au tras Scarlat Calimah, ce a fost ca Domn Grec în Moldova. Tatăl meu mi spunea, că de două ori pe an veniaiu moșnenii țeranî din Bucovina de vedeau pe Domnul Calimah; și acesta, fără a se rușina, îi trăta ca pe rude și îi recomanda boierilor țerei“. Mitropolitul Gavriil, fratele lui Calimah, n'a fost nici odată considerat în Biserica noastră ca Mitropolit Grec.

⁴³⁾ Lista Domnilor am luat'o din A. D. Xenopolu: Istoria Românilor pentru Gimnasia și Licee. Iași. 1886.

portretul făcut de mână de maistru de cătră D. Ion Ghica în „Convorbiri Economice“.

Lista Boierilor cari au alcătuit Divanul domnesc în tot acest timp va întări ceia ce am afirmat mai sus, că funcțiile înalte ale țerei erau tot în mâna pămîntenilor.

Sandu Sturza. V. Stolnic sub D. Cantemir ⁴⁴⁾, V. Spatar sub Gr. Ghica I ⁴⁵⁾, în urmă Hatman, Vorn. mare țarajos sub C. Mavrocordat I, Vel Logofăt sub C. Mavrocordat II, sub Grigorie Ghica III ⁴⁶⁾.

Iordaki Cantacu-Vel Comis sub M. Racoviță III ⁴⁷⁾, Vel Banzino Deleanul. sub Grigorie Ghica I ⁴⁸⁾, Vornic mare țara sus sub C. Mavrocordat I, țara de jos sub Gr. Ghica II ⁴⁹⁾, sub C. Mavrocordat II ⁵⁰⁾, Vel Logof. sub C. Racoviță ⁵¹⁾.

Darie Donici. V. Vist. sub N. Mavrocordat II ⁵²⁾, V. Vorn. țara jos sub Grig. Ghica I ⁵³⁾.

Costaki Razul. V. Spatar sub Grigorie Ghica I ⁵⁴⁾, V. Vist. sub Grig. Ghica II ⁵⁵⁾, V. Vornic țara jos sub C. Mavrocordat II ⁵⁶⁾, sub Grigore Ghica III ⁵⁷⁾, sub C. Mavrocordat III ⁵⁸⁾, Hatman sub C. Racoviță ⁵⁹⁾, Vornic tot atunci, Hatman sub Mateiū Ghica ⁶⁰⁾.

Gavril Miclescu. Logofăt mare sub N. Mavrocordat II ⁶¹⁾, sub Grigorie Ghica I ⁶²⁾.

⁴⁴⁾. Letop. II. 333.

⁴⁵⁾. Letop. II. 407.

⁴⁶⁾. Letop. III. 217.

⁴⁷⁾. Letop. II. 387.

⁴⁸⁾. Letop. III. 150.

⁴⁹⁾. Letop. II. 425.

⁵⁰⁾. Letop. III. 177.

⁵¹⁾. Letop. III. 226. Călugărit după Domnia lui Cehan. „Era cam căit că se călugărise“, III. 239.

⁵²⁾. Letop. II. 190.

⁵³⁾. Letop. II. 407.

⁵⁴⁾. L. II. 407.

⁵⁵⁾. L. II. 425.

⁵⁶⁾. L. III. 117.

⁵⁷⁾. L. III. 217.

⁵⁸⁾. L. III. 219.

⁵⁹⁾. L. III. 230.

⁶⁰⁾. L. III. 235. Întru această domnie (1753) s'au săvârșit doi boieri mari, carii putem să zicem stâlpi a țerei, bătrâni și vrednici de laudă, *Sandu Sturza*, Logofăt mare și *Razu Costachi* Hatman.

⁶¹⁾. L. II. 190.

⁶²⁾. L. II. 407.

- Ioan Bogdan. Vel Stolnic sub C. Mavrocordat II, Hatman sub C. Mavrocordat III ⁶³), Vornic țara sus sub C. Racoviță ⁶⁴), Vornic țara jos sub Mateiș Ghica ⁶⁵), V. Logofăt sub C. Racoviță II ⁶⁶), sub Scarlat Gr. Ghica ⁶⁷), sub I. Calimah ⁶⁸).
- Toader Paladi. Visternic sub Grigore Ghica ⁶⁹) sub C. Mavrocordat I, sub C. Mavrocordat II ⁷⁰), Postelnic sub C. Mavrocordat III ⁷¹), Vist. sub C. Racoviță ⁷²), Hatman sub acelaș Domn ⁷³).

În alte funcțiuni găsim în această epocă pe următorii boieri : Constantin Costaki, Constantin Roset, Radu Racoviță, Ioan Sturza, Iordaki și Lupul Balș, Filip Catargiu, etc.

Postelnicia cea mare și Comișia o găsim tot în mâni străine, cum am observat în perioada precedentă. Astfelii întâlnim pe :

C. Ipsilante, Postelnic sub Grigorie Ghica I ⁷⁴).

Adămiță, cumnat lui C. Mavrocordat.

Enaki Chrisosculeu, Postelnic sub Grigore Ghica III ⁷⁵)

Iordaki Genetu, Postelnic sub C. Racoviță ⁷⁶).

Ales. și N. Dracu (Suțul) sub Mateiș Ghica ⁷⁷), sub Scarlat Ghica.

Lascaraki Genetu, sub C. Racoviță II ⁷⁸).

Iordaki Balasaki, sub Gr. A. Ghica ⁷⁹).

Iară Comișii marii au fost : Vlasto, Aristarh, Kirița Dracul (Suțul), Popazolu, Moruz sub Scarlat Ghica ⁸⁰), și alții. Rar dintre Moldoveni.

⁶³). L. III. 219.

⁶⁴). L. III. 226.

⁶⁵). L. III. 235.

⁶⁶). L. III. 237.

⁶⁷). L. III. 240.

⁶⁸). L. III. 244.

⁶⁹). L. II. 407; III. 150.

⁷⁰). L. III. 177.

⁷¹). L. III. 219.

⁷²). L. III. 230.

⁷³). L. III. 226.

⁷⁴). L. III. 407.

⁷⁵). L. III. 217.

⁷⁶). L. III. 226.

⁷⁷). L. III. 235.

⁷⁸). L. III. 237.

⁷⁹). L. III. 261.

⁸⁰). L. III. 240.

Dăm în sfârșit numele Boșerilor Moldoveni, cari au subscris Cartea scrisă din partea Obștiei și trimisă la Impărăteasa Ecaterina II, în 1769.

Lupul Balș V. Logofăt.

Ioan Sturza }
Const. Rosăt } Vornici.

Iordaki Canta Spat.

Ioan Canta Vist.

Vasile Razu Hatman.

Const. Sturza Vist.

Const. Conaki Spat.

Ioan Canta Spat.

N. Rosăt Ban.

Vasile Rosăt Pah.

Al. Neculce Pah.

Lupul Costaki Pah.

Const. Paladi Pah.

G. Sturza Pah.

Iord. Balș Pah.

Grig. Crupenschi Pah.

Manolaki Canta Stoln.

Ianaki Canta Stoln.

Vasile Balș Stoln.

Ioan Canta Stoln.

Ianaki Hrisoverghi Stol.

G. Beldimán Stoln.

Ioan Rășcan Stoln.

Ioan Paladi Biv Vel Log. și Ianacachi Milo Biv Vel Spatar au fost trimiși la Petersburg; se rîndui-se se margă și Logof. Lupu Balș, dar au rămas de n'au mers fiind foarte bătrân ⁸¹⁾).

Să ni se erte amănuntele în care am intrat pentru a întări ceia ce am zis la începutul acestui §: că boșerimea pămînteană a avut în tot déuna parte la guvernarea țerei în timpul epocii zisă fanariotă; se înțelege, în marginele și cu influența ce puteau avea Boșerii sub vechia noastră organizare.

Cel care s'a ocupat cât de puțin cu trecutul Moldovei, n'a scapat din vedere faptul că: Vechiele familii boșerești Moldovene, au dispărut aproape toate cătră finele Veacului XVII și au fost înlocuite prin familii nouă. Mateiș

⁸¹⁾. Archiva Românească.

Ghica, în Așezământul pentru lefile boierilor dat în 23 Noembrie 1754, pare a ni arăta cauzele acestei căderi. „Căci cei mai mulți din cei ce au fost socotiți și s'au aflat la boierii, după datoria lor ce li s'au căzut și trebuința curții domnești, să caute poroncile... li au pricinuit mare nevoie și i'au supus datorilor... Și rămând casele lor serace și însărcinate și cu datoriile, au căzut multe neamuri vechi și nici s'au mai ridicat“⁸²⁾. Vodă ar voi să ni spună că vechile neamuri boierești au căzut din pricina traiului la Curte și din pricină că și au neglijat gospodăria lor câmpenească. Lucrul este foarte probabil. Unia dintre Domni au putut să întrebuințeze această tactică prin care, în multe țeri, s'a înmuiat cerbicia nobilimei. Dar aceasta a trebuit să se facă într'o epocă relativ posterioară. Pentru timpurile mai vechi, pentru boierimea deprinsă pe atunci a lua armele la cea mai mică nemulțumire în contra Domnilor, aceștia trebuiau se găsiască mijloace mai energice : uciderile, urgisirea de la Curte și ridicarea boierilor de starea a doua, doritori de a lua locul vechilor familii. Uneltele pentru ajungerea acestor planuri erau găsite.

Grecii din Constantinopole, înlesnind Domnilor calea de a ajunge la tron, li puteau înlesni și mijloacele de a pute guvernă. Nu dar de la 1711 începe ruinarea Boierimeii pămîntene; ci cu un secol mai înainte. Pentru aceasta avem un martor prețios. Părintele Vlădica Matei Mireon, subscris o carte de judecată pe timpul lui Alexandru Pias Voevod, 1617⁸³⁾. În poemul său *Ιστορία των κατά Ουγκρο-Βλαχίας τελεσθέντων*⁸⁴⁾, étă ce spune despre Radu Mihnea din Muntenia și Stefan Tomșa din Moldova, cari au domnit la începutul Veacului XVII-le și sunt vestiți prin cruzimile lor : „Radu Mihnea puse de li tăiară capetele Boierilor; să nu

⁸²⁾. Uricar. II, 267.

⁸³⁾. Tesaur, I, 384 nota.

⁸⁴⁾. Tipărită în Veneția 1785, tradusă în Tesaur, I.

mai desprețuiască pre Greci, ci să'i respecte și să'i iubiască ca pe un niam sfint, bine cuvîntat, bine credincios și de toți onorat; căci Grecii dederă lumii filosofia, literile, arțile și teologia; credința creștinească ei o primiră și o respindiră la toate popoarele; ei v'au botezat în legea ortodocsă; și acum să'i uicideți, nu'i păcat de D-zeu? Dar și voi, boieri Greci, căți vă aflați la Curte, și căți vă neguțitoriți, luați aminte și vă feriți de nedreptate; nu supărați pre Români prin nesăturata voastră lăcomie; nu sugeți pre săracul, că D-zeu e în ceriuri și ochiul seü este deschis asupra voastră; nu vă bucurați la strînsura Românului, că D-zeu are ochi mulți, și nedreptatea nu poate scăpa nepedepsită de dînsul. Cred că tirăniți pre bieți Români, și nesăturata voastră lăcomie îi face de a avé o ură neîmpăcată pre Greci, și nu pot să'i vadă nici zugrăviți; voi tractați pre Român ca pre un căne; de n'ar avé drept n'ar striga; dar fiind că se plîng, au cuvînt cum se vede. Incețați dară, părăsiți-vă de nedreptăți, ca să nu vă pedepsiască D-zeu cu pedeapsa de veci. Bieții Români ne nutresc și ne respectă; vrînd ne vrînd ni zic Jupâne; caută dar să'i iubim și să'i onorăm ca pre niște frați ai noștri⁸⁵⁾. Mitropolitul Mateiü va găsi un resunet peste 200 anî în Medicul Zalony. Pana unuî Român n'ar puté mai bine descrie faptele acestor deștinzetoři ai acelor cari au dat lumii: filosofia, literile, arțile și theologia, de cum au făcut acești doi scriiitori Greci.

Vorbind despre Stefan Tomșa, Mitropolitul Mateiü se exprimă în modul următor:

„Stefan, Domn bun și înțelept, bun mai ales pentru săraci, dară aspru cătră boieri, pentru că aceștia erau nedrepti cătră sărăcime. Stefan înse știu să'i imblâzască și să'i facă mieș, tăind din ei, împilându'i, luându-li averile și desolându-

⁸⁵⁾. Tesaür, I, 335—36.

li casele. Săraciî măria pre Impăratul Christos, că nu mai era supărați de niminea. Pentru mântuirea lui sufletească, Ștefan da vestminte la toate bisericile și mănăstirile; în judecări era nepărtinitor și drept, dară cam furios; așa înse cum era, toți se temea și tremura de dânsul; boierii, mari și mici 'l numiaū fiară selbatică⁸⁶⁾.

Față cu cuvintele acestor doi scriitori Greci putem să ne închipuim de cât amar era cuprinsă inima Vornicului Ioan Neculcea când scriia :

„Așa socotesc eu cu firea mea această proastă; când a vrea D-zeu să facă să nu hie rugină pe her, și Turci în Țarigrad să nu hie, și lupii să nu mânânce oile în lume, atunci poate nu vor fi nici Greci în Moldova și în Țara Muntenească, nici or fi boierii, nici or putea mânca aceste două țeri cum le mânâncă; iar alt leac n'au mai remas în condeul meu să mai pomenesc ca să pot gici. Focul 'l stingi, apa o ezești și o abați pe altă parte, vântul când bate te dai în lături într'un adăpost și te odihnești, soarele întră în nourî, noaptea cu întunericul trece, și se face iar lumină; iar la Grec milă saū omenie, saū dragoste, saū nevicleşug, nici unele de aceste nu sunt, saū frica lui D-zeu; numai când nu poate să facă rău, se arată cu blândeță; iar inima și firea tot cât ar putea este să facă răutate“⁸⁷⁾.

Cuvintele lui Neculcea se raportă la viacul XVIII-lea; dar noi am văzut din mărturisirea mitropolitului Mateiu că ele sunt adevărate și pentru o sută de ani mai înainte.

Constatând suferințele îndurate de cătră Moldoveni de la Grecii ce veniaū în țară, ni se impune întrebarea: Cum s'a făcut ca ei să se așeze în Moldova și să ajungă a împila atât de mult pe pământeni? Considerăm îmulțirea Grecilor în

⁸⁶⁾. Tesaur, I, 338.

⁸⁷⁾. Letop. II. 253.

Țerile Române ca provenită mai cu samă prin trei cauze principale : a) nevoia Domnilor de bani Grecilor din Constantinopole, și necesitatea pentru dinșii de a se sluji de Greci, feritii în iscodirea deosebitelor dări pentru a sătura pe Turci ; b) credința ferbinte religioasă a Moldovenilor de pe acele vremi ; c) încuscrirea familiilor boierești cu familiile grece.

În ceia ce privește pe Grecii veniți ca creditorii ai deosebiților Domni în viacul XVI și XVII-lea, dacă esistența lor nu se poate nega ; dacă istoria ni a conservat urme neperitoare de lăcomia și cruzimea lor în acel timp ; dacă nestabilitatea Domnilor în țerile române se poate atribui în mare parte intrigilor grecești din Constantinopole ; nu este mai puțin adevărat că acești lacomi creditorii și miniștri Greci au fost cei mai puțin primejdioși pentru viitorul Moldovei. Veniți pentru a se îmbogăți și ajungându-și scopul, grație protecțiunei Domnilor, ei se retrăgeau de ordinar din țară. Astfel că mai nimine n'a remas din oamenii de încredere Greci, ai lui Stefan Tomșa, Alesandru Iliăș, Vasile Lupu și a altora. Acestei categorii de Greci se pot aplica cuvintele Poetului Vornic Ales. Beldiman : „Mă plec a huli pe acei rei și îndărăpnici Greci, dar nici de cum tot neamul lor.... Eū mă plec a ierta un Grec care vremelnicește este aice, și nu ȳ pasă de patrie, fiindu'ȳ străină“⁸⁸). În adevăr, cercetările de mai sus ni a probat că o singură familie vechiă grecească, venită la începutul viacului XVII-le, a remas în Moldova, familia Cupăreștilor sau a Cantacuzineștilor, atât de laudată de către Cronicarii de la începutul viacului următor. Se romanizaseră foarte urmașii Cuparului celui bătrân !

Credința Moldovenilor din viacurile trecute a fost de asemenea una din cauzele îmulțirei Grecilor în țară. De la

⁸⁸). Letop. II. 442.

căderea Constantinoplei, Bisericile resăritului căzând în mare mizerie, evlavioșii Domnii Români socotiau ca o datorie de conștiință a veni în ajutorul Sfințelor Locuri. Dl. T. Burada în a sa „Călătorie la muntele Athos,“ publicată în Revista pentru Istoriă, Arheologie etc. dă o mulțime de dovezi despre hărăzirea în bani, și moșii făcute de Domnii Români începând de prin viacul XV-lea. Cu timpul moșiile închinatelor au început a fi administrate de către Egumenii Greci cari veniau încunjurați de rudele și amicii lor. Deja la finele viacului XVII-lea au sub stăpânirea lor o mulțime de mănăstiri Moldovene pînă la cele mai însemnate. Un document al lui C. Duca ni arată că în 1693 erau mănăstiri închinatelor numai la sf. Mormânt cu Egumenii Greci: Galata, Barnovski, Barnova, sf. Sava, Cetățuia, Hlincea, Hadâmbul, Dumbrăvița, Bistrița, Tazlău, Cașinul, etc. ⁸⁹⁾. Din aceste mănăstiri, Patriarhul Ierusalimului Dosotheiu a lăsat în stăpânirea Domniei: Bistrița, Pobrata și Tazlăul, „fiind că Călugării Greci s'au socotit neputincioși a chivernisi mănăstirile de la munte“ ⁹⁰⁾. Dacă am face lista tuturor mănăstirilor închinatelor Sf. Locuri cu moșiile nenumărate ce posedau în epoca ce ne ocupă, ne am putea face o idee despre mulțimea Grecilor, cari sub deosebire numiri trăiau pe lângă Egumenii Greci.

De multă vreme Domnii Români și îndreptaseră privilegiile către Patriarhiile creștine, așteptând de la ele îndreptarea legii și organizarea Bisericeii. „Radu (Cel mare) trimise de l' aduse (pe Patriarhul Nifon) în țara sa, și i dade toate pre mână zicând: Eu să domnesc iar tu să ne îndreptezi și să ne înveți legea lui D-zeu, și să fii tată și păstor mie și tuturor oamenilor și solitor oamenilor la D-zeu“ ⁹¹⁾. Nu i vorbă, în curând l' isgoni din țară, când Patriarhul începu a fa-

⁸⁹⁾. Uricar. II, 92.

⁹⁰⁾. Uricar. II, 98.

⁹¹⁾. Arch. Ist. I, 2, 133.

ce politică, zicându'i: „Pasă să ieși din țara noastră! că viața și traful și învățăturile tale noi nu le putem răbda; că strică obiceiurile noastre“. Ceia ce ni arată că pietatea Domnilor Români nu putea merge până a permite statornicirea în țările române a unei theocrației. Evlavioși și darnici, gata a veni pururea în ajutorul Bisericeii creștine, Domniii vechi se arătau fără milă, cătră cei ce nu o meritaū. Sub Bogdan, fiul lui Ștefan Cel Mare, când Patriarhul Ioachim voise să vină din nou în Moldova, Vodă care auzise că Patriarhul scosese din tron pe Pahomie dând bani la Turci, „n'au vrut să'l primiască, ba nici să'l vadă; ci au trimis din miniștrii sei să'l scoată din toată țara Moldovei, ca pre unul care a răpit Patriarhia în potriua Canoanelor. Acestea auzindu-le Patriarhul foarte s'au întristat și rușinat, și întorcându-și calea a mers în Daloviți; și acolo bolnăvindu-se, de întristare a murit, pentru că n'a putut răbda batjocura cu el făcută“⁹²). Din nefericire, în epoca de care ne ocupăm, influința Bisericeii grecești este foarte mare în țările române. Patriarhiii sunt cei mai aprigii susținători a tutulor nelegiuirilor domnești. Ei sunt gata în tot d'auna a da deslegarea lor de blestemele ce ar fi căzut asupra Domnilor, pentru birurile legate cu mare afurisenie de Clerul local. De aceia și Domniii, la rîndul lor, erau gata a satisface tutulor cererilor Bisericeii grece. Sub domnia a doua a lui C. Mavrocordat, Kir Parthenie, Patriarhul Ierusalimului, arătând Domnului că Sfîntul Mormânt are multă datorie, Vodă: „cu sfatul tutulor au scos pre toată țara câte un ort de fiește care nume, și strîngend o sumă bună de bani, i s'a dat, ajutorându'l și fiește care boier cu cele ce li a dat mâna de pe la casele lor“⁹³). Până acolo a mers lăcomia grecească, că au îndrăznit a vinde și Indulgenții, precum mărturisește șincai: „Dositheiu, Patriarhul Ieru-

⁹²). Șincai, II, 116.

⁹³). Letop. III, 199.

salimului, și el Grec fiind, carele venise în Ardeal la Brașov, cât să ceară milă de la Creștini, cât să'și vîndă Indulgențiile sau iertările de păcate; de care și tatăl meu Ioan Șincai 'și cumpărase una cu 40 de lei, ca să i se pună pe piept, când se va astruca; dar eu n'am lăsat să i se pună, bine știind că darul lui D-zeu nu se poate vinde pe bani" ⁹⁴).

Obiceiul de a'și da boierii fetele după Greci a contribuit de asemenea a înmulți numărul familiilor Grecești în Moldova. Acest funest obicei a făcut ca multe din proprietățile moldovene să ajungă în mâni străine și astfel să cadă o mulțime de familii vechi, care nu s'au mai ridicat. Căsătoria cu o pământeancă dând străinului drepturi politice în țară, și aceasta până sub Regulamentul Organic, Grecii au tins de la început să între în legături de familie cu boierii; lucru cu atât mai ușor cu cât, față cu femeile, ei aveau avantajul de a întrece cu mult pe simplii tineri boieri Moldoveni, deprinși cu vînatul și armele, dar străini manierelor elegante. Ori cât ne am strădănuî noi să facem cunoscut răul acesta obiceiului, cuvintele noastre ar fi palide pe lângă ale Vornicului Ioan Neculce: „Oh! oh! oh! săracă țara Moldovei și țara Muntenească, cum vă petreceți și vă desmerdați cu aceste supărări la aceste vremi cumplite și fără de milă de stăpânii noștri, cari singuri noiți am poftit șiți am aflat. Nu ne săturam de țară, nici de măritat fetele după pămîntenii, ci ziceam că's proști și săraci și alergați la cei străini Greci de 'i apucați care de care să fie ginerii, că's cilibii și bogați; și li dați moșii, și 'i puneți în capul mesei; iacă la ce am venit. Aceste adevărat că ne au făcut cilibii la toate, cu lacrimi pe obraz, și cu suspinuri la D-zeu strigând; iar altă putere fără a suspina la D-zeu

⁹⁴). Șincai III, 198 ad an. 1701. In 1682 în Moldova un cal bun se plătia 12 lei, o vacă cu vișel 5 lei, doi boi 6 lei, (Chron. Hu-

șilor p. 85). Admițînd că prețurile nu diferiau mult în Ardeal, o indulgenție se cumpăra cu șapte perechi de boi.

n'au rămas. Ia priviți pre țerile megieșilor cum țin pre cei străini; li dau de mâncat, iar la sfat său în capul mesei nu'î pun, nici 'î amestecă; și pentru aceia trăiesc prostimea lor până acum necălcată. De 'și dau vre o fată după vre un străin pré cu greú; dar moșan nu 'l primesc, nici la sfat; și pita ce o mânâncă, cu vărsare de sânge, și cu multă osteneală și grije și slujbe o mânâncă străinii pintr'alte țeri⁹⁵⁾. La noi pita întreagă o mâncau străinii, rămânind numai resturi pentru pământeni.

Mai toți Grecii cari au ajuns la Domnie, până în epoca de care ne ocupăm, au început prin a intra în familiile românești. Vasilie Lupul, Visternic mare pe timpul lui Gaspar Vodă⁹⁶⁾, Vornic mare sub Alexandru fiul lui Radu⁹⁷⁾, s'a însurat întâia dată cu fata Vornicului Bucioc⁹⁸⁾. Duca Vodă, Grec de la Rumili, crescut de mic în casa lui Vasilie Vodă⁹⁹⁾. Visternic sub Dabija Vodă, era ginerile Dafinii Doamnei Dabijoaie¹⁰⁰⁾. C. Duca avea de soție pe fata Brâncovanului Vodă care, auzind de mazilirea bărbatului ei „fiind tânără și desmierdată de tată-seu se bocia în gura mare muntenește de zicea: Aolio, Aolio, că va pune taica pungă dă pungă din București până în Țarigrad și zeu nu ne va lăsa așa, și iar ne vom întoarce cu domnia îndărăpt“¹⁰¹⁾. Arbănașul George Ghica, care fusese neguțitor până la Vasilie Lupul, și ajunsese Vornic de țara de jos sub acest Domn, și Capichihaie a succesorului său¹⁰²⁾, însoară pe fiul său Grigore cu fata Sturzii Vornicului, nepoata lui Gheorghică Stefan Vodă, care 'l face Agă din Postelnic¹⁰³⁾. C. Mavrocordat a luat în căsătorie pe fica lui C. Rosăt Vornicul „fată fecioară, foarte

⁹⁵⁾. Letop. II. 442.

⁹⁶⁾. Letop. II. 237.

⁹⁷⁾. Letop. II. 262.

⁹⁸⁾. Letop. II. 283.

⁹⁹⁾. Letop. II. 5.

¹⁰⁰⁾. Letop. II. 5.

¹⁰¹⁾. Letop. II. 280.

¹⁰²⁾. Letop. II. 335.

¹⁰³⁾. Letop. II. 337.

frumoasă și înțeleaptă¹⁰⁴). În fine Grigorie Ghica (1727—1733) avea de cumnat pe Grecul Vlasto¹⁰⁵), dar pe fiul său Scărlat l'a însurat cu fiica lui M. Racoviță¹⁰⁶), care și el, era ginere Arbănașului Dediul¹⁰⁷).

Dacă pe lângă cauzele enumerate mai sus vom adăogi și grecizarea țărilor române pe calea intelectuală prin învățaii Greci cari vin prin Sec. XVII-le¹⁰⁸), apoi înțelegem pricinile decadenței țărilor române și neputința boierimei pământene. Domniile vor fi încă pentru multă vreme pământene; funcțiunile importante vor fi încredințate încă pentru mult timp boierilor moldoveni; Poarta otomană chiar va fi dispusă să aline suferințele țerei; dar Moldova merge spre decadență pentru că lipitoarea fanariotă 'i suge pe fie-care zi tot sângele generos, sângele urmașilor lui Stefan Cel Mare.

¹⁰⁴). Letop. II. 409.

¹⁰⁵). Letop. III. 150.

¹⁰⁶). Letop. II. 443.

¹⁰⁷). Despre acest Dediu, zice Cronicarul, că, nu era om în țară harnic ca dînsul și viteaz pre aceea vreme. (L. II, 267).

¹⁰⁸) În 1656 Ghiorghie Stefan ni

spune că Călugării Greci din Mănăstirea Treisfetitele au alungat pe Dascălii aduși de V. Lupu și i au înlocuit prin Dascăli aduși din țara Grecească „cari nici un folos pământului nostru nu aduc.“ (Uricar. III, 279).

§. 3.

Domnul.

Numit de cătră Sultanul, sprijinit de Grecii din Constantinopole, sigur de o parte macar din boierii țerei; din momentul ce a sărutat macatul de la fotoliul pe care stă Sultanul nevăzut, când 'i dă audiență¹⁾, Domnul este stăpân al țerei Moldovei și „pomăzanic a lui D-zeu“ cum 'i zice Neculcea²⁾. La Galați îi iesă Boierimea întru întimpinare ca să'î sărute mâna, și el poate nici să se uite la Boierii, cum a făcut N. Mavrocordat³⁾. La Șanta toată boierimea cu Arhieriei și Mitropolitul 'l primesc cu alaiü, 'l duc la Biserica Sf. Neculaî; este uns cu mare ceremonie; apoi se suie pe tronul țerei în Divanul cel mic⁴⁾; Ba nu; nu se suie pe tron; pentru că alătura cu scaunul domnesc, la dreapta, este scaunul lui Skemni-Agasi, care a venit cu firmanul Impărătesc. După ce s'a cetit firmanul; după ce Skemni-Agasi este îmbrăcat în haină de samur; după ce Mitropolitul și toți Boierii 'i aü sărutat mâna; după ce Domnul a bătut cafea cu Skemni-Agasi în Spătărie, El se suie pe tronul țerei.

¹⁾ Cantemir, Descrierea Moldovei.

²⁾ Letop. II. 236.

³⁾ Letop. III 45. „Și aü venit nu ca un Domn ci ca un leü asupra tutulor. Ieșit'aü boierii în-

inte la Galați, dar nici cu ochii asupra lor nu cănta, necum să grăiască cu dinșii, saü să mai întrebe pe cineva un cuvânt“.

⁴⁾ Letop. III. 291.

Din acest moment el este stăpân peste viața, onoarea și averea a milioane de Români. Orî ce ar face el este bun făcut. Nici o lege, și, în lipsă de legi, nici un obicei învechit nu ținurește puterea Domnului. Totul, până și starea atmosferică, atîrnă de la înțelepciunea sa de la norocul Domnului. Cine a resfoit cît de puțin pe vechii noștri cronicari, a observat cum foamea sa și bielșugul, sanatatea în țară sa epidemia, se atribuesc Domnilor. „A fost om cu noroc“ sa „n'a fost cu noroc“ eță cuvintele pe care le întîmpinăm aproape la fie-care pagină. Și să se noteze că aci nu avem a face cu niște ignoranți, cari se apucă a scrie cele ce au văzut în timpul lor. Las că cea mai mare parte dintre cronicarii Moldoveni au fost din cele mai înalte familii și au ocupat cele mai însemnate funcțiuni în țară, dar scrierile lor ni probează că nu îndrăzniau a se apuca de scris fără o serioasă pregătire. Urechia, Costinești, Neculcea, Enacki Cogălnicianu, citează adese ori pe istoricii străini, și chiar cînd nu'i citează, se vede că erau în curent cu cele ce se petreceau prin țerile vecine, și chiar de multe ori și în țerile departate. Apoi, chipul lor de a scrie ni'i arată ca oameni cu îndestulă cultură, pentru ca să înțeleagă că reua stare a recoltelor nu atîrnă de la lipsa de noroc a Domnilor. Și cu toate aceste, ei credeaș această. Nu putem să ni esplicăm acest fapt curios de cît prin credința sinceră ce aveaș ei, că în adevăr Domnul este unsul lui D-zeu, care, în mânia sa în dragostea sa, a încredințat guvernămîntul țerei unui Domn fără noroc saș unuia foarte norocos ! „Mai toți Domni sunt buni“ zice Neculcea ⁵⁾. Gaspar Vodă era decis să omoare o samă de boieri ; a încercat să otrăviască pe Vornicul Bucioc ⁶⁾, „la țară ales dintre toți“ ; a băgat în temniță pe Visternicul Vasilie (Lupul) ; a chemat pre Leși în țară ; Ei bine ! Cînd acest Gas-

⁵⁾. Letop. II. 313.

⁶⁾. Letop. I. 238.

par este ucis de Șeptelici Hatmanul și de Goia Postelnicul, Miron Costin exclamă: „Spurcata și groznica faptă, și neauzită în toate țerile creștinești. Domnul, ori bun, ori rău, la toate primejdiile lui ferit trebuiește; că ori cum este, de la D-zeu este, precum zice Sfinta Scriptură: nu este nici o putere fără numai de la D-zeu“ ⁷⁾. Când ucigașii lui Gaspar sunt uciși de Alexandru Vodă, M. Costin zice: „și cu cale a făcut, că după spurcată faptă, scârnavă moarte vine“. Domnul poruncise să li se arunce trupurile lor în latrine.

Când Antioh Cantemir „care era strașnic la mânie, că de multe ori la Divan cu busduganul asvirlia în oamenii cei vinovați“ ⁸⁾ a zis Vlădicăi de Huși, lui Varlaam: „Popo ce nu judeci drept, când îți vin cărțile mele? îți voi răde pletele“. Și când Vlădica a ieșit de la Divan cu lacrimi plângând și blestemând, Neculcea nu găsește de cuviință să critice purtarea Domnului. El se mulțumește a zice „Numai pré înfruntător era“ ⁹⁾.

Aceste fiind credințele timpului, nu poate fi de mirare, dacă în Moldova s'au putut comite tot soiul de împilări din partea Domnilor.

Socotim de cuviință a pune aici câte-va din faptele lor pentru a se vedea până unde putea ajunge răbdarea țerei.

Stefăniță Lupul „fiind Domn tânăr, desmierdat și inimos, de multe ori ieșind cu boierii la primblări, punea de lua frâiele din capetele cailor boierilor și li da ghiont cailor de cădea boierii jos, de își sfârma capetele; cât se îngrozise boierii a mai merge cu dânsul cu cai buni la plimbare“ ¹⁰⁾. Vra să zică, boierii nu aveau de cât să încalceze cai mai proști pentru ca să nu își rupă capetele din pricina acestui Domn „desmierdat și inimos“.

⁷⁾. Letop. I. 241.

⁸⁾. Letop. II. 313.

⁹⁾. Letop. II. 62.

¹⁰⁾. Letop. II. 209.

Dabija Vodă domnește mai mult de patru ani. „Om de țară, zice Cronicarul, dară bețiv..... la beția lui pre mulți îi da la Armași să îi spânzure ; iar dacă se trezia nimică nu știia, nici mai întreba“ ¹¹⁾. Noroc că boierii îi aflaseră obiceiul. Nu mai luaă în serios poroncile date în Divanul cel de la chiudie și aceasta pentru că „nici mai întreba“. Altmintrele, poroncile Domnului ar fi trebuit să se împliniască, ori cum ar fi fost ele.

Dumitrașco Cantacuzino „Hiresi din Grecii cei de frunte a Țarigradului, care destul era cumplit și vrăjmaș... câte reuțăți aă fost și era mai înainte de dînsul și pe vremea lui pe pământ, toate le făcea el bune câte era“ ¹²⁾. „Grec țarigradean de neamul lui..... om nestătător la vorbă, telpiz, amăgitor, giambaș de cei de la Fanar din Țarigrad“ zice Neculcea. (L. II, 248). Dacă n'a pus în lucrare tot ce medita, cauza nu a fost alta de cât „numai că era fricos foarte ; că'i pusese D-zeu aceea zăbală în gură și într'însul frica, de era fricos“. Altmintrele ar fi fost vai de biata țară, în care metresa Domnului, fata unei rachierițe, eșia la plimbare cu toate cucoanele, pentru că aceste primiaă prezente de la Domn.

Ioan Mavrocordat „căuta mai mult zafurile cu mese mari și cu mezilea de Țarigrad ; și noaptea âmbra prin târg cu veselii și cu jocuri“ ¹³⁾. Sub acest Domn „multe dări grele, ales văcărituri câte 2, câte 3 venia une ori pe an.. dar boierilor li părea bine că mânca fiește care și avea tot ridicături de la acest Domn ; la care cei mai mulți boieri de la acest Domn s'aă ridicat, ales cei ce ședea la țară ; și de atunci aă făcut bani toți boierii. Domnului încă nu'i păsa, căuta să apuce“ ¹⁴⁾.

Dăm în fine portretul ce ni a lăsat N. Costin, despre

¹¹⁾. Letop. II. 5.

¹²⁾. Letop. II. 11.

¹³⁾. Letop. III. 180.

¹⁴⁾. Letop. III. 201.

Duca Vodă ¹⁵⁾. „Că de lăcomie mare ce avea ca să tot mai strîngă bani mai mulți, și Domn era, și Visternic Mare, și Neguțitor și Vameș; că toată hrana tuturor luase el și Doamna, de precupia toate câte era; și da de la sine din casă unde ce trebuia țerei. Apoi rînduia de plăția Visteria de la țară pentru un ban și altul. Doamna sa de altă parte, cărcimăria bucatele din casă, pînea ori pe unde avea, și băutura, și pocoloanele ce li venia la beciu; încă făcea boi de negoț și mânca iearna finașele oamenilor săracilor cu boii lor, până se vindea aceia, și apoi se apuca de alții“. Să nu uităm că Miron Costin era Ministru a lui Duca Vodă!

Domnul fiind unsul lui D-zeu, iar pe de altă parte abuzurile neputîndu-se nega, Neculcea aruncă vina asupra boșierilor. „Mai toți Domni sînt buni; numai se tîmplă de se află de cest feliu de oameni de se lipesc mai lesne mai la toți Domni, de li strică hirea cea bună. Mai mult se află la Domni de acest feliu de cât de cei drepti și buni; că dacă se tîmplă boșierul chivernisitorul de 'i înțelept și bun, măcar de 'i și Domnul rău, 'l îmblânzește și 'l întoarce cu blîndeță de 'l face bun“ ¹⁶⁾. Nenorocire că acești boșieri „chivernisitori“ erau numai cu numele. În fapt, nimic nu mărginea a tot puternicia Domnească.

Așa dară Domnia prin dreptul divin, Despotismul oriental, étă puterea esecutivă a Moldovei în Viacul al XVIII-le.

Imbrăcat în haina împărătească numită Cabaniță, cu Cuca în cap ¹⁷⁾, Domnul are în Palatul seü o etichetă în adevăr orientală și, suit pe tron, toate veniturile Țerei sunt ve-

¹⁵⁾. Letop. II. 21. Cuvintele lui N. Costin ni se par curioase când știm că el era ginere lui Duca Vodă. „Și se apucă de făcu nuntă cu o soră a lui, anume Domnița Elena; o deade după Nicolai Costin sin Miron Logofătul,

și 'l puse și Hatman, și făcu nuntă frumoasă domnească, că era și maicăsa cu dînsul, Doamna Nastasia, a răposatului Duca Vodă celui bătrîn, cu alte fete mai mici“. Neculcea Letop. II, 272.

¹⁶⁾. Letop. II. 313.

¹⁷⁾. Letop. III, 290.

niturile Domnului, toți locuitorii trebuie să fie slugile plecate a lui. Cheltuielile Curții domnești, leftele slugilor, chiar și Chilhangiul Domnesc, sunt trecuți în Budgetul Statului, Budget extraordinar, alimentat din „Răsură“, un fel de zecimă peste dările existente; fiind că Vămile, Ocele și toate veniturile sunt ale lui, cu îndatorirea de a împlini obligațiunile țerei față cu Poarta Otomană. Când iese din Palat la zile mari, toți boierii țerei și toată armata este în picioare; când merge la Biserică, toată lumea oficială, ba și boierii mazili, trebuie să fie față; când sărută Icoana în ziua de ajunul Crăciunului se slobod tunuri și începe și mehterhaneua ¹⁸⁾; în ziua de Crăciun când bea cel întâiu pahar la masă, la care sunt poftiți toți boierii, se face slobozire de toate tunurile și focul cel mărunț începând și mehterhaneua ¹⁹⁾; în spre Anul nou se slobod toate tunurile, cu focul mărunț, și mehterhaneua „după care țiganii obișnuiți ce cântă la masă fac și ei ozicătură de un scopos“ ²⁰⁾. Asemenea țeremonie la Bobotează, la Jordan, când sărută Invierea, etc. Tunurile românești, care amuțiseră de atâta vreme, nu fac să se audă glasul lor de cât la zile mari și pentru a arata poporațiunei Iașane evlavie saŭ chieful domnesc! Și să se bage de samă că aceste țeremonii nu sunt introduse de către Fanarioți. Gheorgake Logofătul ni spune că le a scris din ordinul lui Gr. Al. Ghica, pentru a se cunoaște „Obiceșurile vechi și nouse ale Pré Inalțăților Domni“ ²¹⁾. Ș'apoi aproape tot ceremonialul curții, descris de cătră Logofătul Gheorgaki, concordă cu descrierea lui Cantemir ²²⁾. Invățatul Domn ni dă încă un detaliu care ni zugrăvește minunat orientalismul Curții Moldovene din acel timp. El ni spune că se trăgea clopotul cel mare pentru a se a-

¹⁸⁾ Letop. III, 300.

¹⁹⁾ Letop. III, 303.

²⁰⁾ Letop. III, 306.

²¹⁾ Letop. III, 287.

²²⁾ D. Cantemir. Descrierea Moldovei, passim.

nunța norodului că Domnul s'a culcat după masă ; pentru ca nime să nu mai îndrăzniască a trece pe ulița vecină cu Palatul. Un nou clopot făcea cunoscută deșteptarea lui Vodă și învoia circulațiunea.

„In Moldova, zice Urechiă, au cei mai mici despre cei mai mari acest obicei de pier fără județ, fără vină și fără samă. Singuri cei mai mari judecători, singuri pîrîși, singuri plinitori legei. Și de acest obicei Moldova nu scapă, că mai mulți dintre capete sînt iubitori a vîrsa sînge nevino-vat“ ²³).

Acesta fiind un vechi obicei, de care Moldova n'a scăpat de cît în timpurile noastre, să vedem ce însemna atunci libertățile de care cu drept cuvînt ne mîndrim noi astăzi ; și în special, libertatea individuală și dreptul națiunei de a fi stăpînă pe punga sa ?

După cele ce am spus mai sus, răspunsul ni este foarte ușor. Domnul fiind a tot puternic „sluga trebuie să se teama de stăpîn“ cum cer să fie și pe viitor Stefan Petriceico și Grigorie Ghica, cînd intră în alianță cu Polonii în 1743 ²⁴). Domnul avea pe lingă sine un Consiliu compus din Boierii Mari, pe care 'l alcătuia, în genere, a doua zi după ce se suia pe tron ; era și un boier mare „Chivernisitor“ cum 'i zice Neculcea ; dar nimic nu obliga pe Domn să asculte părerea Consiliarilor sei. N. Mavrocordat, d. e. „aș pus boierii mari pre unii și din pămîntenii ; ce numa căci se numia boierii, dar nici o cinste nu avea, nici în casă la Domn nu intra, măcar ce treabă ar fi avînd, până cînd nu 'și lua răspuns pre vre un Grec“ ²⁵). Foarte rar se întîmpla ca un boier să se bucure de încrederea Domnului, ca astfel să nu se facă nimică fără sfatul lui, cum a fost d. e. Stefan, Părcălabul de

²³). Letop. I. 188.

²⁴). A se vedea condițiile de a-

lianță în Arch. Ist. I, 26.

²⁵). N. Muste. L. III, 45.

Soroca, pe care nu'l poate de ajuns lăuda Miron Costin²⁶). In colo, Boierii trebuiau să fie instrumentele docile ale lui Vodă; pentru că de altminterel cu pedepse cumplite se pedepsiau toți cari cădeau sub urgia Domnească.

Cronicele ni dau o mulțime de exemple de pedepse crunte aplicate celor mai însemnați dintre Boierii Moldoveni. D. Cantemir spune că Domnul avea obiceiul a'î bate cu busduganul; dar, adaoage el, acea bătaie era considerată ca o cinste, fiind că era aplicată de însuși Domnul; de și câte o dată 'î bătea până'î umplea sângele.

Duca Vodă avea prepus că fusese mazilit în Domnia a doua din cauza pârilor Visternicului Ursaki, cel mai bogat boier din țară pe acea vreme. Venit pentru a 3-a oară Domn „și a' respătit cu de asupra de pre Ursaki, închis în temniță cu tâlharii, legat la puște, bătut la talpe până a' dat mangărul cel de apoi. A' dat ce a' avut până când n'a' găsit ce mai lua de la dînsul din avuția cea multă“²⁷).

Mihail Racoviță presupunând că Cuza Spatarul ar fi adus Catanele în țară „mâniindu-se în grabă a' spânzurat pre Cuza Spatariul, nepricistuit, încălțat, îmbrăcat... ce nu se știe întru adevăr a' ba; numa' în pismă l'a' omorît; că'î a' fost năpaste; că n'a' fost scris“²⁸).

²⁶) „Om de mirat la întregimea lui de sfaturi și de înțelepciune, cât pre acele vremi abia de era pământean de potriua lui; cu carele și Vasile Vodă singur o-sebi de boieri, făcea sfaturi și multe ceasuri voroavă; așa era de întreg la fire. Iar la statul trupului se' era gârbov, ghebos și la cap cucuiat, cât putea' să zici că este adevărat Isop la cap.“ (L. I, 301).

²⁷) L. III, 13. Neculcea zice că era așa de bogat Ursaki că „când venia birul de la Impărăție, de

multe ori când era în grabă, 'l încărca de la casa lui și 'l pornia la Poartă, și mai pe urmă și lua iarăși banii de la țară.....și 'l a' închis în temniță cu talharii, și 'l scotea în toate zilele de 'l bătea la talpe, până ce i s'a'u sgrăcit vinele, și a' remas olog până la moartea lui; și la moartea lui din cea multă bogăție ce avusese, n'avea cu ce 'l îngropa; a' vândut un sat la Bacău anume Fântânele de 'l a' îngropat. L. II, 245.

²⁸) L. II, 390.

Nicolae Mavrocordat „pe Gavril Costaki Sulgeriul sin Gavrilă și Ioniță Neaniul Rață Postelnicul i aŭ pus la scară și i aŭ bătut cu câte două sute toiage“ ²⁹⁾. „Pe Gheorghită Mitre Visternicul l mazilise după 7 luni, și l'aŭ orînduit la lefe de l legaŭ slujitorii, și 'i punea puștele cele mari preste dînsul“ ³⁰⁾.

Sub I. Mavrocordat, fiind că nu erau bani în Visterie când a venit Aga pentru plata Mucareului, Logofeții Sandul Sturza și Andrieș Roset, Vornicii Manolaki Costaki și Sandul Racoviță, Spatarii Toader Paladi și Alesandru, și alți boieri aŭ fost duși „până la casele din Beilic, unde era Ceaușul în gazdă; și după ce aŭ mers acolo, 'i aŭ pus pre toți în fere, țiindu'i până sara... Boierii aŭ plătit tot“ ³¹⁾. Grigorie Ghica „pre Constantin Balș, Medelnicerul, l'aŭ bătut la talpe, și apoi l'aŭ slobozit; făcut'aŭ și acest obiceiŭ Grigore Vodă (1738), de se bătea boierii la talpe turcește“ ³²⁾.

Sub Ioan Teodor Calimah 12 boieri mari ai țerei aŭ fost amăgiți de cătră Grecul Stăvăraki „care pot să zic că era al doile Domn“ ³³⁾, trimiși la Hanul tătareșc, puși în fere și espeduiți la Enicalisi. Când Boierimea îngrijită „s'aŭ tulburat foarte de aceasta, și îndată aŭ pus gând rău în inimile lor ca să strice acest obiceiŭ scârnav.... zicând ei în de ei: Acest lucru poate să ni'l facă și nouă tuturor, să ne stingă de pe fața pămîntului pe toți“ ³⁴⁾, și a sculat întreaga țară asupra lui Stăvăraki, silind pe acesta să fugă la Țarigrad; când mulțemită acestei mișcări, Boierii se întorc în țară „priimindu'i Domnul cu mare cinste și blîndeță, arătându-li că aceste li aŭ venit din păcatele lor, ci să mulțamiască lui D-zeu că aŭ

²⁹⁾. L. II. 326.

³⁰⁾. L. II. 327.

³¹⁾. L. III. 204.

³²⁾. L. II. 441.

³³⁾. L. III. 244. Boierii aŭ fost următori: Logofeții Ioan Bogdan și Manolaki Costaki, Vornicii Con-

stantin Balș, Dumitrașcu Paladi Lupul Balș și Ioniță Sturza, Spatar Filip Catargiu, Constantin Banul, Stolnici Vasili Negel și Constantin Rășcanu, Neculai Buhuș și Ioniță Cuza.

³⁴⁾. III. 245.

fost sănătoși și au venit“; Enaki Cogălnicianu nu găsește nici un cuvânt pentru a înfrunta pe Domnul, care lăsase să se facă o astfel de mare necinste Boierimei pămîntene. Ba lucru curios, el ni vorbește despre întoarcerea Boierilor, cari suferiseră toate „pentru păcatele lor“, imediat după ce ni spusese că Vodă făcuse la Copoū o grădină mare puind fel-de fel de pomi într'însa, făcând și un foișor foarte frumos pentru eșirea Beizadelelor la preumblare; și că dăruise locul domnesc de la Copoū Boierilor și rudelor Măriei Sale, dându-li poroncă tuturor ca să 'și facă vii și grădină.

Am puté îmulți esemplele; dar câte am adus socot că ne autoriză a conchide că: de la Stefan cel Mare care „de multe ori la ospețe omoria fără județ“³⁵⁾ până la Ioniță Sturza care în 1824 zicea Boierilor adunați „drept aceia vom lua măsură Domnești, întrebuițând topuzul și sabia, semnele Impărătești, care ni le au dat Sultanul spre înfrînarea celor neînțelepți; și veți cunoaște de astăzi că are cine a vă stăpâni“³⁶⁾; de la Stefan Tomșa care dăruia bani țiganului calău, când zicea, arătând pre Boieri. „Doamne, s'au îngrășat berbecii, bunî sunt de junghiat“³⁷⁾, până la Mihail Sturza, care a înădușit cu atâta bărbărie generoasa mișcare a tinerimei Moldovene din 1848; puterea Domnului a fost necontrolată și nețermurită în Moldova, avînd noi pe atunce un despotism care numai cu despotismul Țarilor și al Sultaniilor se poate asemălui.

Pentru tot ceia ce privește la puterea Domnului de a impune țerei dări după plac, fără nici o îngrădire, ne referim la Studiul D. A. D. Xenopol asupra acestei materii, Stu-

³⁵⁾ L. I. 145.

³⁶⁾ Istoria Moldovei de Postelnicu Manolaki Drăghici. „Din toți boierii au eșit atunci în frunte Logofătul Constantin Balș numit

Ciuntul, și închinându-se, au respuns lui Ioan Sturza: Așa să faci Măria Ta! și s'au dus pe acasă foarte turburați“.

³⁷⁾ L. I. 231.

diu publicat în Revista D. Gr. Tocilescu ³⁸⁾, sub titlul de „Finanțele în epoca Fanarioților“. Noi ne mulțemim a aduce aici numai două pasaje, care se întăresc prin cele ce ni spun Cronicile la fie care pas. „Sistemul de dări obicinuit pe atunci era cu totul lăsat la bunul plac al ocârmuirei, care după nevoile ce avea orânduia dăjdiile“. „Domnul chibzuia la începutul anului din care dare s'ar pute trage un folos bănesc mai însemnat și „scotea“ pe țară câte-va din aceste dări“.

Cronicile cuprind multe plângeri despre dările cele mari impuse de către Domni. Nici odată înse cronicarul nu arată că aceasta ar fi constituit un abus de putere din partea lor. Cel mult se mulțemește a'l numi „scornitor de lucruri nouă“ ³⁹⁾, sau „lacom“, dar nici odată călcător a vre unor legi. Grigore Al. Ghica dorind ca să se șteargă din țară o mulțime de dări apăsătoare, nu găsește altă ceva de făcut de cât să ordone a se aduce toate condicile în care se cuprindeau acele sume îngreuitoare țerei. „Și surpându-le le-am rupt“ zice Vodă; care faptă unită cu împrejurarea că unia din Domni luaă cu dînșii și condicele Visteriei, cum a făcut Const. Mavrocordat (L. II, 424), ni esplică lipsa acestor Documente însemnate pentru trecutul nostru.

Un vechi obicei al țerei era, ca Semile veniturilor și cheltuielilor să se cerceteze de către Boierii cari alcătuiau Divanul Domnesc; se trimiteau de asemenea Boierii la Constantinopole ca să vadă ce se cheltuiește acolo. Dar acest obicei, simplă formalitate în ceia ce privește pe Domn, ajungea o adevărată povoaară când cheltuielile întreceau venitu-

³⁸⁾ Revista pentru Istoriă Arheologie și Filologie I, 45.

³⁹⁾ Pentru a se vedé până unde puteau merge aceste scornituri dămă aici cuvintele cronicarului

despre M. Racoviță în Domnia a 3-a: Acest Domn multe lucruri nouă au scornit aice în țară; în Domnia aceasta au scos desătina indoită pre toji, care lucru alji

rile. Acsenti Uricarul ⁴⁰⁾ ni arată pe N. Mavrocordat, în a doua Domnie, prezentând Boierilor o dare de samă amănunțită despre dăjdiile și veniturile Domnești, arătând în acelaș timp și cheltuielile făcute. La sfârșitul acestei dări de samă făcută „în Casa Cea Mare“, adresându-se către Boierii Vodă li a zis: „Raspundeți Dv. de s'a fi mai luat vre un venit și nu s'aŭ pus în samă, saŭ de este vr'un condeiu în cheltuielile afară din cale? Raspuns'aŭ și Boierii într'acestași chip, cum că și toate veniturile sint puse și cheltuielile sunt toate mai pe puțin de cum se făcea altă dată“. Resultatul acestei dări de seamă, făcută în două rînduri, aŭ fost că Boierii și Archie-reii aŭ trebuit să dé zăpis la mâna lui N. Mavrocordat pen-tru banii cheltuiți mai mult.

Nu putea dară să fie nici o îngrădire pentru Domn faptul că Boierii țineau Visteria, și ni se pare că nu aveau mare cuvînt să se plîngă Boierii de M. Racovița că „la Visterie nu mai intra să știe, când eșia nevoile țerei, să orînduiască ei“ ⁴¹⁾, pentru că tot n'ar fi putut împedica întru nimic pe Domn de a ordona stringerea a orî câte dări ar fi voit el. Singurul folos, poate, ce s'ar fi tras ar fi fost ca dările să fie cunoscute mai dinainte, érá nu să se întimple ca pe timpul lui M. Racovița care „pornia boerinașii lui cu taină, știi ca cum ar purcede un ciambur tătareșc în pradă, noaptea, cu tai-nă în toate părțile; și boierii cei mari de țară nu știa nimi-

Domni mai săraci de cât dânsul nu 'l aŭ făcut; scos'aŭ cărcimărit câte 5 lei de pivniță și multe strîm-băcări se făcea cu acest cărcimă-rit; căci 'l vindea, și mergea cum-părătorii pe la cine n'avea pivniți și având o bute saŭ două de vin, lua de la dânsii cât li era voia. Scos'aŭ și prisăcărit de prisacă doi gr într'un an, și cu prisăcă-ritul și cu desătina aŭ stîns stu-pii oamenilor. Scos'aŭ morărit de

toată moara câte doi gr, care lu-cru n'aŭ fost altă dată. Luat'aŭ țigănărit, pe care 'l scotea în toți anii; și pe urmă scos'aŭ și văcă-rit de vr'o două ori, care văcărit alți Domni de multă vreme nu 'l scosese..... și unde auzia să ai-bă cine-va bani cu multe chipuri silia să'i iea de la mâna lui, și cu bine și cu rău. (L III, 131).

⁴⁰⁾. L. II, 154 și 180.

⁴¹⁾. L. II, 400.

că". Poate că de asemenea ar fi încăput la strângerea dăjdiilor și boierii de țară; iar nu numai Grecii, „la cari cei de loc nu pré căuta bine; că n'avea nici o schiverniseală⁴²⁾.”

Și cu toate aceste, Atot puternicia Domnească și avea și ea marginele ei. Despot în țară, crud și fără milă pentru boierii, și cu atât mai mult cătră mojiții; putând pune după placul seü orii ce dăjdiți; desprețuind pe toți și bătându-și joc de toate, fără frică de a găsi în țară vre-o împotrivire; Domnul știa foarte bine că are să dé samă de faptele sale înaintea Sultanului. Frica dar, 'l face să fie mai moderat. Astfel că cu drept cuvînt s'a zis, că Guvernul fanariot a fost un guvernămînt despotic temperat prin ștriang.

Capichihaiiele Domnului din Constantinople aveaü mai cu samă datoria să găciască care sunt intențiunile Porții asupra Voevodului; érá în tot drumul de la Țarigrad până în țară, hangii erau plătiți de Domn, ca să poată afla cu ce scop călătoresc Turcii, cari se îndreptău spre cele două Principate⁴³⁾.

Teama era foarte legitimă pentru că la Constantinople nu se glumia cu Domniü, cari erau convinși de a fi guvernat reü țara. Când Hangerliul a fost tăiat în București, Harapul care l'a tăiat, după ce 'l a luat banii, ceasornicul și inelile, adresându-se mulțimei îmărmurite a zis: „Iată cănele cel ce a mîncat raiaoa împărătească“⁴⁴⁾.

Incepând de la Duca Vodă se făcuse „și acest obiceiü, să părăscă țara pe Domn la Impărăție dacă se mazilește“⁴⁵⁾. Acest obiceiü natural că nu putea plăcea Domnilor. De aceia N. Mavrocordat zicea „Că nici un folos dintr'acele pări nu aduc după sine țereü, ci mare scădere și stricáciune, și a ochiü luatä la Impărăție țara,

⁴²⁾ L. III, 240.

⁴³⁾ Tesaur.

⁴⁴⁾ Tesaur. II, 197.

⁴⁵⁾ L. II, 18.

pomenindu-se de atâta sumă de bani strînsă și luată din țară ; și pe altă parte se plîngea țara de sărăcie ; și cu acele pări nemica altă fără cât folos altora, și risipă țerei, și cel mai mare rău : ura bieților boieri a țerei despre acei Domni ce se pâresc de dinșii⁴⁶⁾. Neculcea este și el de părerea lui N. Mavrocordat, când zice „Deci bine ar fi fraților să nu vă indemnăți a părere pre Domni, că sunt stăpâni și pomăzânici ai lui D-zeu ; măcar de v'ar și poronci Domnul carele va fi atunci în scaun stăpănit^{or} ; încă din cele drepte să le mai împuținați, iar năpăști să nu puneți ; că osinda nu se țeartă ; nici trece pre om ; încă pre mulți am văzut, îndesindu-se pentru cinste să dobîndiască, de pâresc Domni, și se laudă între dinșii, că se tem Domni de dinșii, și zic că știu bine a părere. Iar pe urmă, cu acest felii de hărnicie, nici pre unul n'am văzut venind la vr'o pricopsală⁴⁷⁾. Se poate ca Turcii să fi capatat o mare idee despre avuția țerei, tocmai pentru că la fie care schimbare de Domn, și schimbările erau dese, țara se plîngea că s'aũ stors sume enorme ; se poate, cum zice Neculcea, ca să nu fi ajuns la nici o pricopsală Boierii cari 'și făceau o specialitate de a fi bunii pâritori ; cu toate aceste, nu este mai puțin adevărat că acest bun obicei, și s'a putut ca și Duca Vodă să introducă un obicei bun, a adus foloase reale țerei. Mai întâi tocmai primejdia la care se espunea Boierii pâritori, servia a întreține în țară un curent mai bărbătesc. Mai erau, vra să zică, câțiva Barbați cari nu se ținea de zicătoarea „Capul plecat nu' l taie sabia“. In timpurile vechi valoroasa noastră boierime era deprinsă a se revolta, a veni cu oști străine și din țară, și a resturna pe Domn, după luptă dréptă, piept la piept. Acele timpuri fiind trecute, Boierii se espun la urgia Domnească, cu primejdia de a părăsi țara și a'și vedé casele pă-

⁴⁶⁾ L. II, 89.

⁴⁷⁾ L. II, 236.

răduite, când Domnul pârît capata din nou Domnia. Alt folos ce resulta pentru țară era frica salutară ce se însușea Domnilor. Soarta lui Antonie Rusăt ⁴⁸⁾, a lui Duca Vodă ⁴⁹⁾, a lui D. Cantacuzino ⁵⁰⁾, a lui I. Mavrocordat ⁵¹⁾, a lui Matei Ghica ⁵²⁾, a lui Grigorie Calimah ⁵³⁾, dovedește pe deplin zisele noastre.

Pe lângă obiceiul de a pârî pre Domn la ieșirea din scaun, Boierii Moldoveni alergau și la alte mijloace. Nicolae Mavrocordat în întâia sa Domnie se sfătua numai cu „o arătare de Grec, anume Spandoni, un om urît, podăgrios, carele și de mai înainte în zilele altor Domni, au șezut tot aice în țară; un blestemat și de nimică; fără nici o meserie; numai cât și ținea capul cu minciunile și milosteniile ce îi da.“ La mazilirea sa „Nicolae Vodă remase în mare grijă să nu se ridice Moldovenii asupra lui, să facă zarvă“. Spandoni a scapat numai pentru că „s'au îmbrăcat muiereste cu tarpuz în cap, cum poartă muierile grece, și au intrat într'un rădvan cu Doamna, într'un loc cu muierile, pentru ca să nu'l cunoască nime.... Și așa a ieșit din Iași cu acea cinste acel Grec cinstit, și sfetnic ce era; că într'alt chip, de ar fi ieșit la ivală, ales acela, pre loc 'l vra fi omorît dinaintea lui Neculai Vodă, fără de nici o frică“ ⁵⁴⁾. Acuma înțelegem pen-

⁴⁸⁾. „L'au muncit Turcii cu multe feluri de muncă, trestii pe supt unghie, i'au bătut; datui-au de au inghițit un nemeteș și trăgându-l afară i au adus mașile la gură, și alte munci ca să i iea banii... și au sfârșit viața trăind cu multă lipsă în casa sa. (L. II, 18).

⁴⁹⁾. A murit în robie la Liov. (L. II, 96). Iar Doamna lui „la bătrânețe au ramas și seracă și ocărită de voroava oamenilor, și cu o casă plină de copii (L. II, 246).

⁵⁰⁾. „Spun că fiind mai vr'o doi ani la închisoare la Țarigrad, și făcându i se o bolfă la grumaz

în chip de tragă, și dintr'aceia i s'au tras și moartea.“ (L. II, 39). „Și i au ramas casa în multă și mare serăcie.“ (L. II, 246).

⁵¹⁾. „N'au mai ieșit Domn; la grea serăcie au ramas la Țarigrad și au murit. (L. III, 180).

⁵²⁾. Grecii încă i au scos și nume de nevrednic“ (L. III, 181). A trăit în Țarigrad „cu milostenia creștinilor.“ (L. III, 236).

⁵³⁾. Adus prin Nicolai Dracul (Suțul) Postelnicul „la moarte de sabie.“ (L. III, 187).

⁵⁴⁾. L. III, 46, 47.

tru ce în a doua sa domnie Nicolae Mavrocordat a venit, cum zice Cronicarul, „ca o fiară asupra tuturilor“.

Sub domnia lui Ioan Mavrocordat o samă de boieri între cari: Mihalachi Sturza de la Roman, Ilie Sturza de la Heleşteeni, și doi feciori ai lui Balș de la Ionășeni, au fugit în țara Leșască pentru că nu mai încăpeau la boierii de răul Grecilor. Domnul măbnit foarte, s'au adresat Logofătului Sandul Sturza „și s'au a-deverit cu giurămint ca să li scrie să vie, și nu le va face nimic, încă 'i va boieri și 'i va milui“ ⁵⁵). Ceia ce s'a și făcut. Fugiții au fost puși în funcțiuni. Iar cei alți boieri „luase cu toții un mare obraz, și nu 'l бага în samă, și fă- cea ce li era voia lor.“

Sub C. Cehan Racoviță „fiind că Grecii se apucase de mare înfruntare boierilor și pămîntenilor, cereând lucruri trecute vechi de la alți Domni, care unele ca aceste nu le pute suferi Boierii“ ⁵⁶), au fugit din țară „peste 40 de boieri mari și bătrâni, și era pe atâta și mai bine tineri, cari trecea peste sută.“ Pribegii nu s'au întors de cât numai când Vodă li-a scris că Grecii au fost pricina, că Măria Sa n'au știut; iar acum i-au gonit la Țarigrad. ⁵⁷).

În fine, sub Ioan Teodor Calimach, o mare mișcare s'a făcut în țară asupra Ministrului Grec Stăvăraki. Când s'a auzit că o samă de Boieri, fugiți la Tătari, au fost puși în fiere și espedieți la Eni Kalisi, Boierii din țară „au făcut hotărîre să goniască pe Stăvăraki din Moldova „făcând mare hotărîre cu Mitropolitul și cu toți Boierii, neștiind nime nemică, începând a scrie unii la alții, la vremea iarmarocului să se strângă țara la iarmaroc, și atunci ori să 'l omóre, ori să 'l goniască.“ ⁵⁸). Primejdia fiind foarte mare

⁵⁵). L. III, 201.

⁵⁶). L. III, 228.

⁵⁷). L. III, 230.

⁵⁸). L. III, 245. „Și făcându-se

iarmaroc la Mezul Păreții s'au strâns mulțime de norod, care cred că nu s'au mai strâns altă dată la alt iarmaroc, și trecând câte

Stăvăraki a pus de a încuiat porțile Curții, orânduind pe Seimeni, pe Arnăuți și pe Beșlii ca să țină poarta. Aă chiamat de asemenea pe un Turnagiü și pe un Cadiü spunându-li că țara vra să'i omoare. In zadar s'aă adus trei tunuri mari; in zadar s'aă scoborit tuiurile și săngiacul; in zadar cei trei turci: Cadiul, Turnagiul și Divan Efendi s'aă așezat de a rindul, îmbrăcați in feregele, țiind și câte o carte in mână, stând cu mare evlavie. „Prostimea striga cu toții: să ni dați pe Stăvăraki; și puind cu toții spetele in poarta cea mare, cu toate că ținea de din lăuntru au oborit'o gios, și intrând norodul in lăuntru, aă început a năvăli.“ Stăvăraki fugind, norodul s'a mai alinat puțintel; pe urmă s'aă luat după el și l'aă gonit 12 ceasuri. Pe urmă aă început a cere pre Boieri. „Atuncea aă căzut Domnul la Mitropolitul cu rugăminte, ca să între chizăș că i va aduce într'atâte zile; și așa Mitropolitul a început a intra chizăș că i va aduce intr'atâte zile; și așa s'aă potolit.“

Dacă pe lingă această mișcare populară amintim scularea poporului din Iași asupra lui Scarlat Calimah. ⁵⁹⁾, când cu in-

va ciasuri din zi, după ce s'aă incstit toți cu băuturi, aă intrat o vrajbă in ei, indemnându-se cu toții, zicând: plecați la Curte, să vedem pe cine avem Domn! și pornindu-se câte va mi de țărănime aă mers la poarta Curții de aă stăut; iar o samă aă mers de s'aă suit in clopotnița Treisfetitelor, și aă început a trage clopotul cel mare. Atunci auzind cei din iarmaroc, s'aă pornit toți căți mai remăsese; din cari o sama aă mers la Mitropolie de aă luat pe Mitropolitul, zicând să meargă la Domn despre partea țerei, să'i spuie că cer pe Stăvăraki să li 'l dé; iar de nu 'l va da nu va remănea nici unul cu viață.

⁵⁹⁾ „Se rădicase peste două mi de oameni. Blândeța și smerenia

Arhiereului (Mitropolitul Veniamin) in atăta aă pătruns duburile selbatice ale prostimei in cât aă potolit negândit furia cea aprinsă de resbunare a mulțimei și aă făgăduit să 'l asculte dacă se îmbracă cu mijlocirea din partea lor cătră stăpănul țerei!... Mitropolitul atuncea s'aă pornit neintovărășit de nime inspre poarta Palatului!... S'aă numit un nou Hatman și Agă. Cum aă văzut la poartă pe zapcii noi s'aă bucurat și mulțemind Mitropolitului prin mentanii și sărutări de mână, aă pornit pe la casele lor, ducând mai întâi pe Păstorul in slavă ca niște reliqui sfinte la Cathedrală. Post. Manolacki Drăghiei, Istoria Moldovei II, 101, 102.

chiderea oraşului pentru prepus de ciumă, atunci ajungem la conclusia că, în lipsa de instituţiunii care să ţermuriască absolutismul domnesc, populaţiunea avea numai mijlocul extrem: Revolta. Ast-fel numai Domnul era silit a face dreptate.

Am căutat să vedem care era puterea Domnului în viacul trecut, şi conclusia la care am ajuns este, că nimic nu mărginea puterea absolută a Domnitorului. Ştim că în genere această opiniune nu este împărtăşită. Se crede d. e. că noi am fi fost în trecut un model de Constituţionalism. Noi cu părere de rău, nu am găsit nimic care să semene a Constituţionalism în trecutul nostru. Nu lipsesc în adevăr, isvoare şi tecsturi după care s'ar puté susţine şi opinia contrariă. Dacă ne-am lua după Urechia, atunci la alegerea Domnilor luaū parte „Boierii mari şi mici şi altă Curte mărună.“ Miron Costin ni spune cât de mult „voroava şi sfatul feresc pe Domni şi pe ţară de primejdi.“ Ştiind pe de altă parte că în împrejurări mari erau chiamaţi în adunare toţi Episcopii, Egumenii şi Boierii; mai considerând că în pricinile grave Domni judecaū împreună cu „Divanul cel Mare“; vèzind apoi că ordonanţelor Domneşti, mai ales în viacul din urmă, li lipseşte acea „imperatoria brevitatis“ de care vorbeşte Tacit; şi că, din contra, ele samănă mai mult a nişte sfaturi, semnul unei autorităţi nesigure pe puterea sa; nu ar fi tocmai greu a susţine că am fost în trecut un model de Constituţionalism. Tecsturile istorice aū acest rău că, strinse de aproape, ele 'ţi daū mai tot ce voieşti să estragi din ele. Noi inse căutăm nu atâta tecsturile istorice, pe cât voim să ni dăm samă de practica lucrurilor în trecut. Căci se ştie cât de mult diferă practica de legi şi instituţiunii, chiar în ţerile unde aceste sunt foarte liberale.

Am căutat să vedem cum era puterea Domnului în practică şi convingerea noastră este că ea era absolută, afa-

ră de cazul extrem al Revoluțiunilor. Alegerea Domnilor, nu putea fi făcută de țară și cu atât mai puțin de „Curtea cea mărunță“ când știm că Stefan Cel Mare pe patul morții a pus să se omoare Boierii, cari nu voiau să aclame pe fiul seü Bogdan; sfaturile Boierilor nu au putut împedica pe Vasilie Lupul de a duce Moldova și pe sine la marginea prăpastiei; Boierii țerei spun într'un act că la un proces însemnat, Vodă li a ordonat să judece cum vré el; și știut este că toate anaforalele Veliților Boierii sfirșău prin: „iar desevăřșita hotărîre remâne la a Măriei Tale înțelepciune“. Cât pentru verbositatea ordonanțelor Domnești, ea se esplică perfect, nu prin teama lui Vodă că nu va fi ascultat dacă nu va fi convins pe Boierii; ci prin nestabilitatea care făcea că nici odată la noi lucrul judecat nu era lucru sfârșit, procesele civile chiar putând începe din capăt sub Domnul următor. Nicî chiar blestemele cu care se termina in general hrisoavele Domnești nu puteau fi o îngrădire, de oare ce Patriarhiî de la Constantinopole și din alte părți ale Resăritului erau pururea gata a „deslega“ ceia ce „legase“ Clerul pământean.

§ 4.

Clerul.

Căutăm să ni dăm samă despre starea Bisericeii române în trecut, fără să ne preocupăm dacă ideile noastre corespund sau nu celor două opinii care 'și împart societatea românească în momentul când scriem. Nu afirmăm a priori că Biserica a fost paladiul naționalității noastre, nici nu susținem că ea din potrivă ar fi cășunat pierderea ei, dacă numai Clerul ar fi avut influință asupra trecutului nostru. Continuăm calea ce ni am propus'o de la început: a prezenta starea Moldovei în viacul trecut aducând față în tot-d'auna numai documente originale. Cetitorul va vede însuși și va trage conclusiunea. Un fapt, care se observă în toate timpurile de decădere a simțului religios, este încordarea unor spirite, cu totul necredincioase de alt mintrelé, de a dovedi că Religia este binefăcătoare, că trebuie respectată; în timpurile de barbarie această încordare se manifestează prin persecuțiunea tuturilor cari nu împărțășesc opiniile dominante; în timpuri de civilizație, hypocrisia găsește alte mijloace de a manifesta o religiositate pe care nu o mai are

de loc. Acest fapt 'l întimpinăm atât de des în istoria omenirei că nici trebuie să mai căutăm a' l explica. 'L amin-tim numai, pentru că nouă ni se pare că pré mult se vorbește de Religiune de cât va timp. „Biserica și Scoala,“ a ajuns ca și „Țeranul,“ ca și „Comerțul și Industria națională“ a avea așa de mulți apărători că omul în adevăr religios se simte jignit în conștiința sa, când vede atâtea apărători ai credinței ieșiți tocmai dintre aceia, cari se arată pré iubitori ai Religiei pentru ca să o iubiască în realitate. Nu așa se proceda în trecut. Având o credință sinceră, devotați Bisericeii, crezând în eficacitatea misterelor și în viața viitoare, mulți din strămoșii noștri se desbrăcau de o parte din avutul lor pentru a' l hărăzi Bisericeii, în sinul căreia de multe ori se retrăgeau pentru a afla consolarea.

Cum că Românii erau religioși în trecut nu mai încapă nici o îndoială. Intrebarea este ce fel era religiozitatea lor? Nu credem că Românii ar fi făcut deosebire între religiunea lui St. Pavel și între religiunea Creștină, cum susține D. Hășdău în a sa „Istoria Toleranței religioase la Români“. N'aveau ei nici puțința nici timpul a aprofunda asemenea cestiuni theologice.

Incepând din cele mai depărtate timpuri ale Istoriei române până în viacul trecut, Domni și Boieri s'aũ întrecut a ridica Mănăstiri și Biserici și a le înzestra cu moșii. Cronicile noastre sunt pline de citațiuni din Bibliă; cea ce denoată că autorii lor făceau din cetirea Bibliei dacă nu singura, dar cel puțin cea mai importantă ocupație intelectuală a lor. Credem că Stefan Cel Mare d. e. este profund religios când după victorie pune oastea sa să ajuneze și când în amintirea biruinței ridică o monastire. Religios era un Nestor Urechă, un Solomon Bârlădeanul, Logofăt Mare a lui Vasile Lupul, care, însărcinat de Domnul seũ

a merge la Constantinopole, găsește de cuviință ¹⁾ să 'și facă testamentul, și 'l începe prin a arăta ce lasă Mănăstirei făcută de dînsul și de soția sa.

Când zicem dară că ridicarea atâtor Biserici și Mănăstiri sunt o dovadă vie despre evlavia Românilor în trecut, argumentul e destul de puternic; dar nu e de ajuns. Pentru că atunci ar trebui să considerăm ca foarte evlavioși pe o mulțime de Domni cari, și ei, sunt mari constructori de Mănăstiri. Petru Rareș, Alexandru Lăpușeanu, Aron Cel Cumplit, Stefan Tomșa ²⁾ Vasilie Lupu, Duca Vodă, Nicolae Mavrocordat au ridicat „din pajiște“ o mulțime de Biserici și Mănăstiri. Cele făcute de Alexandru Lăpușeanu erau un model de arhitectură pentru acele timpuri. Crudul Domnitor a mers până acolo cu evlavia, că a adus pictori tocmai din Italia pentru ca să zugrăviască Mănăstirea Slatina. Biserica Trei-Ierarhi din Iași, zidită de Vasilie Lupul, escită și astăzi admirația noastră, negreșit ca monument de artă în Moldova. Dacă considerăm cheltuelile foarte mari ce se fac astăzi cu restaurarea ei încheiăm că clădirea a trebuit să fie ceva colosal pentru viacul XVII-lea. Duca Vodă, despre care am vorbit în §. precedent, a construit o mulțime de Biserici. ³⁾ Nu credem să fi fost multă religione în acest Domn, care 'și bătea joc de cler, ⁴⁾ și care era așa de crud. ⁵⁾ Suntem datorî dară să facem deosebire între Domnii și Boierii evlavioși, între acei mici Rezeși cari

¹⁾ Revista teologică, IV, 36. „Socotit'am întâiu celuia ce se cuvine, pré bunului D-zeu, partea de mulțemită să 'i alegem“. Documentul a fost publicat de mult în Uricar, V, 242.

²⁾ Pentru mântuirea lui sufletească da veșminte pe la toate Bisericele și Monastirile“ zice Mitropolitul Matheii Mircon.

³⁾ Cetățuia, L. II, 7; Sf. Ioan Zlataust, L. II, 27. Biserica Albă,

d. II, 23.

⁴⁾ „Așijderea și pe preuți încă 'i închidea (pentru bir) de a valma cu mireni la grosuri, și bisericile sta închise câte 2, 3 luni și mai mult. L. II, 26.

⁵⁾ „Om foarte greu la mânia și aprig; bătea el singur tot cu buzduganul din bataia lui au murit care nu se pot scrie toți a-nume“. L. II, 27.

prin daniile lor aŭ mărit averile Mănăstirilor și Episcopiiilor, daniile de care sunt pline documentele acelor locașuri, și între Domnii cari cu alte scopuri ridicău Biserici.

Clădirea de Biserici de cătră Domnii rei se poate explica, după părerea noastră, în două moduri: a) prin frică și b) prin dorința de a veni în ajutor străinilor într'un mod indirect.

Dacă e te vre o doctrină binefăcătoare în Creștinism, mai cu samă pentru clasele atât de apăsate în trecut, apoi este doctrina despre a doua viață cu pedepse pentru cei rei și recompense pentru cei buni. Pentru spiritele tari de astăzi o asemenea doctrină poate păré absurdă; dar pentru cel care a studiat trecutul omenirei, ea este considerată ca mare binefacere; de oare ce a adus multă alinare și multă mângâere acelor nenorocite populațiunii care, căzute sub biciul apăsătorilor, cugetău că cel puțin într'o altă viață vor afla fericirea, la care nu li era permis a aspira pe acest pământ

Pe de altă parte, Cei Mari și Puternici simțiau că în definitiv violențele lor aŭ nu numai o margine, dar aŭ și o resplată. Conștiința de dreptate și nedreptate era vie în omenire. Cel care 'și bătea joc de toți, Domnitorul înaintea căruia toți trebuiau să se plece, la rândul seŭ se simția umilit și, el care făcuse pe atâția să tremure, era cuprins de groază, când se gândia la a doua judecată. De aci necesitatea, mai cu samă pentru Domnii rei, de a clădi Biserici pentru mântuirea sufletelor lor. Frica dară 'i făcea să întoarcă macar o parte din ceia ce hrăpiseră pe nedreptul. Nu aprobăm chipul acesta de a vidé; nu putem aproba acest tîrg ce 'l făcea jacașul cu Dumnezeuirea; căutăm să explicăm starea psihologică a acelor cari, după ce jăfuiău și apăsău o țară întreagă, puteau muri cu conștiința împăcată că 'și aŭ asigurat iertarea păcatelor. Dar nici într'un cas

nu-î vom putea numi Religioşi. Orî cum ar fi lucrul, aceea frică a lor ni-a conservat o mulţime de proprietăţi, care contribuiesc astăzi la trăinicia statului românesc.

Pentru altă categorie de Domni, am zis că prin ridicarea de Biserici şi înzestrarea lor cu moşi, ei voiaă să vină într'un chip indirect în ajutor străinilor, Greci, de cari aveaă aşa mare nevoie, ei şi familiile lor. Despoiaă cumplit Moldova dar ştiaă că după ieşirea din scaun n'au să poată lua cu dinşii moşiile confiscate pe nedreptul de la Boierii Moldoveni. A le vinde era imposibil. Greu s'ar fi găsit cumpărători, presupunând că erau bani de ajuns, pentru nişte moşi care puteaă fi revendicate sub Domnia următoare. A li lăsa urmaşilor nici nu era vorbă; puţinii dintre aceşti Domni aă putut să se bucure de urmaşii lor. A zidi înse o Mănăstire, a o închina la Sfintele Locuri, a încunjura această închinare cu formalităţile cele mai infricoşate; aceasta era pentru Domn a realiza de o dată un dublu ţel: moşiile confiscate nu mai putea fi cerute înapoi, de oare ce erau afierosite Sfinţelor Locuri, şi se ştie de ce mare credit se bucură la Poartă Patriarchul şi Călugării Greci; familiile boiereşti căzute remăneaă în sărăcie, şi pe de altă parte, Grecii se înavuţiaă pe fie-care zi pe socoteala Moldovei. Nu inza dar cutieraă Moldova Patriarchii Reseritului.

Aşa ni esplicăm noi acea mulţime de Mănăstiri ridicate de cătră Domni, cari aă lăsat un nume aşa de rău în Istoria Moldovei.

Ca şi astăzi, Clerul Moldovei se împărţia în viacul trecut în Cler de mir şi în Călugări. Dintre aceştia se luaă demnitarii înalţi ai Bisericei, in conformitate cu canoanele.

Ne ocupăm întâi cu Clerul de mir; pentru că simţim o adevărată simpatie pentru acei Preuţi simpli, naivi, ignoranţi,

cari ceteau slavonește fără să înțeleagă nici un cuvânt, cari rostiaă rugăciuni ce semenaă a fermece ⁶⁾, și descântece; până ce Constantin Mavrocordat li a adus „cărți pe înțeles“ din Muntenia; dar cari, muncind și suferind alătura cu țeranul au meritat numele de „Părinte“ și „Moș Popă“ cum 'i zice el până astăzi; preuți cari ni-au conservat în limba noastră strămoșescul cuvânt de „popor.“ ⁷⁾. Al doilea cuvânt pentru care ne ocupăm dintru'ntăi cu preuții de mir este, că ei ca și țeranii, nu au Istoriă; sau mai bine zis, întreaga Istoriă a Românilor nu este de cât'un șir ne intrerupt de apă-sări asupra celor slabi.

Preuții de mir erau tractați ca țeranii. Ei plătiaă aproape acelaș bir ca și aceștia, în plus înse dările cătră Mitropolit și Episcopii. Un document de la Iliăș Alexandru ⁸⁾, din 1666, scutește pe un preut și pe un diacon de la Mestacăn de: „dajdie împărătească, de dajdie vlădicească și de colaci, și de alte dări de toate câte sunt pre alți preuți în țara Domniei mele.“ Peste 100 de ani, C. Racoviță in-puterniceste pe Episcopul de Roman“ să apuce cu mare tărie pe popii domnești și pre cei boierești, și, afară de cei ce vor fi având cărți Domnești de scuteală, de pre la toți cei-l-alți numai de cât să pliniască banii scoalelor.“ ⁹⁾, Dăm în fine Testamentul lui Constantin Cantemir din 1691, prin care scutește pe preuții și pe diaconii cari sunt la toate Bisericile din târgul Iașilor, „să nu dea nici dajdie împărătească, nici domnească, nici vlădicească, nici colaci vlădicești, nici desetină de stupi, nici de vin, nici dejmă de pâne,

⁶⁾ P. S. Episcop Melhisedek în „Cronica Hușilor“ ni dă un specimen din acele rugăciuni.

⁷⁾ Preuții numesc „Popor“ „Poporeni“ pe Enoriașii lor, și aveaă dreptate în trecut. Numai Ortho-

docșii erau Români pentru țeranii și pentru preuții lor. Cei alți erau: „limbi, noroade, lifte.“ etc.

⁸⁾ Arch. Ist. I, 120.

⁹⁾ Chron. Romanului II, 34.

nicî goştină de mascuri, nicî să lucreze nouă nicî un feliu de lucru; iară nicî la curte, nicî la mori, nicî cu plugul, nicî Mitropolitului, nicî podvozi să nu ducă, nicî caii lor de olac, nicî boii lor pentru darea altor oameni; nicî la podvozile Mitropolitului să nu umble, nicî pentru alte cât de micî angării. Aşijderea şi în casele lor fără de voia lor nime să n'aibă a găzdui, nicî boierii, nicî slujitorii, nicî curtean, nicî sol, nicî altul orî ce feliu de limbă va fi . . . în cât ei n'aû altă agonisală sau meşteşug sau neguţitorie, ci numai se hrănesc din sfânta Biserică¹⁰⁾.

Pentru aceia m'am milostivit şi i-am iertat pre dînşii. " Să se noteze că Vodă scuteşte numai pe preuţii şi diaconii din Iaşi. Ceî alţi plătiră ca şi în trecut numeroasele dări şi angării pomenite în ordonanţa de mai sus, care credem că le cuprinde pe toate, pentru că nu ştim ce ar fi putut plăti mai mult. Acum înţelegem pentru ce cronicarul¹¹⁾, socoate ca un lucru bun că „până la Constantin Vodă da (preuţii dare) cu ţară." De la 1742 înse Clerul mirean a fost scutit de bir de cătră C. Mavrocordat.

Supus la dări mai mari de cât ale „ţerei" Clerul era lăsat în timpurile vechi la arbitriul puterei laice în ceia ce priveşte orî ce abateri. În Aşezămîntul seu din 1649, Vasile Lupu spune „cum cine se prilejeşte înainte să înţeleagă de vr'o greşală să fie făcut vre unul dintre dînşii, acela şi aleargă înainte de 'i pradă şi globiaşte, orî părcălabi, orî globnici, orî deşugubinari, orî fie ce scaun va fi, şi nu ştiu ei la cine vor merge, să 'i judece. Ce 'i trag în toate părţile"¹²⁾, drept care Vodă hotărăşte „ca să aibă treabă a-î judeca şi a-î certa, şi a-î globi cine şi după dela sa" numai Mitropolitul şi Episcopii, fie-care în Eparchia sa „pre dreptate

¹⁰⁾. Uricar v. 1, 347.

¹¹⁾. L. II, 182.

¹²⁾. Chronic. Huşilor, 119.

și cu sfânta pravilă“. Feciorii și fetele clericilor erau de a-semine sub jurisdicțiunea Ierarhilor „numai carele va face moarte dintr'aceștia, cu acela va avea treabă Domnia.“ C. Duca, I. Mavrocordat întărește Așezămîntul Lupului.

Foarte însemnat în istoria Clerului mirean este C. Mavrocordat. Mai întăi aș poruncit de a scos pe călugării Greci de prin Mănăstirile cele mari, orânduind preuți de mir. ¹⁴⁾ Pe urmă a regulat a se aduce din Țara Românească „Cărți pe înțeles“ și a rânduind preuți învățați de âmbra prin toate ținuturile și prin toate satele ca să vadă ce fel de cetanie fac pe la biserici „la care nu putem scrie ce frică trăgeaș bieții preuți, că se apuca la bêtânețe să învețe carte“ In a treia Domniă a sa strîngea pe Preuții și pe Diaconii din Iași la biserica Curții, punea ciohodari la ușă și nu lăsa pe nici unul să ieasă afară. „De care foarte se spărieș preuții; și care nu prea știa carte se apuca de învăța de al doilea carte.“ ¹⁵⁾ Grigorie Al. Ghica, în 1764, ordonă că „acei ce vor vrea să fie preuți să se cerceteze foarte cu silință și cu privighere de singur Mitropolitul său sau de Episcopul“. ¹⁶⁾ Tot acest Domn poruncește ca nimene să nu mai așerosască ceva la Mănăstiri fără voia Domnului și ca nimene să nu cuteze să zidiască din temelie biserică nouă fără știrea și voia Mitropolitului, voidn să pună piedice acelu zel de multe ori necugetat, care făcea pe mulți să zidiască biserici fără ca, în acelaș timp, să se asigureze și mijloacele necesare pentru regulata servire și pentru întreținerea preuților și bisericașilor.

¹³⁾ Chronic. Hușilor. 153, 215.

¹⁴⁾ „Zicând că Grecii când tătămăiază în biserică pe muieri, staș câte un minut inaintea fiește-căreia muieri de o tătămăiază și o privește din talpă până în cap, puind gâdn rău în capul lor asupra acelor muieri“. L. III, 198.

¹⁵⁾ L. III, 219.

¹⁶⁾ Uric. I, 147: Unia pentru pizmă și pătimitoarea vrăjmășie... ca să desbrace și să goliască pe a lor moștenitori; dar alții iarăș cu viclesug.... dăruesc la biserici... acele ce sunt în pricină de judecări...“

Călugării au avut mult mai mare însemnătate în trecutul nostru de cât preuții de mir. Cea întâi Mănăstire în Moldova este întemeiată câți va ani după Descălecarea Principatului.¹⁷⁾ Egumenii Mănăstirilor pe lângă veniturile ce trăgeau din proprietățile donate în deosebite timpuri, aveau multă miluire de la Domn, scutele și isvoare de venituri. Veniturile și scutelele Mitropoliei și ale Episcopilor erau cu mult mai mari.

Demnarii eclesiastici aveau dreptul de a judeca și a impune amende în satele lor și cu timpul, pentru casuri anumite, în toată țara. O ordonanță a lui Ștefan Cel Mare din 1472¹⁸⁾, ordonă ca: „globașii să nu ȳea altă gloabă de cât pentru morți de om și pentru răpiri de fete; nime din vătavii și boierii noștri să nu judece întru nimic pe oamenii din acele trei sate mănăstirești“; acei cari se vor crede strîmbătățiți „să aibă a-și căuta dreptul înaintea Egumenului și înaintea vătavilor egumenești, cari să nu aibă întru nimic jude mai mare de cât ei“. Cu 13 ani mai înainte Domnul dase o asemenea putere Egumenului de la Mănăstirea Bistrița, pentru Ungurii din satul Lucăceștii. Acelaș Domn în 1466 dă Mitropolit. Tarasie din Roman¹⁹⁾, un act după care: „nici parcalabii de la Niamț, nici starostii din acel ținut, nici globnicii lor, nici pripășarii, nici oșlucarii, nici gonașii următorii, nici pentru furt, nici pentru deșugubine, nici pentru fată

¹⁷⁾ P. S. Episcop Melhisedec în un studiu publicat în Revista Tocilescu afirmă că Mănăstirea Niamțului este fondată la finele viacului XIV de către niște călugări ruși. Competința P. S. în ceia ce privește istoria clerului Moldovinesc o recunoaștem. Dar pentru Mănăstirea Niamțului atragem atenția P. S. S. asupra documentului publicat la pag. 151 din vol. I al Arhivei Istorice. După acel

document Mănăstirea esista pe timpul lui Petru Mușat (suiț pe tron în 1374 după cum probează D. Hășdău în Istoria critică pag. 91 ediț. II). Mitropolitul Iosif ni spune în acel act că două satele gura Niamțului sunt „ambele hărăzite de către St. repositul stăpân Ioan Petru Vodă.“

¹⁸⁾ Arh. Ist. I, 124.

¹⁹⁾ Chronic. Romanului I, 127.

răpită... nime să nu aibă a-î judeca, numai însuși Mitropolitul său al lui orînduiți.“ Această putere de a judeca pe care o constatăm în viacul XV-le, o găsim și în viacurile următoare. ²⁰⁾ Cu cât înaintăm înse în cursul timpului, cu atâta puterea Egumenilor de la Monăstiri slăbește, ²¹⁾ dar cu atît crește puterea Mitropolitului și a Episcopilor. După Așezămîntul lui Vasilie Lupu din 1649, Mitropolitul și Episcopii aveaŭ dreptul să judece: „de cuscrii și de cumetrii, și de cununii, și de sânge amestecat, și de aceia ce petrec afară de lege, după obiceiul creștinesc; pre aceștia pre toți, ca să aibă a'î certa cu sfînta pravilă, părinții și rugătorii noștrii Vlădicii ce mai suscriu, cineș în Eparhia sa, carele și după deala lui, fie în ce loc va fi, orî la oraș, orî la sat domnesc, orî boîeresc, saŭ călugăresc, saŭ în slobozie, saŭ în fie ce sat în țara Domniei mele; altul nime să nu aibă treabă a'î judeca și a'î certa.“ In terminii analogi se exprimă Iliăș Alesandru, ²²⁾ Duca Vodă ²³⁾, etc. Numai în 1758 Scarlat Grigorie Ghica, lăsând, Mitropolitului și Episcopilor dreptul de a judeca „pe fiește care după vina greșelei sale“ dispune „ca să'î certe, iar nu să'î globiască (canonisind pe fiește care); lucru pe care P. S. Melhisedec 'l găsește pré cu cale, „căci în puterea acestui drit cred că se vor fi făcut multe abuseri. La căutarea pricinilor bisericești nu trebuie să fie motive materiale, ci numai morale“ ²⁴⁾.

Nu mai încape îndoială; globirea și certarea vinovaților trebuie să fi procurat mari foloase bisericii; dar in timpurile mai vechi, lucrul nu se mărginia aici. Puterea sa mer-

²⁰⁾ Arh. Ist. III, 72, 79 etc.

²¹⁾ Era greu de Egumeni când se întimpla Domni ca D. Cantacuzin „care într'această 'și iearnă la Bogoiavlenie s'au strins călugării la Iași, după obiceiul lor; ci in loc de ospăț, ce au Domni o-

biceiu de 'i ospătează, a doua zi după Bogoiavlenie, 'i au bagat pre toți in temniță in Iași, dându-li pricină că au venit târziu.“ (L. II, 15).

²²⁾ Chronic. Hușilor, 130.

²³⁾ Chronic. Hușilor, 143, 144.

²⁴⁾ Ibidem 2 6

gea mai de parte. Dintr'un document publicat în „Archiva Istorică“ se vede că călugării aveau dreptul a pedepsi pe acei dintre poporenii lor cari 'și părăsiau biserica pentru a se duce la alta. Pentru o asemenea mare crimă Mitropolitul Athanasie 'i supune anathemei.²⁵⁾ Prinoșenia era dară obligatorie. Acea „lege a poporenilor“ despre care vorbește Mitropolitul, trebuie să fi dat ocaziune la foarte multe abuzuri și impilări asupra celor mici; impilări despre care Istoria tace fiind că din nefericire nu posedăm nici o cronică scrisă de vre un om din clasele de jos. De sigur că în mare parte ideile noastre asupra trecutului Moldovei ar fi schimbate dacă cronicarii n'ar fi numai Logofeți și Vornici Mari.

Călugării plătiau dările indirecte. Aceasta se constată din o mulțime de cărți de scuteală pe care Arhiereii și Mănăstirile le căpătau de la Domni. În 1715 N. Mavrocordat „avind mare evlavie spre bisericile lui D-zeu, iubind buna cuviința casei Domnului și locul sălășluirii slavei lui.....au iertat dajdia Arhiereilor și a tuturor Mănăstirilor, și au făcut testament cu blăstămuri mari, ca să nu mai scoată dajdie pe Arhierei și pe Mănăstiri, carele 'l au iscalit și Sfinția Sa Patriarhul (Kir Samuil al Alesandriei)“²⁶⁾. Dar acest testament cu mari blestemuri nu s'a ținut de cătră urmașii sei. În 1726 M. Racovița a scos o dajde mare pe Boierii cei mari și pre mazili și pe Mănăstiri. Mai nainte de această dată găsim numai scutiri

²⁵⁾ Poporenii..... acum se duc la alte beserici, de se închină; nu vor să vie la beserica lor, unde li zac moșii și părintii și feciorii; pentru aceia noi li am dat cartea noastră (Egumenului Timotheii și soborului de la mănăstirea lui Sviati Ioan Novi) ca să fie tari și puternici a 'și ține poporul, cât au fost și de mainte vreme; aceia poporeni să 'și ducă prinoșenia lor la acea svintă beserică...iar cari

nu vor vrea....ei să aibă a 'iglobi, cum 'i legea poporenilor; iar de nu vor vrea nici așa ei să fie procleți și trecuți și să fie oprîți de lege și de beserică....iar de se vor ține de popor la beserica lui Sveti Ioan Novi. și să-și ducă prinoșenia acolo, să fie iertați de Domnul D-zeu întâi; și de noi încă să fie blagosloviți“. Arch. Istori. I, 105.
²⁶⁾ L. II, 188.

partiale ²⁷⁾. Asemine cărți de scuteală sunt de multe ori foarte importante mai cu samă pentru cunoașterea dărilor ce apasă asupra satelor. In 1459, Stefan Cel Mare, dă Mănăstirei Bistrița dejma albinelor și toate pripasurile din satul Lucăceștii ²⁸⁾. Cu doi ani mai înainte (8 Septembrie 1457) acelaș Domn întărise dania lui Alesandru cel Bun către aceeași Mănăstire, vama din târgul Bacăului“ fiind datorî a plăti vama în mânilor vataivilor mănăstirești“ ²⁹⁾. In 27 Iulie 1599 Mihail Viteazul „Cu mila lui D-zeu Domnul Țerei Românești, Voevodul Transilvaniei și Stăpânul țerei Moldovei“ întărește Mănăstirei Bistrița dejma albinelor din satele mănăstirești în ținutul Neamțului ³⁰⁾. Domniî, chiar cei mai buni, devin aspri când era vorba a se încălca drepturile acordate Mănăstirilor. Scriind către Deșugubinari, Radu Vodă se exprimă în modul următor : „Deci dacă veți vedea cartea Domniei mele, iară voi mai mult să nu ’i învăluți, ci să lăsați satele sfintei Mănăstiri Episcopie foarte în pace ; că apoi bine să știți că de va mai veni jalobă că ’i învăluți vom trimete de v’or, face o rușine de se va pomeni“ ³¹⁾. Matei Basarab, care a domnit câțiva ani mai pe urmă în Muntenia, scrie Vameșului Vasco : „Scris’am domnia mea ție, Vasco Vameșule : Ce porc-de-câne ești tu de cărțile Domniei mele nu le bagi în samă. A făcut Domnia meacărți Părintelui Snagoveanului să ’și iea de pe locul lui de la Spanțov, cum a fost legea și obiceiul ; iară tu, fecior de lele, nu bagi cărțile Domniei mele în samă. Să cauți să ’i lași să ’și iea ce ’i obiceiul, că vom

²⁷⁾. „Și s’au făcut sumă mare de bani la toți, și cu mare supărăturor ; de vreme ce țeranii n’au dat văcărit ; numai boierimea și mănăstirile.“ L. III, 79. Grigorie Ghica a scos în țară văcărit „și au dat toți“.

²⁸⁾. Arch. Ist. I, 114.

²⁹⁾. Arch. Ist. I, 154

³⁰⁾. Arch. Ist. I, 117. Data documentului trebuie să fi fost rău cetită de Dl. Hăjdău întru căt Mih. Viteazul bate la Șelimberg pe Andrei Batori în 18 Sept. 1599.

³¹⁾. Chron. Hușilor 40.

trimite Domnia mea de acolo te va spânzura. Aceasta ți scriu și însumi am zis Domnia mea“ (A. Odobescu. Revista Română 1862). „Pas de te codește Vasso, zice D. Odobescu, dacă vrei ca Matei Vodă să facă cu tine un exemplu care să serve de învățămînt și vameșilor ce ți vor urma după două-sute și cinci-sprezece ani, și funcționarilor ce n'aũ fost în vameșie niam de niamul lor.“ Cartea de scuteală a lui Stefan Tomșa pentru doi fântânari din Huși se poate alătura ca o probă de feliul cum porunciaũ Domnii noștrii în trecut. Scriind Șol-tuzului și Părgarilor din Huși să nu se lege de acei doi fân-tânari, Vodă încheiã poronca : „bine să știți că de se va stri-ca fântâna, apoi capetele voastre vor ști.“ (Cronica Hușilor ; Apendice, 45).

Oamenii Episcopiiilor și ai Mănăstirilor, sau cel puțin u-nia dintre dânșii, erau scutiți de : „chile, de ialovițe, de cai de olac, de podvozi, de clăci gospod și boierești ; “³²⁾ nu e-rau obligați „să lucreze la viile Domnești“ ;³³⁾ nu erau învă-luiți cu „teslării și alte mîncături a tãrgului“ ; li se ierta „ca-rele de fân, teslăria, ghița și alte lucruri ce sint pe tãrg“. În amintirea adăpostului ce a găsit în Cetățuia „când aũ ven-it Nemții cu Frîntă Căpitanul la veleat 7225, Ghenar 10“ M. Racoviță dispune ca această Mănăstire „să fie iertată în veci de dajde și desetină de stupi, și de goștină de mascuri și de oi, și de împrumute, și de altele de toate ; iară 40 de oameni poșlușnici ai ei să dé dările la Egumen și să fie în pace de sulgiu, de chile, de ialovițe, de berbeci, de conace, de podvozi, de care de braniște, de cai împărătești, de care de oaste, de cai de olac, de toate să fie în pace și nime în-tru nimica să nu se amestece“³⁴⁾.

Pe lângă scutelele de contribuțiuni, clerul avea de multe ori

³²⁾. Uric. I, 49.

³³⁾. Chron. Hușilor, 69.

³⁴⁾. Uric. III, 49.

miluire de la Domniă a împlini oare care imposite domnești pe sama sa. In 1722 M. Racoviță întărește Episcopiei de Roman „ca să aibă a lua câte 2 bani de toată dughiana, ori ce s'ar vinde în târg, și de carul cu pește, sau de alte bucate, ori ce ar fi“³⁵⁾. Acelaș Domn acordase Episcopiei, „să aibă a lua dejmă de pe locul târgului Romanului, din pâne și din fîn, și din prisăci cu stupi, și din grădini și din tot locul cu tot venitul, cât ține tot hotarul târgului“³⁶⁾.

Din cele de mai sus rezultă că Episcopiile și Mănăstirile, pe lângă veniturile proprietăților lor, mai aveaŭ venituri însemnate care proveniaŭ : a) din globiri și certături, consecință a dreptului lor de jurisdicțiune ; b) din scutelele acordate oamenilor lor ; c) din scuteala de dări, la care era în genere supus Clerul. Toate aceste izvoare de venituri trebuia să fi fost însemnate. Cu toată truda ce ni am dat, a fost imposibil a ni putea face o ideeă macar aproximativă despre suma veniturilor clerului în viacul trecut. Un singur fapt ni poate da oare care ideeă despre averile mari care se puteaŭ face la o Episcopie. La jumătatea viacului trecut era Episcop la Huși, Inokentie, care a fost căpetenia deputațiunei trimise la Impărăteasa Ecaterina II. Acest Episcop este însemnat pentru ardoarea cu care a lucrat pentru înflorirea Episcopiei sale. „Persoană cu deosebit nume în clerul contimpuran, și toți 'l respectaŭ de la mare și până la mic,“ zice P. S. Melhisedec.³⁷⁾ „El este restauratorul Episcopiei din ruine, inzestrătorul ei cu moși, agonisite parte prin cumpărături, parte prin dani“.

³⁵⁾. Chron. Romanului, II, 7.
³⁶⁾. Chron. Romanului, II, 6.
³⁷⁾. Chron. Hușilor, 332. Autorul este foarte favorabil lui Inokentie ; cu toate aceste Istoricul mai înainte de toate, P. S. Melhisedec arătându-ni cum Episcopia și mărirea moșile, ni vorbește de rzeșii

cari „de voiă de nevoiă, perdeau toată moșia lor și deveniau locuitori pe moșia străină ; dacă nu li mai rămăsese alte rzeșii, unde să se poată strămuta. Cu modul acesta s'au format moșile Episcopiei : Brădicești, Bunești, Crețești, Ivănești, Hrusca“. Ibid., 323.

re, pe care contimpuranul Volf, o socoate de 300,000 de lei. Poate că Volf a încărcat suma, dar însuși autorul Cron. Hușilor, recunoaște în Inokentie „prea mare economie și prea multă stăruință de a îmbogăți Episcopia.“ Nouă nu ni pare esagerată cifra lăsată de „Părintele“ Episcopiei Hușilor. Episcopia lua dejmă din toate bucatele țeranilor de pe moșiile ei; lua câte 70 de parale de casă de la fie care țeran, ³⁸⁾ sumă care era foarte mare, de vreme ce Vodă poruncește ca cei cari nu o vor plăti să se oblige a lucra 11 zile; se folosia de munca țeranilor, care se făcea în condițiuni foarte oneroase pentru ei și foarte folositoare pentru proprietari ³⁹⁾. (A se vedea în Uric. II, 217, regularea indatoririlor țeranilor întocmită de cătră Grigore Alesandru Ghica); și cum am văzut mai sus, avea o mulțime de alte venituri. În schimb înse, nu avea nici o cheltuială, afară de grija podoabei Bisericeî; pentru că în ceia ce privește „scoala“ de care se vorbește în planul Episcopiei dresat de cătră Dikiul Iorest, socotim că prea puțin trebuie să se fi cheltuit cu ea. În tot cazul cu mult mai puțin de cât darea de doi galbeni luată de la preuți și diaconî sub nume de banii scoalelor. Ș'apoi

³⁸⁾ Chron. Hușilor, 318

³⁹⁾ Nevoți din mai multe împrejurări a ne opri cu studiul nostru numai la clasele diriguitoare cum se zice astăzi, nu ne ocupăm cu țeranii. Ținem înse macar în treacăt să atingem cestiunea „Vecinătății“ s'au a „Rumânătății.“ D. N. Ionescu în al seü „Discurs asupra epocii lui Vasile Lupu și Matei Basarab“ susține că Mihai Viteazul legalizând „robia țeranului“ a făcut'o în scopul ca țara să fie împoporată cu o populațiune stabilită, evitându-se astfel necontentitele bejării a locuitorilor, care de multe ori lăsaü țara pustie. Argumentul trebuie

luat în serioasă considerațiune. Dar un hrisov a lui Radu Șerban Basarab, succesorul marelui Domn român, ni presintă lucrul dintr'un alt punct de vedere. În acel hrisov, Radu Voevod zice că Mihai Viteazul a cumpărat satul Costești de la Miclea cu ceata lui, și de la Oprea al Moșoaei cu ceata lui drept 42,000 aspri gata, „și s'au vindut ei însuși de alorbună voiă răposatului Io Mihail Voevod, și fără nici o silă de cătră Domnia-Sa, și s'au inchinat a fi ei vecinici (nu oare vecini?) în veci“. Mai departe Radu Vodă arată pentru ce s'au vindut țeranii „iar acei vecinici (vecini) cari au fost

scoala de la Episcopie atirna negreșit de Epitropia scoalelor din Iași, căreia i se trimitiea și banii de mai sus ⁴⁰⁾. Un Episcop harnic, îngrijitor de biserică și econom, cum a fost Inokentie, a putut strânge suma de 300,000 lei. Ori de câte ori Biserica a avut norocul a avea în fruntea ei un înțelept administrator, sume foarte mari s'au putut strânge. Mitropolitul Veniamin în Moldova, Nifon în Muntenia, Episcopii Filothei și Niculescu, și alții, au putut strânge sume colosale pe care le au întrebuințat pentru Biserică și pentru Scoale. Onoare lor! Dar din câte va faptē isolate, nu este cuviincios a se trage consecinți generale. De câtă va vreme cuvintele „Biserica și Scoala“ sint așa de strâns legate împreună, că ar părea o profanare a despărți ceia ce obiceiul cuvintelor pompoase, care din nenorocire s'a încuibat la noi, a unit așa de strâns. Cele întâi cărți românești au fost cărți bisericești; cele întâi tipografii au fost prin Mănăstiri; cele dintâi scoale au fost scoale pentru a putea ceti și sluji în biserică; cuvântul de dascăl a fost la noi multă vreme sinonim cu cuvântul de cântăreț la biserică; toate aceste sunt adevăruri recunoscute, asupra cărora nu se mai încape nici o discuțiune, Serviciul divin presupunând cel puțin cetirea corectă a cărților ritualului, era absolut necesar ca biserică să 'și aibă scoala sa pentru pregătirea clericilor. În asemenea scoale puteau negreșit intra și unia mirenii, cari nu se destinau preuției. Nu

proprietari, ei au zis ca să'i scoată răposatul Io Mihail Voevod din bir și din toate mâncătoriile; și pre aceia li a fost așezământul lor.“ Urmează din acest document că țeranii credeau un avantaj pentru dinșii a fi „vecini“ scutiți de bir și de toate mâncătoriile“ decât a se bucura de olibertate care pentru dâșșii era încunjurată cu atâtea greutăți și neajunsuri. Documentul este publicat în Te-saur 1, 391.

⁴⁰⁾. O simplă scăpare din vedere a făcut să punem ca ipotesă un fapt care se dovedește prin hrisovul lui Grigorie Ghika din 1748: „s'au socotit la trei Episcopii a țerei să se mai așeze trei scoale... leafa lor s'a rânduit câte 80 lei de dascăl pe an...; însă Sfinția Sa Părintele Mitropolitul să dea acei bani din banii Preuților, la mâna Episcopilor și Episcopii să plătiască dascălilor“.... Uric. 1, 54.

facem nici o dificultate de a admite că cei cari învățau a ce-
ti învățau în scoalele de pe la biserică și mănăstiri. Dar atita și ni-
mic mai mult. Pentru noi înse cuvîntul „Scoală“ are o în-
semnare mult mai întinsă. Pentru noi Scoala este știința. Cu
toată băgarea de samă cu care am studiat vechile noastre do-
cumente, n'am putut găsi nicăire, că ar fi existat la noi o
scoală creată de cătră biserică pentru a se învăța o ramură
cât de neînsemnată a cunoștințelor omenești. Afară de tra-
ducerea câtorva opere theologice, n'am găsit nici un indice
ca biserica să fi ocrotit știința în Moldova. Un singur merit
are biserica noastră în cestiunea ce ne preocupă : Ea nu a
combătut știința. Acuma, făcut'a aceasta pentru că nici nu a-
veau ideea dignitariei bisericeii despre primejdiile ce puteau
veni pentru creștinism din lățirea științei ; ori pentru că e-
rau toleranți ? Inclina'm a crede că aveau ideea despre ști-
ință. In adevăr ; noi n'am fost în tot trecutul nostru departe
de ori ce mișcare științifică. Mulți din tinerii boeri 'și făceau
educațiunea în scoalele din Polonia. D. Cogălniceanu susține
că N. Costin a învățat în universitatea din Cracovia. D. C.
Esarcu în o călătorie la Bolonia a văzut un părete întreg
plin de portretele studenților acelei Universități, cari s'au dis-
tins mai pe urmă și au devenit celebri, părete deasupra căruia
era scris cuvîntul „Dacia“ ⁴¹⁾. Da ; conform tradițiilor Biseri-
ceii răsăritene, Mitropoliții și Episcopiii noștrii n'au văzut nici
odată cu ochi răi știința și pe oamenii învățați. Dar de la
această toleranță și până la transformarea Mănăstirilor noas-
tre în instituțiuni analoage Benedictinilor, distanța este foarte
mare. A susține că Mănăstirile noastre au fost asilul științi-
lor este o afirmațiune care este contrazisă de toate docu-

⁴¹⁾. Aceasta o spune D-sa în
„Foia Societății pentru Invăță-
tura Poporului Român“ anul I-iu
(dacă nu ne amăgim). Nu știm da-

că D. Esarcu a mai continuat in-
vestigațiile sale asupra acestui su-
biect important.

mentele noastre. Biserica a făcut foarte puțin chiar și pentru Biserică. Mitropolitul Veniamin după câți va ani de archiepiscopie, în timpul cărora s'a întâmplat Eteria cu bejănia care a urmat, și cu venirea Turcilor, cari au pădăuit cea mai mare parte din gospodăria întemeiată pe la moșiile Mitropoliei, Mitropolitul Veniamin a ridicat un monument, acăruia restaurare a costat o sumă foarte mare. El a făcut o școală adevărată; era vestit prin milosteniile sale și cu toate aceste se știe cât s'au risipit din averea Mitropoliei în timpul seū. Unde sunt în trecutul nostru, clădiri asemenea ca a Mitropoliei din Iași ? P. S. Melhisedec a publicat Inscriptiunile a 48 de biserici și mănăstiri din Moldova ⁴²). Ei bine! Din cele 48 de mănăstiri, numai una este clădită de cătră un Egumen. Dacă am avea lista completă a tuturor bisericilor, și Mănăstirilor din țară, nu am găsi nici 2 la sută pentru locașurile divine ridicate de cătră Cler din veniturile mari, ce le a avut la dispoziție în cursul viacurilor.

Nu credem că este în folosul Bisericeii a se mărgini la argumentul că în trecut a adus multe servicii țerei. Asemenea argument nu trebuie a se întrebuița de cât când e mare sărăcie de altele. Noi nu credem că Clerul nostru trebuie să adoarmă pe lauri dobândiți în trecut, mărginându-se a acusa neconținut pe contimpurană de lipsa de recunoștință, de depărtare de la vechile tradițiuni. Rivnitor de a fi fruntea societății; incunjurat de iubirea și respectul de care s'a bucurat în trecut, Clerul nostru trebuie să îmbrățișeze cu dragoste ideile sănătoase timpului, să iubiască știința, să o cultive și să ajungă a fi, alături cu turma sa în ceea ce privește munca și suferințele, mai pre sus în ceea ce privește capacitatea și dorul de a fi folositor poporului. Mărginit în trecut și fără altă influință de cât influința morală, Clerul are

⁴²). București, 1885.

datoria să se cultiveze, ferindu-se înse a se constitui în o castă superioară poporenilor sei ⁴³).

Afirmând că Clerul n'a avut în trecut de cât influința morală, avem în vedere timpurile anterioare viacului al XVIII. Aceasta rezultă din puținele acte de care dispunem și din mărturiile Cronicarilor. Când vedem un Mitropolit însărcinat să facă o constatare la fața locului într'o pricină de hotare, când în raportul ce'l face către Vodă el zice că „li am rădicat pre acolé stălp și le am semnat locul tot“ și când în subscripție scrie „cu plecare ne închinăm Măriei-Tale și svatului țăriei tale“ iscălind alături cu „robul Măriei-tale Sekili ce aū fost Cămăraș“. (A se vede intreg raportul în Arch. Ist. I, 22), avem dreptate să ne credem foarte departe de aceea opinie care represintă pe capiū Clerului nostru ca o înaltă autoritate, reprezentând țara față cu Domnia.

Tăcerea cronicarilor în ceia ce privește acțiunea Clerului asupra politicei generale a țerei este de asemenea foarte semnificativă. În țerile unde Biserica a avut o mare putere, în fie-care eveniment istoric important vezi influența ei. La noi, din contra. Două esemple ne vor întări în opiniunea noastră. Dacă am avut în trecut vre un Mitropolit cu care cu drept cuvint se fălește biserica moldovenească, acesta este Mitropolitul Dosofteiu. Invățat, rîvnitor pentru cuvintul lui D-zeu, cultivând limba românească, el este însemnat prin scrierile sale și, putem afirma, și prin ideile sale politice. De două ori acest Mitropolit a părăsit Moldova ducându-se în

⁴³). Dacă suntem depărerea de a avé un cler luminat, am voi în acelaș timp ca să nu se imiteze ceia ce s'a făcut pe aiurea. Acolo preuții sunt invățai, aū o pozițiune materială foarte frumoasă, dar pe fie care zi ei tind a deveni străini pentru țeranī. Noi n'am

dori ca și preuții să adaogă pe la sate ceata flămânzilor cari esploatează pe locuitori. De cât să se întimple aceasta mai bucuroși am fi să vedem pe la țară pe ignoranții, dar bunii preuți din viacul trecut.

Polonia : odată cu Petriceicu Vodă și a doua oară când s'a retras Sobieski din Moldova. Pe noi astăzi ne interesează foarte mult acest fapt ; vedem în Mitropolitul Dosofteiu pe cel mai însemnat reprezentant al partidei care, în viacul alXVII, era pentru o unire cu puterile creștine în contra Turcilor ; și culegem cu multă aviditate tot ce ar putea să ni esplice faptele marelui Mitropolit. Scriitorii contimpurani, din contra, pare că nici nu se ocupă de el. După ce ni spune că Petriceicu Vodă a făcut o mănăstire lângă târgul Siretului, mănăstire sfințită de cătră Dosofteiu, N. Costin zice „Și de acolo a fugit și el în țara leșască, de aș remas scaunul fără Mitropolit.“ Câte va pagine mai pe urmă, acelaș cronicar ni spune că în 1675 s'a întors Mitropolitul din pribegie și că a fost închis de cătră Dumitrașcu Vodă în Mănăstirea Sf. Sava, de unde a fost scos și pus la scaunul lui, închizând pe Teodosie, pe care 'l făcuse el Mitropolit. Când Dosofteiu părăsește Moldova, acelaș cronicar se mulțemește a ni spune că „s'a dus Mitropolitul împreună cu moaștele Sfântului Mucenic Ioan Novi în țara leșască, cu toate odoarele de mult preț a Mitropoliei și a Sfântului.“ Atâta și nimic mai mult ! Peste câți va ani Mitropolitul Sava a fost mazilit de cătră C. Duca. N. Costin nu știe bine pentru ce pricină „dându-i vina că n'a vrut să meargă la marginea țerei Muntenesti la Focșani, să chiăme boierii pribegii . . . alții spun că n'aș primit ca să deslege văcăritul . . . , ce cum aș fost tot pentru o pricină l'aș mazilit.“ Iată un fapt important. Un Mitropolit este mazilit. Istoricul Moldovan se găsește în fața a două păreri care circulaș despre pricina mazilirei. În loc să caute să ni dea lumină, el se mulțemește a ni spune în definitiv că „tot pentru o pricină l'aș mazilit“. Cât de departe este ideia ce scoatem din cetirea legilor și a instituțiunilor, de practica lucrurilor. D. Cantemir, Gheorgake Logofătul și

chiar cronicarii ni vorbesc neconținut de Mitropolit ca Cap al legii, ca prezident al Marelui Divan, de „sobor bisericesc și politicesc“; pe când în practică, autoritatea Mitropolitului este foarte mărginită; iar așa numitul sobor fințază numai cu numele, sau nu face de cât să aprobe tot ceia ce Vodă găsește cu cale. Chiar în viacul XVIII-le când Biserica, cum vom vedea mai jos, este mai puternică, hotărârile acelu „Sobor“ nu erau tot d’auna respectate. În 1754 un Sobor strâns sub președința Mitropolitului Iacov și alcătuit din toți Episcopii și Egumenii Moldoveni hotărăște „Iară străin nici o dată să nu se primiască, nici să mai între altul străin la păstoria vre-unui scaun, cu mijlocire de bani, sau măcar și fără bani, sau măcar cu prieteni să’și isprăviască impropria pravelei și obiceiului pământului“ blestemând cu blesteme terribile „pe orî cine s’ar ispiți să calce obiceiul sfintei Mitropolii sau a altor scaune“ când în 1786 Leon Episcopul de Roman trece la Mitropolie „la Episcopia Vacantă, zice P. S. Melhisedek, prin intrigile fanariotice să alege un Egumen fanariot de la Monastirea Barnovski,—contra blestemului sobornicesc din 1753“. Lucrul nu ne miră din partea lui Alexandru Ioan Mavrocordat; dar foarte important este că Episcopul de Huși Iacov Stamati, un Mare Mitropolit Moldovan mai pe urmă, a luat parte la „Ipopsifierea“ acestui Episcop Grec, împreună cu doi Archierei Greci! Socotim de prisos a mai adăuga noi ceva; fără numai că, în urma acestui act, noi nu mai socotim ca „satiră“ cum se exprimă autorul Croniceii Hușilor, jalba adresată lui Alexandru Mavrocordat de către Iacov Stamati, prin care jalbă numitul Episcop „năzuind la înalta milostivire a Înălțimei Tale, dau supărare și cu lacrimi mă rog, că după cum alte sfinte Mănăstiri s’au împărțășit cu luminatele mile domnești ce au primit tîrguri cu tot venitul, de au și mortasipia de la cei ce ’și fac negu-

țitorile sale, să fie și această sfântă Episcopie miluită de către Înălțimea Ta cu acest venit al mortasipiei de pe locul tirgului numai de zilele de tirg“. De ce să transportăm în trecut ideile noastre de astăzi? De ce să atribuim Ierarhilor Moldoveni o autoritate pe care n'a avut'o, și de ce să'i facem niște eroi, când documentele contimporane ni 'i prezintă alt-fel?

Să lăsăm pe alte Biserici, pe Biserica Catolică d. e. deplângând un trecut și o influință puternică, pe care a avut'o. Biserica Românească, și aceasta este titlul ei de glorie în Istoria Națională, n'a avut un trecut strălucit. Ignorantă în timpurile de ignoranță; aplecată spre puterile creștine când țara întreagă cugeta ast-fel; protestând în contra Rușilor, când toată suflarea românească era îngrozită de jăfuirile armatelor pravoslavnice (esilul Mitropolitului Grigorie) Biserica Românească este: Vlădica Gheorghie, ars de viu de către Ioan Vodă Cel Cumplit; este Mitropolitul Athanasie, bătut până la moarte de Stefan Tomșa (vezi: „O excursie la Mănăstirile din Bucovina“ de P. S. Melhisedek în „Revista pentru Istoriă, etc“ I.); este Mitropolitul Dosotheiū, de două ori pus la închisoare; sunt Mitropoliții Iacov și Veniamin, nevoiți a părăsi Scaunul Arhipăstoresc; sunt acei Preuți, cari munciau și suferiau alături cu țerani; sunt acei Călugări, cari „roboteau“ neconținut și cari făceau ca livezile, viile și moșiile mănăstirești să fie un model pentru cultivatorii de prin prejur. Pentru că n'a fost despărțită de popor; pentru că suferințele și bucuriile Poporului au fost și ale Biserice; pentru că în tot d'auna Biserica Românească s'a purtat ca „Unde este turma să fie și Păstorul“ după macsima însemnatului Mitropolit Sofronie Miclescu; pentru aceasta ea merită iubirea și respectul tuturilor!

În timpul Domniilor fanariote Mitropolitul și Episcopii

aveau mai mare influință. Aceasta provenia mai cu samă din cauză, că Turcia lor li se adresa când era vorba a se adresa țerei. Cu cât relațiunile cu Biserica din Constantinopole au devenit mai strînse, cu atâta crește influința Clerului în trebile publice. S'a susținut că Mitropolia era Arhiva cea mare a țerei; că Mitropolitul era organul ei, față cu Poarta Otomană și cu vecinii. Acesta este un adevăr pentru timpurile de la 1750 în coace. În adevăr, Domniî fiind străini și vremelnici, Mitropolitul ajunsese a reprezenta pe Moldova. De aceia și câte-va fapte patriotice, care le găsim în acele timpuri, se atribuesc cu drept cuvânt lor. Această influință li-a venit din două cauze: a) Rusia, putere ortodoxă, a căutat mai întâi să atragă în partea sa Clerul: b) Turcia, urmând ceia ce se făcuse cu Bisericile Resăritului, căuta să se înțeleagă cu Clerul, care în părerea Divanului avea calitate a lucra în numele Moldovei, după cum Patriarhii lucrau în numele conaționaliilor lor. Se înțelege înse că puterea Mitropolitului nu putea merge până acolo încât să facă opozițiune voinții Domnului.

Un singur cas găsim în viacul XVIII-le când Mitropolitul s'a opus lui Vodă. Pe la jumătatea acestui viac, Moldova a avut norocirea a avea în fruntea Clerului un mare Mitropolit, pe Iacov Putneanul. Se legase văcăritul cu mare blestem de Arhieriei. „Scarlat Ghica și cu Miniștrii Măriei Sale apucase pe Părintele Mitropolitul cu fel de fel de cuvinte dulci, și cu multă giuruință ca doară 'l vor putea întoarce să deslege văcăritul; dar în zădar s'au ostenit că nimică n'a folosit... arătându-li (Mitropolitul) Mitropolia și Cârja zicându-li: luați și faceți ce știți“ ⁴⁴). Știm că Domniî aveau mijloc de a deslega blestemul Ierarhilor țerei: firmanul împărătesc ori deslegarea

⁴⁴). L. III, 240.

Patriarhilor. Mai înainte de a alerga la aceste mijloace, făcând cu un Mitropolit ca Iacov, Ioan Teodor Calimah, și a pus în minte să-l facă a se retrage din scaun. Vasile Ganea a fost însărcinat cu aceasta „Și apucându-l Ganea pe Mitropolitul Iacov de zi de noapte, nelăsându-l în pace, îndemnându-l ca să facă paretis, care nu-i da resuflare, arătându-i câte nici prin cuget nu-i trecea“.⁴⁵⁾ În sfârșit bătrânul Mitropolit a fost nevoit să demisioneze⁴⁶⁾. „Și așa făcând Paretis și a luat ziua bună de la Domn, și de la toți Boierii Măriei Sale, și de la toți Boierii pămînteni, cerându-și iertăciune de la toți, rugându-se ca să nu-l uite, zicându-li: iată că m'am lepădat și de Mitropolie, și de cinste, și de toate ale acestei lumi, numai focul jurământului să nu-l ieș în cap și în suflet; și socotiți că sîntem toți musafiri acestei lumi, și în ceia lume avem a trăi și a respunde la toate faptele noastre; și fiți sănătoși. Zic că mulți din Boieri și din Giupănese au fost plângând“.

Feciorul lui Vasile Ganea a fost îmbrăcat cu caftan, dându-i paia de Comișia cea Mare, rămânând cu acea milă. În locul lui Iacov a fost chemat la Mitropolie, Grigorie, fratele lui Vodă, care era Mitropolit la Tesalonic. Ast-fel cei doi frați s'au împreunat în pămîntul „patridei noastre, amîndoi fiind cap acestor țeri unul asupra tagmei preuției și altul asupra raielei împărătești“. Noul Mitropolit înse refuză a deslega văcărutul. Chiar când veniră cărțile de la Patriarhie, prin care toți Patriarhii și Arhiereii deslegaū ceia ce se legase; Boierii au respuns: „Noi la aceasta nu ne amestecăm, nici putem să o facem. nici este cu putință a intra într'un blestem ca acesta“.⁴⁷⁾ Spiritul lui Iacov însufleția pe Bo-

⁴⁵⁾ L. III, 250.

⁴⁶⁾ L. III, 251.

⁴⁷⁾ L. III, 252.

ierii „de la mare până la mic“. Aă preferat să scoată „Ajutorința“, o dare mai grea de cât văcăritul, de la care să nu fie nimine scutit, de cât să cadă sub blestem. Incercase mai înainte Scarlat Ghica să stringă văcăritul cu firman de la Impărăție dar „s'a cunoscut că n'a fost voia lui D-zeu să treacă ruga și lacrimile lui Iacov Mitropolitul și ale altor Arhieriei, că când gătise toată orinduiala slujbei să porniască văcăritul, i a și sosit mazilia“. ⁴⁸⁾ In altă parte a studiului nostru am mai pomenit de marele Ierarh Moldovan. Mai înainte de a ne despărți de această imosantă figură a Bisericii Moldovene, ținem a da în notă un capitol din „Floricea“ cărțului alcătuită și publicată de el în a sa tipografie în Iași 1757. Capitolul este intitulat: „Invățătura pentru ca să 'și dea fiecare om feciorii lui la carte“ ⁴⁹⁾.

⁴⁸⁾. L. III, 183.

⁴⁹⁾. „Nu se poate să fie mai fericit omul, când pune tot gândul și purtarea lui de grijă, în ce chip și cu ce mijlocire va putea să vază copii lui rânduiți spre pricopsala învățătorei, după cum vedem nu numai în Sfânta Scriptură, ci și la toate istoriile fericind pe părinții aceia carii pun silința lor cu neadormiți ochi pentru învățătura copiilor lor. De vreme că învățătura cea de D-zeu insuflată este lumina trupului și cunoștința credinței cei D-zeiești, este o înălțare a firei omenești; este o Domă a prea înaltului și cerescului Impărat, și o pază a tuturor poroncilor Sfinției-Sale. Și această învățătura a făcut pre filosofi de aă cunoscut toate firile, nu numai cele pămîntesti, ci și cele cerești. Această învățătura este o i-coană și o inchipuire D-zeiască; și o cărmă ce ocărmuește pre sufletul ce se află întru acest vas pămîntesc: această învățătura sint strunele minții, care strune lo-

vindu-se cu credință și cu frica lui D-zeu, slobod viersurile bunătaților, și ajung îndulcirile lor până la scaunul cel D-zeiesc. Această învățătura dar văzându-noi că este adormită întru întunericul lenevirei, ni s'aă rănit inima de foametea aceasta, ce se află înrădăcinată în sufletele a u-nora din Părinți cari 'și cresc copiii lor fără învățătura. Decă fiște care om ce este învățat, se chiamă om cuvântător; iar cel neinvățat este asemine dobitoacelor. Și de voiți să vă fie feciorii voștri asemine dobitoacelor, este mare greșală și orbire; căci că se lipsesc de învățătura cu care fă-ră de aceia cu greu este a cunoaște pre D-zeu; numai atăta 'l cunosc, precum 'l cunosc și dobitoacele cele nesimțitoare. Și ade-vărat și incredințat lucru este: că învățătura este asemine cu florile cele mirositoare, care cu mirosul învățătorei tămădueste toate ranele cele trupesti; iar cel neinvățat este aseminea copaciului ce-

Un alt barbat însemnat în Biserica Moldovenească la jumătatea viacului trecut, de și departe de Mitropolitul Iacob și de Inokentie al Hușilor, a fost Vartholomei Măzăreanu Egumenul Mănăstirei Solka, care a făcut parte din deputațiunea trimisă la Impărăteasa Ecaterina. Acest vrednic Arhimandrit a fost un scriitor neobosit. Pe lângă „Liturghia Arhierească” tălmăcită de dînsul în Petersburg, care se află în manuscris la Mitropolia din Iași; pe lângă descrierea călătoriei deputațiunii Moldovene în Rusia, care s'a publicat în „Arhiva Românească”; în un manuscris, proprietatea D. C. Climescu, Profesor la Universitatea din Iași,⁵⁰⁾ se află o listă de: „Câte cărți au tălmăcit și au și scris Arhimandritul Vartholomei Măzăreanu de când au venit din țara Moskicească de la Beligrad, și unde sunt acele cărți”.⁵¹⁾ Lista este fă-

lui uscat; și precum soarele încălzește și crește toate cele ce odrăsleşte pământul, așa și învățătura dă pricepere omului spre toată cunoștința; și iarăși, în ce chip depărtându-se soarele de crugul zilei se face întuneric, așa și învățătura fiind depărtată de ticălosul acel om, se află la întunericul necunoștinței; și mai în scurt este orb, măcar de i se și pare că vede; căci că ochii celui învățat și nepedepsit sint orbi; și mai mult ai sufletului; că mintea și sufletul sint care ved, și când mintea nu pricepe care sint de treabă, oarbă este de tot. Vedeti dară părinților cari vă lăsați copiii voștri nepedepsiți, câtă stricăciune și nepricopsală pricinuește feciorilor voștri lipsa învățătorei. Pentru care iată dară că vă îndemnăm ca să vă deșteptați inimile voastre la bunătățile cele sufletești, care curg din sfânta învățatură, și să vă dați copiii fiește care părinte la învățatură, ca niște

desevârșiți părinți și purtători de grijă de cele de folosul feciorilor voștri. Și urmând poruncii și învățătorei noastre, veți avea nădejde a vă bucura și a vă veseli de fiii voștri, ca de niște înțelepți de D-zeu, și ei vor pomeni pre voi“ Cartea este proprietatea D-lui C. Erbiceanu, profesor la facultatea de teologie din București.

⁵⁰⁾ Manuscrisul a figurat la Esposițiunea Scolară din Iași în 1885. Este trecut în Catalogul Esposițiilor cu titlul complet la pag. 270 din „Serbarea Scolară de la Iași, Acte și Documente.”

⁵¹⁾ Cuvinte din prologul moschicesc pe trei luni.

Cuvinte din prologul moschicesc, iarăși pe trei luni.

Cuvinte din prologul moschicesc iarăși pe trei luni.

Canoanele de la Poivecernie.

Crinii țarinei.

Condică de toate scrisorile sf. Mănăstiri Putnei.

Condică pentru toți țigani nu-

cută după dimisia și pe când trăia Mitropolitul Iacov, pentru că se zice în ea că trei cărți se află „la Prea Sfinția Sa Chiriu Chir Iacov, Proin Mitropolit“.

mitei Mănăstiri.

Cartea Sf. Osihie.

Cartea Sf. Teodor.

Cartea Sf. Nil Sorsakiei (?)

Carte Călugărie în schimă.

Carte apoftegmata, (Vezi „Serbarea Scolară, Acte și Documente pag. 294).

Carte Ezop,

Carte Ioan Scariiașul,

Cartea Dorotheii,

Letopisițe de la zidire,

Cuvint lui Ipolit,

Videniile lui Grigorie,

Condică de toate scrisorile Bisericanilor.

Carte Efrem Sirul,

Carte Ipheca Ieropolitica,

Carte Scorbia Istașai (?),

Carte Catihisis în scurt,

Cazania lui Aftanasie, Episcop Tferului, la anul nou,

Panihdic cu 8 canoane pentru morți; canonul la răstignire; paraclisului; și viețile sfinților Apostoli Petru și Pavel,

Panihdic mic,

Carte Dulce Invățături,

Condica tuturor scrisorilor Sf. Mănăstiri Solcăi; întru acelaș izvod de toate odoarele și veșmintele. (Vezi Arch. Românească, I).

Carte Ezopul.

Viața sf. Xenofont.

Calindăr mare pe 112 ani.

Două Calindare, iarăși mari.

Carte Letopisițul de la zidire.

Cuvintul sf. Ipolit.

Vedenia sf. Grigorie.

Catavasier la praznice, cu Paschalia și cu nașterea lunei, iprocii. Letopisetul țerei Moldovei, adică această carte, cu extractulei. Slujba Sf. Onofreii.

Documentul.

Documentul ce publicăm se află în Biblioteca Seminariului „Veniamin“ *) din Iași. Unul din cei mai însemnați bărbați ai Bisericii române, Arhiepiscopul Filaret Scriban, care cea mai frumoasă parte din viața sa a consacrat-o acelei Scoli, cea mai bătrână din Moldova, a ținut ca să-i fie de folos și după moarte. Prin al său testament el a lăsat Seminariului toată biblioteca sa. Intre alte manuscripte și cărți prețioase este și Condica a căreia publicare am întreprins-o. Dacă s'a înstrăinat de la Mitropolie de către marele Arhiepiscop, nădăjduim că nu se va prinde de sufletul lui „Arhiepiscopul blestem al Înalt Pré o Sfințitului Mitropolit și a tuturor Pré o Sfințitorilor Arhiepiscopilor“, pentru că nici i se putea găsi un loc mai nimerit de cât în Biblioteca Seminariului, alături de manuscriptele Mitropolitului Veniamin.

Noi publicăm Documentul păstrând aproape și ortografia și chiar forma esternă.

Ni am permis numai două schimbări:

a) 'L publicăm cu litere; și

*) Compară Hrisovul lui Constantin Dimitrie Moruzi din 15 Aprilie 1779, publicat în Archiva Românească, II, 175. Prin acel Hrisov, care nu este de cât o re-

pețire a Documentului ce publicăm, Vodă întărește Așezământul lui Grigorie Al. Ghica făcut, zice el, în 1777 April 1. Această dată este greșită.

b) Am înlocuit până la pagina 72 cifrele literale prin cifre arabice. De la pag. 73 n'am mai fost nevoiți să facem această înlocuire, pentru că în document chiar, „Lefile“ sunt însemnate cu cifre arabice. Pe cât știm, aceasta e prima Condică în care numerile sunt esprese cu asemenea cifre.

În timpurile din urmă critica istorică a isbitit a da despre Grigorie Al. Ghica o idee deosebită de tradiția conservată cu atita pietate în Moldova. Moldovenii erau deprinși a videa în el pe energicul apărător al drepturilor țerei, pe Domnul care 'și a repus capul pentru că a protestat la cedarea Bucovinei. Intreaga Moldovă a salutat cu venerațiune bustul seü, așezat în Beilic, locul unde a fost tăiat. Critica neînduplecată 'l presintă cu totul alt-fel. Pentru noi, ori-care ar fi în definitiv hotărîrea istoriei asupra cauzelor tăierei sale, Grigorie Al. Ghica remâne unul din cei mai buni Domni din viacul trecut. Politica sa esternă a putut fi greșită. A putut să meargă prea departe cu dragostea sa cătră Ecaterina II; a putut să se încreadă prea mult în Ruși; dar de sigur, în istoria Moldovei merită un loc de onoare Domnitorul care, în ziua suirei sale pe tron, adresându-se Boierilor li a zis între altele: „Să se păzască fiește-care de a lua mită de pe la saraci, cât de puțin; și de va veni la urechile Măriei Sale să fie în știința tuturor, că se va pedepsi cu mare pedeapsă necăutându-ï pic de hatir, de va fi și Boier mare, ori și rudă; de vreme că D-zeü l'aü trimis într'acest pămînt, ca să păzască pre săraci, și să'ï fie milă de dinșii“. ¹⁾ Așa de rari sunt stăpânitorii cari s'aü îngrijit în Moldova de clasele de jos, că simțim o adevărată recunoștință pentru acest Domn care „Nu era om înprăștiitor; toate semile le căuta înaintea Măriei Sale; și cuvîntul ce grăia era grăit; și era lăudat de

¹⁾ L. III, 261.

cătră toți, și plăcut prostimei. Iar Boșerilor nu atât, căci nu putea să minince pe cei mici și săraci, că nu 'i suferia Domnul nici de cum".²⁾ Insemnat pentru buna administrație a ținuturilor; pentru întemeierea unei Academii; pentru încercarea de a alunga lueșul de la Curte și dintre Boșeri; pentru îmbunătățirea pozițiunei Clerului de mir, Grigorie Al. Ghica trebuie crezut pe cuvint când ni spune că: „Cu neadormit cuget am fost și sîntem, socotind de a pururea îndreptarea stărei și a buneî rînduiele, atât în cei mari, cât și în cei mai mici Boșeri, și în toți de obște.“³⁾

De și documentul are un scop precis: ficsarea lefilor și veniturilor funcționarilor țerei și a slujitorilor Curței, el este important pentru că ni oglindește starea Moldovei în 1776. Putem găsi în el prețioase noțiuni asupra administrației și justiției, asupra puterei armate, asupra impositelor și veniturilor țerei în acel an.

Timpul nepermițendu-ni a stoarce din Condica lui Grigorie Al. Ghica tot ce ea ni poate da, ne mulțemim a indica numai pe cele mai însemnate științi asupra țerei în acel timp.

a) *Administrațiunea și justiția.* Moldovenii nu cunoșteaă în trecut ceia ce se numește separațiunea puterilor statului. Această separațiune s'a întrodus prin Regulamentul Organic, și încă foarte mărginită; de oare ce tot se conserva Divanului Domnesc și Domnului o putere foarte mare în judecarea pricinilor civile și criminale.

În trecut justiția era în mâna administrațiunei, care hotăria, în genere, după bunul plac. Aceasta nu însămnă de fel că în

²⁾ L. III, 262, C. Cantemir poate fi considerat ca prietin al claseilor de jos. „Că era boșerii de la o vreme pre supărați de Cantemir Vodă, că era la curtea domnească boșerinași tot feciori de mojici, Codreni și Gălățeni; și zi-

cea Cantemir Vodă, că Domnul face neamurile, Domnul le stinge; și 'i era uriți feciorii de boșeri să nu 'i vază în ochi, după cum 'i era nătura lui. (L. II, 265).

³⁾ Doc. 3.

Moldova nu era legi. In anaforaua Boierilor din 1819 ⁴⁾ pentru „vechile pravile ale Moldovei“ întemeindu-se pe Cantemir, Boierii susțin, că până la Vasile Lupul a fost în vigoare Pravila lui Alesandru cel Bun (Vasilicalele); de la Vasile Lupul până la începutul viacului XVIII-lea a fost pravila lui Vasile Lupul; pe urmă s'aû alcătuit Hrisoave în deosebite pricinî după Pravilele Impărăteşti Nearalele lui Justinian şi Leon, şi a urmaşilor lor, Sinopsis a Vasilicalelor, Introducerea lui Theofil şi Armenopulo. Cronicile şi documentele de care dispunem ni arată că în adevăr era legi. De multe ori vedem pe Mitropolitul deschizând Pravila şi cetind pedeapsa. Alătura cu legile era obiceiul pămîntului care era mai puternic de cît legile, pentru că Boierii zic în 1819 „In ori ce pricină întîmplîndu-se a fi pravila cu deosebire de pămîntescul obicei, acesta se cuvine negreşit a se urma acum“. Legi şi obiceiul pămîntului înse nu îngrădia întru nimică puterea administraţiunei. Aceasta ne-o spune Ales. I. Ipsilant în „Condica“ sa, tipărită greceşte şi Româneşte în 1780, Bucureşti. In prefaţa Condiicei sale Domnul se exprimă în chipul următor: „Intr'acelaş chip am aflat Domnia mea pre lăcuiorii Valahiei, cari macar că une ori urma Impărăteştilor Pravile celor de obşte, şi alte ori obiceiurilor celor pămînteşti, care obiceiuri cu cuvînt că sînt din vechime se sirguia spre a avea întărire. Dar cu toate aceste, nici pravilele pururea întru un chip păzia, nici vechimea obiceiurilor nesmintite ţinea. Ci, când cu pravilele strica obiceiurile, când iarăşi cu obiceiurile se împotriva pravililor.“ ⁵⁾ Cuvintele lui Al. Ipsilant ni zugrăvesc Justiţia noastră în trecut. Nu putea fi vorbă de pravile când era vorbă de un favorit ca sub N. Mavrocordat ⁶⁾ ori despre un roco-

⁴⁾ Uric. IV, 207.

⁵⁾ Uric. V, 392.

⁶⁾ Boierii aû dat samă lui M.

Racoviţă „cum că ştiaû precum este drept, dar chiamându'i pre rând Nicolae Vodă, şi dându-li a

șelnic ca sub M. Racoviță 7).

În istoria administrațiunei Moldovene este foarte însemnat C. Mavrocordat care „a început a da boierii și ispravnicii, care ispravnici întâiași dată acest Domn i au scornit, aducând această muștră din țara Românească.“ 8) Acest Domn a făcut în 1741 „Așezămintul Moldovei“ care poate să ni de ideia despre ce era administrația înainte de dînsul. Ispravnicii și Boierii slujbași „luaū casele oamenilor cu sila, fără chirie și tocmală ca să găsduiască; luaū gloabe angării, clăci; Armenii și Jidovii erau datori să li de așternut, vase, blide; luaū zaharale de orz, făină, conace, podvezi de cară, cai de olac, scânduri fără tocmală; puneau năpăști oamenilor de Ți încarcaū la desetină și goștină; de la femei și fete cu pricină de șugubini împliniaū bani numai pe vorbe omenești, fără probe; luaū tidve de vin și oci de horilcă de la negustori; și însușiau banii de gros, vamă din legumi de tot felul, fin fără bani.“ 9) În Așezămintul seū Vodă oprește asemenea abuzuri, amenințând pe vinovați cu pedepse aspre. Urmează de aice că abuzurile învechite s'aū curmat? Nică de cit. În Document (p. 43), Grigorie Ghica ordonă că: Nemesnicii, gloabele, clăcile, împărțare de vin prin sate se lipsiască.

înțelege să nu răspundă împotrivă nici cum la Divan. Deci știind acea poroncă n'aū avut gură să grăiască spre dreptate, ce cum a zis Domnia Sa, așa aū poftorit și D-lor cu toții“ (Uric. V, 365). Vorbind despre acest proces în „Convorbiri Literare“ D. Xenopolu intitulează articolul „Justiția sub Fanarioji.“ Noi credem că era și mai rea mai înainte.

7) Iordachi Rusăt jăluindu-se că pe vremea Cătanelor Neculai Șoldan Ți a jăcuit casele de la Mărgineni, Vodă: „Cu tot al nostru

sfat, așa am giudecat cu giudeț drept, și l'am dat rēmas și platnic pe Neculai Șoldan, ca pre un rocoșalnic și ridicător de rescoală... el fiind fecior de boier și pămîntean... nu Ți s'aū căzut să și facă de cap. Satul lui Dulcești Ți am dat să Ți stăpîniască D-lui Iordachi Rusăt... Iar Neculai Șoldan, ca un jacaș ce aū fost și rocoșalnic pămîntului seū, să fie lipsit de acest sat, și să și întrebe cu aceia pe cine va și el...“ (Uric. III, 51).

8) L. III, 198.

9) Uric. IV, 396. „Ușile Diva-

Pentru a pune capăt acestor abuzuri Domnul a ficsat leafa și venitul fiecăruia Boier.¹⁰⁾

În trecut funcționarii Statului nu numai că nu avuseseră lefi, dar încă, după sistema care se păstrează și în Document, slujbașii de jos erau datorii să plătiască superiorilor aceea ce se numia „Pocloane“. Un Seimean de curte d. e. avea pe lună liafă 3 lei. El era dator să dé pe fiește care an 1 leu și jumătate Hatmanului. Aproziî nu aveaî nici o liafă, dar fie care Aprod era dator să dé Vatavului de Aprozi 5 lei. Și așa mai departe. Aceasta se numia venitul Boierilor, afară de alte izvoare.

Grigorie Al. Ghica prin Condica de față hotărăște lefiele și veniturile Boierilor „spre respălătirea ostenelilor și a purtării de grijă dregătoriei lor, cum și spre odihna obștescului norod, care se supăra mai înainte cu acele în multe feliuiri veniturî asupra lui.“ Vom vedea cum chibzuia Domnul sumele necesare pentru plata funcționarilor.

În epoca de care ne ocupăm, Boieriile țerei diferiaî de cum le descrie D. Cantemir. Hatmanul d. e. nu mai este comandantul forțelor militare, nici al vre unei cetăți. El este un funcționar, bine plătit; dar care are sub ascultarea sa numai 188 Seimeni de Curte, 188 Seimeni Hătmanești, 47 Vi-

nului erau deschise, și multă vorbă cu prostimea avea, cât atâta li didese obraz, cât nu putea nime din boieri ca să zică măcar cât de puțin lucru unui țeran, că îndată striga: la Vodă; și pentru un lucru de nimic a unui țeran cât de prost, făcea pe un boier mare mascara, și îl și închidea. Și mai dăduse o poroncă în țară ca să nu fie volnic nime a lua măcar un ou fără bani, nici slujbași, nici altul nime.“ (L. III, 198). În această aparare a țeranilor și persecuție a boierilor, C. Mavro-

cordat imita pe părintele său care „și țeranilor au fost dat voie de a se ridica cu piră asupra boierilor, de nici îi băga în samă. În Divan suduia mojiicii pe boieri, și cum eșia la Divan de se jăluia un țeran pre un boier, îndată da pre boier pre mâna țeranului, fără nici o judecată saî dreptate.“ (L. III, 46).

¹⁰⁾ Matheiu Ghica în 1754 a așezat veniturile Boierilor. A se vedea Așezămîntul său în Uricar, II, 270.

nători, 100 Calarași Hătmănești, și principala lui însărcinare este „a rindui străjile pe la mahalale cu slujitori de ajuns, și cu zapcii de credință, ca să străjuiască neadormit de cu seară până în ziua.“¹¹⁾ Pentru aceasta el are o leafă de 4200 lei pe an și pocloane de la inferiori în sumă de 1576 lei 60 de bani. Diferința înse este în favoarea viacului XVIII. Mai înainte, funcțiunile erau mai mult personale Domnului, de cât ale țerei. Boierii cu însemnele dregătoriei lor în mână, toiage de argint, etc., îndeplinesc o mulțime de însărcinări care privesc mai mult pe Domn de cât pe țară. Negreșit; Postelnicul, Logofătul, Paharnicul, Stolnicul avea însemnătate în administrația țerei; dar aceasta li venia de la taptul material că ei îndeplineau slujbe domnești: acătau pecetea domnească, dădea de băut lui Vodă, gusta bucatele, ținea spada domnească, etc. Ei nu funcționeau în virtutea unor legi ci pentru că erau plăcuți sau credincioși Domnului.

În viacul trecut constatăm o schimbare importantă. Lista lui Gheorgaki Logofătul și Documentul ni arată, că funcționarii statului sunt deosebiți de persoanele atașate serviciului Curții. Numirile vechi se conserva; dar, în realitate, altul este Logofătul, Spatarul din viacul trecut, de cât cum fusese mai înainte vreme. Lucrurile se schimbaseră și, după părerea noastră, în bine. Ce-i dreptul, Curtea nu mai avea aspectul patriarhal de odinioară; nu mai erau acele mese cu toasturi nesfârșite, în care Mitropolitul după ce au luat parte la toate toasturile „la urmă bea un pahar de 100 de dramuri în sănătatea țerei“¹²⁾ și în care Boierii erau duși acasă de cătră slugile lor, când nu mai puteau merge singuri; lipsia învechitul obicei ca toți Boierii să aducă prezente Domnului la anul nou, pentru ca și ei să primiască în schimb; dar administrația țerei este mai regulată și cercul atribuțiilor fiește că-

¹¹⁾ Docum. 9.

¹²⁾ Cantemir.

ruî funcționar mai bine definit; după cum sunt ficsate și ve-
turile lor. Gheorgake Logofătul¹³⁾ după ce ni arată „Rîndu-
duiala cinstei Boierilor“ ni vorbește și de „alte Boierii a Cur-
ții care au osebită rînduială.“ În această a doua categorie
între funcționarii persoanei Domnului și în serviciul curței.

Rînduiala cinstei Boierilor era tot cea din vechime: Vel
Logofăt, Vel Vornic de țara de jos, Vel Vornic de țara de
sus, Vel Hatman, Vel Postelnic, Vel Spatar, Vel Ban, Vel Pa-
harnic, Vel Visternic; dar Gheorgake ni spune că „s’au fă-
cut înse din Vornici Mari, Hatmani încă și Visternici, fiind
aceste boierii mai cu venit.“ Acuma pentru ce Visternicia
era mai cu venit, se înțelege foarte ușor. Trebuia Domnului
om harnic în această slujbă. Domnia fiind efemeră, trebuia
ca dările scoase pe țară să se împliniască repede. Într’un
timp când soarta Domnului atârna numai de la regularitatea
plății dărilor la Poartă, Visternicia ajunge cea mai impor-
tantă funcțiune, de care se feriau mulți boierii; de aceia prin
venituri și liafă mare, Domniî fac ca să fie căutată această
slujbă.

Documentul ni dă următoarea cinste a Boierilor: Vel
Logofăt, 4 Vel Vornici, Vel Hatman, Vel Visternic, Vel Pos-
telnic, Vel Spatar, Vel Ban, Vel Comis, Vel Agă. Nu putem
precisa când anume s’au înființat patru Vornici în loc de cei
doi din trecut, pe care îi găsim și în întâia Domnie a lui
Grigorie Al. Ghica.¹⁴⁾ Poate că s’a făcut această înnoire toc-
mai cu ocaziunea regulării veniturilor prin documentul de
față. Causa a trebuit să fie negreșit și dorința de a se în-
mulți funcționarii, pentru ca să se împărtășască cât mai mulți
din budget; dar și nevoia de a judeca mai repede¹⁵⁾.

¹³⁾ L. III, 291.

¹⁴⁾ L. III, 261.

¹⁵⁾ Iată competența Judecătorii-
lor după Așezămîntul lui C. Ma-

vrocordat din 1741

Judecătorii au poroncă dea ju-
deca necontentit și la gazdele Dsale.

a) Veliții boierii cu toții de lu-

A judeca și a strînge birurile; aceasta era singura treabă a administrațiunei în trecut. Pentru aceasta și numărul slujbașilor est foarte mărginit. Erau numai patru Ministerii, cum am zice astăzi: Ministerul de Justiție, de Finanțe, de Esterne și de Resboiî.

Ministerul de Justiție, Logofeția, cuprindea în totul 36 de funcționari, pe lingă cari se mai aflaî un număr de scriitori fără liafă. Statul Logofeției celei mari cuprindea pe: Vel Logofăt Bt. Log., Tt. Log., 6 Vornici de poartă, 2 Logofeți de taină, Izbașa, 20 logofeți de Divan, Cămăraș de izvoade, 2 condicari ai Divanului, 1 vâtaf de vartă.

Ministerul Finanțelor, Visteria, se alcătua din 24 slujbași: Vel Visternic, Bt. Vist., Tt. Vist., Logof. de visterie, Sameșul de visterie, Condicarul visteriei și Logof. de visterie, 16 logofeți; pe lingă cari se adăugea oamenii trimiși să strîngă cîferturile și cheltuiala țerei, cărora li se da 30 lei pe lună.

Ministerul de Esterne, Postelnicia, cuprindea pe: Vel Postelnic, Vel Gramatic, Bt. Post., Tt. Post. Bt. Gramatic, Tt. Gramatic, 12 Postelniceî.

Pentru puterea armată, însărcinată în acele timpuri numai cu paza ordinei publice, vom vorbi mai pe urmă; iar în cât privește atribuțiunile celorlalți Boieri, Documentul ce publicăm, arătându-ni la fie care Boier pocloanele ce primia de la inferiorii seî și păstrând în general ordinea ierhică în

cruri mai mari.

b) Vel Logofătul de moșia fiește căruia;

c) Vel Vornic țara jos pe oamenii din ținuturile de jos;

d) Vel Vornic țara sus pe oamenii din ținuturile de sus;

e) Vel Hatman pe ceata sa și pricinî de judecări de țigani și pe străini;

f) Vel Visternic pe cei ce jăluiesc de slujbași și pricinile dăjdiilor;

g) Vel Spatar pe oamenii străini ce vor merge la D-lui;

h) Vel Aga pe tirgoveți;

i) Ispravnicii pe boieri, pe mazili și pe țarani, avînd toată puterea Divanului, afară numai de moarte de om, și pe talhari.

arătarea lefilor, ni arată pe deplin cercul activității lor. Cu mijloacele ce ni le pune la îndemână suntem în stare a reconstrui întreg Statul slujbașilor de atunci.

Moldova se împărțea în 20 de ținuturi : Suceava, Niamțul, Roman, Bacău, Putna, Tecuci, Covurlui, Tutova, Vaslui, Fălciu, Greceii, Codru, Lăpușna Orheiū, Soroca, Cernăuți, Dorohoiū, Botoșani, Hârlău, Cărligătura, Iași. *)

În fruntea fiecărui ținut se afla 2 Ispravnici; afară de Greceii, Codru, Cernăuți și Cărligătura, unde erau numai unul. Administratorii ținutului Putna se numiau Starosti; ai Botoșanilor purtau numele de Vornici; la Covurlui se păstra numele de Parcalabi; pe când Lăpușna Orheiū era administrat de un Serdar. Iar la Vrancea era un Vornic.

Dintre aceste ținuturi numai: Romanul, Tutova, Vasluiul, Fălciul, Hârlăul și Cărligătura nu erau la margine. Tighina fiind în mâinile Turcilor, și în toată Basarabia meridională fiind statorniciți Tatarii numiți din Bugiac, Tecuci, Greceii, Codru și Iași erau ținuturi la marginea țerei; de asemenea Botoșanii și Dorohoiul erau ținuturi de graniță, pentru că Hotinul cu teritorul de prin prejur era un Serhat turcesc. Vornici pe la sate, Ispravnici în ținuturi, Aga pentru târgoveții ¹⁶⁾ din Iași, iată prima jurisdicțiune în Moldova din viacul trecut.

Dregătorii ținuturilor erau datorii să primiască plânge-

*) În Anaforaua Boierilor către Alesandru Moruz 1805, Moldova e împărțită în 21 ținuturi, fiind și ținutul Hotărniceni în Basarabia. În loc de Cernăuți este Herța (Uric. II, 137).

¹⁶⁾ Tîrgoveții din Iași erau împărțiți în 33 bresle, ai cărora Starosti erau numiți, mai toți de către Aga; drept care lui 'i și aduceau pocloane pe fiște care an.

Din lista acestor bresle, cuprinsă în pag. 15 și 16 a Documentului vedem că toate obiectele necesare poporului se făceau în țară. Dacă nu era o industrie propriu zisă, cel puțin țara era tributară străinătății numai pentru obiectele de lucș și pentru materiile primare, necesare industriei locale. Breslele puteau avea „proprietăți ale breslei“ (Arch. Ist. I, 79).

rile jăluitoilor, fără nici o plată, pe urmă să trimită Carte de soroc pîritului. Dacă acesta nu voia să se infățișeze la judecată, atunci se trimiteau oamenii Ispravniciei, cari purtau deosebite numiri în deosebitele județe, ca să'l aducă. Aceasta se numia a'l aduce „cu triapăd“. Pentru fie care ceas de triapăd vinovatul trebuia să plătiască 10 bani. După sfirșirea judecării, dregătorul era dator să dea carte de judecată. Partea nemulțămîtă avea dreptul să apeleze la Divanul Gospod. Când nu se făcea apel, atunci Ispravnicul lua zeciuală din banii ce se împliniau sau pe lucrurile ce se împliniau în preț de bani. Aceasta înse numai în cazul când era vorba de zapise sau obligațiuni. Cel care câștiga pricina era dator să dea a-zecea parte din valoarea procesului, pentru că administrația i a dat dreptate și a silit pe datornic să plătiască. Aceasta negreșit pentru ca să invețe minte pe cei cari împrumutau pe oamenii îndoelnicî, sau răi de plată, bucurându-se la dobânzi mari. Cum că zeciuală nu privia pe cel vinovat, aceasta se vede ¹⁷⁾ din faptul că nu se lua nici o zeciuală când se constata că cineva a stăpănit cu strâmbătate moșii, vite sau alte lucruri. Atunci cel cu dreptatea 'și lua moșia, sau lucrul înapoi fără să plătiască de cât cheltueli de judecată.

Aga și Hatmanul judecau în prima instanță. Folosul lor era ca și al Ispravnicilor. Dacă părțile nu făceau apel, atunci luau ei zeciuală. Dacă se făcea apel la Divan, și Divanul reforma sentința, atunci zeciuală nu o mai luau Ispravnicii, Aga, Hatmanul sau Vel Cămăraș, care, și el, judeca pe Neguțitorii străini, pe Armeni și pe Jidovi; ci, fiind că Vătaful și Ciaușul de Aprozî aduceau întru împlinire hotărîrile Divanului, atunci acești Zapciî luau și zeciuală.

Aceasta era o îmboldire pentru Judecătorii de prima instanță să judece drept și să facă toate chipurile ca proce-

¹⁷⁾ Doc. p. 33.

sele să se curme înaintea lor. Alt-fel perdeau zeciuală, care trebuia să se suie la sume foarte mari. În adevăr; pe când după Document leafa lui Vel Aga este de 150 lei pe lună, și 1300 lei pe an pocloanele, Dionisie Fotino ni spune că „căștigurile lui se urcă până la 50 mii lei pe an”.¹⁸⁾ Orî cât de multe crișme ar fi fost, el lua câte 2 lei și 1 leu pe an de crișmă, nu putem ajunge la cifra lui Fotino de cât admitînd că cea mai însemnată ramură de venituri a lui era această zeciuală. Trebuia să fi fost în adevăr mare această „împlinială pe banii ce va împlini“ de oare ce plătind el pe zapcii și străjile pe la respintii, privindu'l pe dînsul plata fanara-giilor, tot 'î mai remânea venit de 50,000 de lei, sumă foarte mare chiar pe vremea lui Fotino.

Partea nemulțemită avea drept să facă apel la Divan.

¹⁹⁾ Aci așteptaū pe jăluitor o mulțime de cheltuele care începeau de la Diecii de Divan. Mai întăi 6 bani de tot „Răvașul de jalobă“, 3 bani lui Izbașa pentru „Cartea de jalobă“ 15 bani de scris. Ajunsă pricina înaintea Divanului, părțile erau citate. Cel care nu se presenta era adus cu triapăd de cătră Aprozi, hotărându-se de cătră Logof. 2-le sau 3-le numărul ciasurilor, plătind cel adus câte 20 bani pe cias. După ce Divanul hotăria se facea „Anafora“ cătră Domn. Pentru aceasta se plătia 2 lei Logof. 2-le. Dacă era o simplă jalobă se da „Carte Gspd“ cu pecete, pentru care se plătia 15 bani, plus 15 bani scriitorului și 3 bani Divictarului; dacă înse era nevoia de Hrisov domnesc, atunci se plătia 5 lei Logof. 3-le. Asemine sumă se plătia pentru Hrisovul de moșie. Hrisovul, Anaforaua și Cartea de Judecată a Veliților Boieri, trebuia scrisă de Diecii de Divan cu plată de 1 leu, 60 orî 15 bani; trecută în condica Divanului plătindu-se 30 orî 15 bani.

¹⁸⁾ Dionisie Fotino III, 339.

¹⁹⁾ Pentru ceia ce privește alcătuirea Divanului și ținerea lui,

să se vadă Letop. III, 351. Comp. Cantemir, Descrierea Moldovei.

Impricinatul lua în fine în mână Cartea de Judecată investită, cum am zice astăzi, cu formula esecutorie. Mai înainte de a se esecuta, trebuia să meargă înaintea Vornicilor de Poartă pentru ca să prețeluiască moșia, dughiana, casa și toate lucrurile ce formați obiectul procesului. Plata pentru prețeluire se cuprinde în Document pag. 27. Dacă se făcea prețeluirea afară din orașul Iașii, atunci Vel. Log. hotăria cheltuiala și oboseala lor După ce s'a îndeplinit și această formalitate venia, în fine, împliniala, sau punerea în posesiune, plătindu-se Vătafului de Aprozi cuvenita zeciuială. Pentru hotărnicia unei moșii se dădea Vornicilor de Poartă 200 bani „de fie care piatră ce vor pune hotare când se vor trimite să hotărască moșii“. Procesul se termina în fine; nu înse definitiv, pentru că părții nemulțemite îi remănea recurs la Domnul următor. C. Mavrocordat în Așezămîntul, de care am pomenit, ordonă ca „pricină de 100 de ani să nu se caute“. „Constringerea corporală“ era la noi în trecut. Aceasta ni o spune Documentul în o mulțime de pasaje, unde este vorba de „banii grosului“; dar o putem constata și pe alte căi. În Letopisiți (II, 7) un Creditor adresându-se Domnului îi zice: „Ci, mă rog, Doamne, să se puie acest om la închiisoare, sau să'mi plătiască, că nu'l pociu aștepta“.

Am atins numai în treacăt aceste cestiuni de procedură și de cheltueli de judecată, ținta noastră fiind a arata că, ori cum, justiția Viacului trecut era superioară celei de mai înainte vreme. Nu mai găsim în viacul XVIII-le pe acei „Globnici“ și „Deșugubinari“ pomeniți în viacurile anterioare cari „căutați pricina cu lumînarea“; judecători ambulanți cari erau spaima poporului românesc; ceia ce l'a făcut să aibă proverbul „mai bine o învoială strîmbă de cât o judecată dreaptă“, proverb care nu este de felii spre lauda justiției noastre în trecut.

Nădăjduim că vre-unul din tinerii noștri juriști ni va da un studiu asupra Justiției noastre în viacul al XVIII-lea, comparând *Condica lui Ipsilante* ²⁰⁾ cu Documentul nostru și cu Legile ce erau în vigoare. Din parte-ne am fi foarte satisfăcuți dacă am putut isbuti a atrage atențiunea oamenilor competenți asupra acestui punct. Sunt rari în adevăr, „Jurisconsultii Istorici“ și „Istoricii Jurisconsultii“ după espreșia lui Ortolan, dar noi nu ne îndoim că se va găsi un asemenea tînăr. A lui este sarcina a aprofunda ceia ce noi numai am atins. Asemine lucruri ne interesează pentru că aruncă o lumină asupra trecutului nostru, trecut pe care nu trebuie să-l renegăm.

Partea penală a vechei noastre legislațiunii este foarte simplă. Dacă pentru un simplu prepus Boierii Mari erau, după cum am văzut, întemnițați și supuși la tot soiul de cazne; cât de simplă trebuia să fie procedura, când era vorba de hoți ieșiți din popor! Sub C. Cantemir, fiind că se umpluse țara de talhari, Vodă „pe unii de vii cu foc 'i ardea; pre

²⁰⁾ Uricar V, 395. Iată cuprinsul *Condiceii* lui Ipsilante. „Pentru Diivanul Gospod.—Pentru Judecătoria Veliților Boierii. Pentru al doilea departamenturi. Pentru al treilea departament al inovățiilor.—Pentru Judecătoria. Pentru Vechili. Pentru cei ce se judecă, adică piriși și piriții. Pentru hotăririle judecătorilor. Pentru apelații. Pentru zapcii. Trepedile de aici, cele obicinuite. Trepedile județelor. Pentru cei ce se chiamă la judecată, sînt datorii a veni sau nu. Pentru judecătoria ot Vel Spatar. Pentru judecătoria ot Vel Agă.—Pentru judecătoria de pe la județe. Cele drepte a le stăpânilor moșilor ce au asupra lăcuitorilor. Pentru Ispravnici. Pentru Vorniceii. Pentru zestre. Pentru moștenire.

Pentru trimirie adică a treia parte. Pentru diată. Pentru epitropii. Pentru împrumuturi. Pentru chezășie. Pentru dobinzi. Pentru marțuri. Pentru jurămînt. Pentru barbat și mușiere a lui. Pentru părinți și copii. Pentru protimisii. Pentru vinzarea cea fără temei. Pentru hotărnicii. Pentru cei cari zidesc în loc străin. Pentru țigani. Pentru moșii și heleșteie. Pentru mori nouă. Soroacele vremei, adică după pravili, soroc până la câți ani să se porniască ori care piră.—Un Manuscript se găsește în Biblioteca Universității din Iași. Titlul este grecesc, iar conținutul este românesc. Vezi Catalogul Esposiției din 1885 în „Serbarea Scolară de la Iași“ p. 318.

alții în patru bucăți de vii și tăia; altora li tăia mânilor și picioarele, și așa și lăsa până ce muria; și așa puind și la Focșani pe Miron Costin Logofătul Staroste de Putna, dându-i volnicie pentru oamenii răi, de a și înțepa acolo la margine; pe câți și prindea, movile de dânsii făcea²¹⁾. Condica lui Vasilie Lupu este plină de pedepse groaznice pentru făcătorii de rele, pedepse care diferesc după poziția socială a vinovatului. Chiar când pedeapsa este aceeași, trebuie să fie oare care deosebire. D. e. Pentru hainie și vicleșug, când viclenește pe Domnul se și va spânzura boțorul ca și cel mai prost. „Iară furcile boțarinului să facă mai înalte de cât aceluși mai mic“.

Paza ordinii publice era încredințată Ispravnicilor de județe cari, cu puținii slujitori ce aveau la îndemână, n'ar fi fost în stare să stărpiască pe hoști, dacă populațiunea nu ar fi formată pentru prinderea lor. În aceasta erau încurajați țaranii prin porunca domnească care dispunea următoarele: „Ucigașii și jacașii ce se fac cete și îmblă prin țară ucigând jăcuind și schingiuind, pe unia ca aceia ori cine și vor prinde, să fie ale lor toate cele ce se vor găsi asupra lor și la casele lor, și la gazdele lor, fiind prinderea lor cu primejdie de viață“²²⁾.

Talharii ca și ucigașii erau trimiși în Capitală, dați pe mâna lui Vel Armaș și judecați de Divan.

b) *Partea slujitorească.* Nu întrebuițăm cuvântul de „Armată“ pentru că ni se pare a pingări acest cuvânt, întrebuițându-l în viacul al XVIII-lea, când puținii oameni armați se întrebuițau numai pentru alaiurile domnești²³⁾ și când în fruntea armatei este un Hatman viteaz ca C. Ipsilant²⁴⁾

²¹⁾ L. II, 41.

²²⁾ Docum. 36.

²³⁾ Sub Grigorie Ghica „Slujbașii cei de Curte foarte căutați, și miluiți; nu suferia să și vază goli;

de vreme că și alaiurile frumoase și erau foarte plăcute.“ L. III, 151.

²⁴⁾ A se vedea această ridiculă expediție în Letop. II, 438.

care, trimis de Grigorie Ghica la Comănești să astupe pălăncile făcute de cătră Nemți, a dat peste o strajă de 500 oameni și „nici un cias n'a zăbovit și s'a întors înapoi, fiind Grec cu piele de iepure în spate, și aū fugit toată noaptea și 'i s'aū făcut ziuă la Bistriță negonindu'l nime, nici văzind pre nime, după cum este vorba că nu face toate muștele miere“. N. Bălcescu în articolele sale asupra puterei armate și artei militare la Români și Moldoveni, se oprește la sfirșitul viacului XVII-lea. Are mare dreptate; dar aceasta nu însamnă că în viacul al XVIII-lea nu se putea strînge o armată. Când Grigorie Ghica a primit poruncă de la Hanul și de la Seraschierul să plece asupra Tătarilor revoltați „cu slujitorii de curte, și dărăbanți agiești, și cu vânătorii și cu panțirii ce erau cu leafă din țară, era trei mii de oameni pedestrime; așjderea și călărime, Boierănașii, Copii din casă, Armășeii, Aprozii, și alte rufeturī, cine 'și cu steagul seū. Constantin Costachi cu toată slujitorimea Hătmăniei și cu alți slujitorii de țară ce 'i făcuse cu liafă; Iordachi Serdarul cu toți Lăpușnenii și Orheeni și Soroceni; Lupul Serdarul de mazilii cu toți mazilii, și călărimea s'aū făcut 4000 de oameni.... având Grigorie Vodă și 12 puște cu săcălușe“²⁵⁾. Cu poroncă Impărătească și cu bani se putea strînge o armată și, nu ne îndoim, Slujitorii și Panțirii de țară puteau să se arăte vrednici de reputația de bravură, ce aveau Moldovenii odinioară. Boierii și Boierănașii puteau arata că sunt urmașii acelor viteji cari, la Resboieni după ce „cea mai mare parte deveni hrana paloșului otoman.... nu lasară armele din mână, apărându'și femeile și copiii, și făcând ultimile sforțe cu oarba lor vitejie,“ acea bătălie de la Resboieni în care „se înegri fața mării Moldovenilor, se scurtă mâna puterei lor,“ cum zice

²⁵⁾ Letop. III. 157. Cronicarul ni arată mai departe cum aū mers

oastea „în tocmală.“

Analistul turcesc Saad-ed-din ²⁶⁾. Moldova ar mai fi putut fi ca în viacul XV când Mahomet II-lea zicea : „Până când Români stăpânesc Kilia și Cetatea Albă, iară Ungurii Belgradul serbesc, până atunce nu vom pute birui pe Creștini“ ²⁷⁾. Chiar la sfârșitul viacului XVII-lea Moldovenii nu căzuseră din vechia lor vitejie; de oare ce în 1672, Ioan Sobieschi, Hatman și mai pe urmă Rege al Poloniei, scrie cătră sub cancelarul Andreiū Olszowski : „Am adăpostit în Bar, în Stryi și în Zloczow vr'o câte-va sute dintre oamenii lui Hincu, veterani foarte viteji; 'mī sunt necesari fiind renumiți în treaba ostășască. Deci, să bine-voiți a starui pe lângă Regele, ca să 'mī trimită pentru acești bieți voinicī vr'o 20 sau 30,000 de Zlofi, pentru ca să nu părăsască serviciul polon“ ²⁸⁾. Dacă Moldovenii erau astfel pe la 1672, putem afirma că nu era o simplă amenințare scrisoarea lui Mihaiū Viteazul, care înștiința pe Regele Poloniei Sigismund că „are să 'și îmbrace voinicii în Leopoli, și să 'i plătiască în Zamosczie“ ²⁹⁾. Vitejia putea fi aceeași și în viacul XVIII-lea, istoria voinicilor din Codrū ni o mărturisește; dar Moldova ne mai fiind a Moldovenilor, țeranul ne mai avînd proprietate „moșie mică“, el nu mai era interesat a apara „Moșia cea mare,“ Patria. Nu 'și mai pute vărșa sângele pentru o țară, mamă vitregă, în care de multe ori soarta sa era mai tristă de cât sub Turci și Tătari. Numeroasele sate românești din dreapta Dunărei și din stînga Nistrului ni arată că, de multe ori, țeranul român găsia o soartă mai bună sub păgâni de cât în țara sa creștină.

Ni este peste putință să vorbim despre armată în Moldova, fără să pomenim despre prețioasele noțiuni ce ni dau asupra acestui punct: Bielski, Veranciu, Reichersdorf și Go-

²⁶⁾ Relațiune turcă asupra bătăliei de la Valea Albă. Arch. I, 34.

²⁷⁾ Arch. Ist. I, 11.

²⁸⁾ Arch. Ist. I, 176.

²⁹⁾ Tesaur, II, 141.

reciu. Am cetit cu o legitimă mândrie laudele adresate de ei vitejiei Moldovenilor de odinioară, le am notat cu pietate și socotim de datorie a le înprospăta în memoria Românilor. Aceasta ni va arata și mai mult cât de căzută era Moldova în viacul trecut.

Bielski (1530—1570) care a scris despre Arta militară la popoarele moderne zice că „Moldovenii sunt bravi, meșteri a mânuii sulița și paviza, de și sunt niște țeranii proștii luați de la plug“³⁰⁾. Secretarul Regelui Ungariei Ferdinand, Ambasador de două ori la Petru Rareș, George de Reicherdsdorf, ni spune că: „Moldova se putea considera ca și un mur al creștinătății“ iar Moldovenii sunt un popor feroce și foarte barbar, iar în trebile militare și a le resbelului sunt foarte bine deprinși“³¹⁾. Asemine Veranciu, după ce zice că Moldovenii sunt foarte răbdători la lucru, suferă orî-ce lipse, adaoage „numărul călărimei lor te pune în mirare; și țeranii atît sînt de deprinși de a infesta inimicul în acele locuri dificile, în cât cel ce n'a văzut, cu a nevoie ar putea să crează asemine lucruri“³²⁾. Goreciu în *Bellum Ivoniae* se es-

³⁰⁾ „Caii sunt mici dar iuți. Aveau mai înainte o suliță cu două virfuri, unul drept și ascuțit, ca un stilet; cel alt strîmb ca o coasă. Trecând repede lingă dușmanii, cu virful cel drept străpungeau, iar cu cel strîmb trăgeau de pe cal... Armata e întunecoasă la vedere. Afară de Curteni, mai toți cei alți sunt țeranii, cu șele neacoperite și cu scară de stejar; dar voinicii în atac cu sulița.

Hrana poartă pe oblinul șelei, anume: brinză de burduf și pâine albă, precum văzusem eu în bălția de la Obertin. (Sub Petru Rareș).

Luarăm atunci 50 tunuri mari de schijă și toate tunurile mici de fer. Aceste erau câte 6 sau 8 la un loc, pe 2 roticele ușoare. Ele

se aprind unul de la altul. Incărcarea e grabnică. Cartușele sunt învălitate în hârtie. Lungimea ceva peste un cot. Gloanțele sunt ordinare, de fer și de plumb. Nimic mai trebuincios pentru infanterie. Le duce pre unde merge, le întoarce cum vre, și încunjurându-se cu ele în marș, nu se tem de nici un atac de cavalerie.“

Arch. Ist. I, 168.

³¹⁾ Tesauro, III, 121.

³²⁾ „Ei poartă îmbrăcăminte de o pănură proastă, întunecată și foarte păroasă, acoperiți cu o căciulă în formă conică tot de asemenea materie; încălțați cu opinci, negri la față, cu păr și barbă lungă și nepeptănată, armați numai cu arce și coase; ast-fel aleargă în mare număr și cu o necrezută îndemănare

primă în modul următor: „Moldovenii au călărime bună. Veri care, fie cât de lipsit, ține acasă un cal cu care merge la pradă și oaste. Au scut, sulia, coif ca și Ungurii; câte-odată se luptă cu lance și arcuri. Caii lor sunt peptoși și tari, și sunt lăudați nu atâta de iuțimea alergării cât de răbdarea și puterea lor“³³⁾. Câți va ani după Goreciu, Ambasadorul lui Sigismund Batori va spune înaintea Papei că Moldova și Muntenia „vor scoate în câmp ca la 30,000 de cavalerie, afară de pedestrime“³⁴⁾.

Câtă deosebire între ostașii Români, descriși de cătră autorii de mai sus, cari mergeau cu musica ce cânta Doina³⁵⁾ și între Slujitorii lui Grigorie Ghica: „Cunoseuți din haine și din bărute, care din ce steag era; cum și un steag de Vinători ce făcuse, 'i purta în port unguresc, și cu bărute negre de pîslă. Mai făcuse și alt steag de Roșii cu port arnăuțesc, și cu bărute roșii de postav, și un steag de Catane“³⁶⁾ care alcătuiă alaiurile domnești în sunetul mehterhaneli.

Documentul ce publicăm ni dă numărul Slujitorilor și putem scoate din el și noțiuni asupra Ierarchiei militare în acel timp (A se compara cu L. III, 293).

1) In Iași: Hatmanul, Postelnicul, Aga, Armașul Cel

re de alungul și latul acelor păduri și munți; și isbesc de odată în toate părțile în fruntea, mijlocul și coada oastei neamice; și mai cu samă nopțile nu lasă de loc în pace pe neamic prin neincetatele lor năvăliri și prăzi.“

„Armele principale ale Moldovenilor sunt: scutul, lancea, săgeata ca la Tatarii; armătură solidă nu are nimine; puțin din cei mai avuți au zea și coif de oțel; dar, în loc de armătură, îmbracă fie-care o haină de in, implută cu bumbac în grosime de 3, 4 de-

gete, mai ales în partea umerilor și pân la coate, precum se poate vedea pe tapetele celor vechi; și cu cusături în ițe dese, tot în distanțe de un deget și jumătate. Sabia nu pătrunde această haină.“
Tesaur, III, 180.

³³⁾ Tesaur, III, 213.

³⁴⁾ Arch. Ist. I, 150.

³⁵⁾ „Și musicul Călăreșilor lui Constantin (Basarab) zicea nota fetei Românești, când 'și au pierdut caprele și plângând le căta prin munți.“ Șincai, III, 79.

³⁶⁾ Letop. III, 151.

Mare, Vataul și Ciaușul de Aprozi, Vataul de Copii și Vataul de Visterie.

2) In ținuturi : Ispravnicii, Starostii și Serdarii.

1) In Capitală.

Hatmanul era mai mare peste: Seimenii din Curte, Seimenii hătmanești, Călărașii hătmanești, Vinători, Lefecii, Drăganii, Levenții.

Aceștia erau împărțiți în stiaguri, în genere câte 47 la un stiag ; fie-care stiag avînd trei zapcii : Stegar, Odobaș și Ciauș.

Mai sus de cât zapcii erau : 4 Căpitani de Levenți, Căpitan de Drăganii, Vel Căpitan de Lefecii, Căpitan de Vinători, 3 Bulubași ai Hătmaniei, Sotnicul.

Cu grade mai superioare erau : Stegarul Hătmaniei, Bașbulubașa Hătmaniei, Porușnicul, Vel Căpit. a Hătmaniei, Bulubașa al doile și în fine Bașbulubaș a Curții Gospod.

Toți aceștia comandau 658 de oameni, dintre cari :

188 Seimeni din Curte

188 Seimeni hătmanești.

100 Călărași hătmanești.

88 Levenți

47 Vânători

47 Lefecii

Numărul Drăganilor nu 'l putem determina ; dar putem crede că era numai un stiag, cel mult de 47 de oameni, de oare ce capul lor se numia Căpit. de Drăganii. De Marele Hatman atirnau și Căpitaniii din județe, însărcinați cu paza hotarelor țerei.

Marele Postelnic are sub ascultarea sa :

40 de Călărași de Țarigrad cu un vătav,

40 de Lipcani asemenea cu un vătav

30 de Călărași de Țarigrad în Galați cu 1 v.

10 Beșlii creștini.

Nu este nevoie să spunem care pute fi treaba slujitorilor de sub ascultarea Postelnicului, care avea sub sine pe Polcovnicul Postelniciei.

Aga, însărcinat cu buna rânduială în Capitală și cu judecarea proceselor între neguțitori, avea sub ordinele sale :

43 Căpitani de Baltag,

282 Seimeni Agiești

47 Dărăbani

47 Roși.

Cari erau împărțiți în stiağuri de câte 47, avind fiecare stiağ 3 zapcii : Stegar, Odobaş, Ciaș. Mai pre sus de zapcii erau : Polcovnicul Agiesc, 5 Bulubași, Baș Bulubaș, și Baș Ciaș.

Armașul Cel Mare, ajutat de cătră Ispravnicul de Armășei, comanda la

50 Armășei ai temniței,

17 Dărăbani ai temniței

18 Mehteri creștini.

Vătavul și Ciașul de Aprozi, ajutați de 2 Ispravnici de Aprozi, avea sub ascultarea lor

100 de Aprozi și

12 Fustași de vartă sub un Vornic.

Vătavul de Copii și Vătavul de Visterie având sub ei doi Ispravnici, poruncau la

100 Copii din casă.

Marele Portar avea sub ascultarea sa

12 Portari cu liafă și 14 fără liafă.

II In ținuturi.

Slujitorii ținuturilor se împărțiau în :

490 Panțiri: Suciava, Niamț, Roman, Bacău, Cernăuți, Dorohoiu, Botoșani, Hârlău, Cârligătura, Iași.

607 Călărași: Tecuci, Tutova, Vaslui, Codru, Lăpușna, Orhei.

150 Slujitori Stărostești: Putna.

180 Slujitori: Covurlui, Greceni.

132 Cazaci: Soroca.

24 Țimirași: Bacău, Roman, Cârligătura.

140 Plăeși: Niamț, Bacău, pentru paza granițelor.

22 Vozari: Covurlui.

Zapcii. La Panțiri erau: Chihaia, Stegar, Ciauș.

„ Călărași „ „ „ „

„ Slujitori „ Stegar, Odobaş, Ciauș.

„ Cazaci „ Sotnic, Stegar, Ciauș.

„ Plăeși „ Vătav, Stegar, Ciauș.

Slujitorii de prin ținuturi erau sub ascultarea administratorilor, afară de Căpitanii Plăeșilor și ai Călărașilor de Covurluii cari atirnau de Marele Hatman.

Ni a fost imposibil a determina care dintre Slujitori erau pedestri și cari Călări.

Vorbindu-ni despre oastea lui Grigorie Ghica, Croni-carul (L. III, 157) o imparte în chipul următor :

	Călărime	Pedestime
Boșerinași	Lăpușneni	Slujitori de Curte
Copii din Casă	Orheeni	Dărăbani Agiești
Armășei	Soroceni	Vânători
Aprozi	Mazili	Panțiri
Slujitori		

Dar nu știm întru cât această regulare ființa și în 1776.

c) *Finanțele.*

Veniturile se împărțiau în: Venituri ale țerei și Venituri ale Cămărei Gospod, ale Domnului.

Din sumele strînse pentru țară se plătia tributul la Poartă și se făceau toate cheltuelile trebuincioase pentru popoarele date la deosebiții funcționarii turci.

Veniturile Cămărei Gospod erau ale Domnului „Lista sa civilă“.

Lefile funcționarilor țerei, strîngerea birurilor, plata slujitorilor, toate aceste se plăteau din o dare deosebită, numită „Răsură“. In acest „Budget al personalului funcționarilor Statului“ cum am zice astăzi, se cuprindea și cheltuiala Cuhniei Domnești, liafa servitorilor Curții, precum și a tuturor persoanelor care era în jurul Domnului și a Doamnei. Stăpânul țerei Moldovei nu avea dar a cheltui nimic din Lista sa civilă pe cât timp era pe scaun. Doamna de asemenea și avea veniturile ei deosebite.

In 1776 veniturile țerei erau : Răsurile, Sferturile, Ajutorința, darea Mazililor, Neguțitorilor, Ruptașilor, care toate alcătuiau suma de 694,103 lei, calculându-se după cei 242,936, răsura de 14 parale la leu.

Veniturile Domnului erau : Vădrăritul, Goștina, Desetina, Vama, Ocna ³⁷⁾. Din aceste venituri ale Cămărei Gospod, Domnul dădea numai oare care sume la cei trei Boieri de frunte :

lui Vel Logofăt : 3 lei la pungă (la 500 lei) din toate aceste venituri ;

lui Vel Vist. : câte 500 de lei de la fie-care din aceste venituri.

lui Vel Post. : 500 de lei din Vamă și 500 de lei din Ocne.

Veniturile domnești în genere se dădeau în antreprisă

³⁷⁾ Domnul măi lua : orz, fin „și altele de acestea, cum și carăle

Ocnei.“ Vodă Moruzi le socotește drept 145000 lei. (Uric. I, 10).

„se vindeau“ ; câte o dată înse se căuta în regie „în credință.“

În genere la ficsarea impozitelor „la înbrăcarea tuturor stărilor țerei ce dau bir“ se avea în vedere ca „să nu se atingă de două margine ... adică, nici să se împileze (noroadele) cu povoare, în cât să nu poată ridica puțința lor, ca să le aducă la peire și la desnădăjduire ; dar nici să se lase în ușurință atât de nemăsurată, în cât să uite datoria și supunerea, și să se deprinză în sburdăciune, în lenevire și în trîndăvire ; căci amîndouă pricinuesc lor de istov pierzare, și desnădăjduirea naște risipirea și pustiirea țerei“³⁸⁾. Cuvinte înțelepte, pe care le credem ieșite din inimă în 1802 ; pentru că boierimea țerei era îngrijită pe atunci de o mișcare ce se observa pîntre tineritul boieresc, mișcare inspirată de „duhul franțuzesc“. În 1804 Boierii se plîng lui Moruzi despre niște jalobe trimise Domnului de niște Boieri, jalobe anonime pline de injurii și de acuzări asupra Boierilor³⁹⁾. Sultanul autorisă pe Moruzi să esileze în ostroavele turcești pe acei clevetitori și să îi pedepsiască cu strașnică pedeapsă : „poroncind Boierilor din toate stările ca să își păzască hotarele și rînduiele lor, și să se depărteze de socotelile și de părerile isotimiei“⁴⁰⁾.

Nu am putut studia „Condica de veniturile țerei în 1777“ care se zice că există ; de aceia nici că putem să știm care anume erau veniturile și cheltuelile din acel an. Știm numai din Anaforaua Boierilor din 1802 că, în 1783, birul țerei era de 941,279 lei, afară de răsuri. Din care sumă scoțîndu-se 104,498 bani scutelnicilor, rămîne 836,801 lei suma birului, sau al veniturilor țerei. Diferința de 142,698 lei s'ar pute esplica sau prin înbogățirea țerei, în 1776 fiind

³⁸⁾ Anaforaua Boierilor către Vo-
dă Moruzi în 1802, Uric. I, 4.

³⁹⁾ Uric. III, 37.
⁴⁰⁾ Uric. III, 176.

numai doi ani de la încheierea păcei de la Cuciuc-Cainargi, saū prin punerea de dări mai mari sub C. Moruzi, care, a fost foarte departe de Grigorie Al. Ghica, în ceia ce privește dorul pentru clasele de jos, singurele care se „înbrăcau cu biruri“. Sultanul putea lăuda pe Moruzi „pentru cea mai înainte încercată și iarăși nădăjduită și de acum vrednicie, înțelepciune și minte a ta, și sirguinta ce ai pentru păzirea și bună ținerea căzutei rânduiele a memlechetului“ și „fiind că puī tot felul de silință pentru odihna și liniștea atât a Boierilor, cât și a tuturor lăcuiitorilor memlechetului a tot felul de stare“⁴¹⁾; dar noi nu credem că în privirea birurilor, să se fi mărginit acest Domn la sumele luate de Grigorie Ghica. Chiar așa fiind, birurile puteau produce mai mult în 1783, nouă ani după încheierea păcei, având în vedere rodnicia pământului Moldovei și condițiunea economică, relativ bună, a țaranilor din acele timpuri⁴²⁾.

Ni lipsesc cu desevirșire elementele după care să putem determina suma „Veniturilor Domnului“ pentru anul 1776. Aceasta va fi în tot-d'auna greu de stabilit, din pricină că „tablele“ unora din aceste „slujbe“ se dădeau la „Cămara

⁴¹⁾ Firmanul pentru tăierea lui Bogdan și Cuza. Archiva Românească, II, 195

⁴²⁾ Țeranul lucra 12 zile; când nu putea, era obligat să de 20 bani noi pe zi. Dădea dejmă, afară de grădină și livezi; nu și putea vinde vinul, de cât după ce se vindea al proprietarului. Pentru o zi li se fiesa muncă enormă: 10 pași de câte 6 palme, o zi de plug; o firtă de prașilă, 48 prăjini fâlcești o zi; secere trei clăi o zi; cosit, adunat și clădit, jumătate falce, o zi. (Uricar, IV, 14). Prin Așezământul lui Grigorie Al. Ghica din 1 Ghenarie 1777, se mai obligă țeranul

să de două clăci, o podvoadă și 2 cară lemne de foc. Dar în schimb; proprietarul era obligat: să i de pol falce coasă pentru o vită, pentru 12, 8 saū 4 vite; moșiile mici să se împartă în trei, din care 2 părți să fie ale lăcuiitorilor; să li se de loc de sēmănătură de hrană cu indestulare; să pășuneze fără plată vacele cu lapte, oile și caprele până la 12 (Uricar, II, 217). În ceia ce privește pădurile, țeranul avea voie să taie și să vîndă cât a puté, ferindu-se numai lemnele de lucru: stejar și frasin. (Vezi Uric. I, 185, Anaforaua Boierilor pentru tăierea pădurilor).

Gospod" fără ca Visteria să aibă vre un amestec. Condicile înse de socotele ale Cămărei probabil că se lua în tot-d'auna de cătră Domn la ieșirea din scaun. Pe cât știm noi, nu este nici o Anafora saŭ Hrisov, din care să putem ști cu siguranță care era Lista civilă a Domnului. Nu vom fi înse de parte de adevăr susținind că veniturile Domnului erau de 500,000 lei.

La întrebarea pusă în 1769 de cătră Generalul rus Elem: Ce da țara Impărăției și ce da Domnului? Boierii răspund prezentând următorul tablou:

984,049	Suma birului după condica Visteriei
74,078	Desetina de stupi și de rîmători
106,110	Vădrărit pe vin câte 8 bani de vadră, bez Archiereii și bez Boierii, ce nu plătesc.
74,012	Goștina câte 10 bani de oaie
87,500	Vama pe un an după catalog
25,000	Ocna tij
8,600	Ușorul și Alămul; dări de la Tatarii ce ară și pasc vite în țară.
9,250	Cunița leșască, plătită de Armeni și alți străini din țara leșască, ce ținea vite în țară.

1,368,599

Din această sumă scăzindu-se birul, rămân venituri ale Domnului 484,500 lei.

Boierii înse mărturisesc că „Une ori lua Domniia mai multă somă, iară alte ori mai puțin, nefiind statornicie“. (Arhivă Românească, I. 146).

Suma veniturilor țerei este aproape cu acea pe care ne o dă Documentul. Dacă pe lângă 694,103 lei mai adăogim Răsurile de 242,936 atunce avem un total pentru birul țerei de 937,039, în Anul 1776. Diferința în minus, se esplică prin

lipsa Cuniței Ieșești, Galiția fiind ocupată de cătră Austriaci și prin pierderea Bucovinei. Notăm că banii scutelnicilor, de cari s'au vorbit mai sus, figurează în cifra birului, în sumele de care ne ocupăm aci.

Aceasta înse pentru timpuri normale, cu un Domn bun. Sub Domniî jacași saŭ prénorocoși sumele ce lua Domnia trebuia să fi în trecut veniturile țerei. Altmintrelé cu greŭ ni am puté esplīca milioanele făcute de un Petru Cercel, Vasile Lupul, C. Brâncoveanu, și alți Domni. Ar fi fost peste puțină să se capete Domnia fără sume foarte mari date la Turci. Neculcea zice că „Boierii aŭ isprăvit iarăși Domnia lui Constantin Vodă (Mavrocordat) să meargă în țara muntenească, că aŭ dat 1,400 de pungi“⁴³⁾.

Dările care alcătuiau veniturile Domnului „Rusumaturile“ erau plătite de toți. Aceasta se constată din mărturiile cronicarilor.

1) Desetina. Era darea pe stupi și pe porci. În 1708 M. Racoviță, „aŭ scos peste toată țara de aŭ dat desătină țerănește și Mitropolitul cu Episcopii, și Boierii cei Mari și cei Mici și Mănăstirile, și preuții și toate breslele.“⁴⁴⁾ Nicolae Mavrocordat „aŭ rădicat (în 1712) obiceiul⁴⁵⁾ rău.....și aŭ făcut carte cu mare blestem să nu mai fie în țară acelu obicei rău nici odinioară.“ Suindu-se a doua oară pe tron M. Racoviță „scos'aŭ desătină de stupi îndoită de aŭ dat cu toții, și Boierii și Mănăstirele câte 48 de bani pe stup.“⁴⁶⁾ Grigorie Ghica „aŭ așezat cu testament la visterie pre Boierii cei mari și Mazilii, și Mănăstirile toate, să dé pe zece bucate un leŭ, cum și alte bresle a curții; tuturor li aŭ făcut osebite de țerani, ce nu puțină pomană 'i aŭ remas.“⁴⁷⁾ Acest testament a lui Grigorie Ghica este publicat în Uricarul I, 46.

⁴³⁾ Letop. II, 418.

⁴⁴⁾ Letop. II, 63.

⁴⁵⁾ Letop. II, 152.

⁴⁶⁾ Letop. III, 77.

2) Vădrărit. Darea pe vin, 8 bani la vadră în 1769.

3) Goștină. Dare pe oi. Vechiă ca și Văcăritul. N. Costin găsește de rău pe Duca Vodă că „aū făcut obiceiū de aū dat și daū Boierii cei Mari și Mănăstirile goștină de oi.“⁴⁸⁾ I. Mavrocordat „a scos goștină întreită, câte 11 parale de oaie, care greutate și nevoieă nu pociu arata câte aū făcut pe bieții săraci, căci de când aū fost acest pământ, câte 11 parale n'a dat. Și mulți din prostime 'și ucidea vitele cele mai proaste ca să nu le plătiască.“⁴⁹⁾ Se vede că erau multe scutele de această dare, de oare ce Grigorie Ghica în 1732 scoborând goștina de la 2 lei pentru 15 oi zice: „așa dar și pentru goștina lăcuitoilor prostimei țerei noastre, am făcut milă și 'i am așezat să deie goștină de zece bucate un leu“⁵⁰⁾ Croni-carul laudă pe Grigorie I. Calimah că „atâta bine aū apu-cat de aū făcut acest Domn țerei; aū legat și aū așezat daj-dia goștinei câte 10 bani de oaie; căci tare se imputinase aceste bucate din țară.“⁵¹⁾ Testamentul lui Gr. Calimah este publicat în Uricar I, 178. Darea de 10 bani pe oaie este și în 1769.

4) Vămile. In viacul trecut era supus la vamă tot ce intra în țară și tot ce se vindea în piață. In Adresa Boierilor, despre care am vorbit, se arată că sunt supuși la Vamă, Mortasapie și Părcălăbie, toți cari aduceau ceva de vînzare la zile de tîrg; atât marfa adusă de neguțitorii din tîrgurile mari, cât și produsele aduse de țeranii precum: boi, vaci, grîu, unt, miere, etc. Neguțitorii din tîrgurile mari plătesc rînduitele dări, pe lingă vamă. Arhiva Românească, II, cuprinde „Vama cea mare precum s'aū așezat să se iee.“ „Altă tocmală a Cazacliilor cari vin din sus și trec în jos“ și „Mor-tasapia cea mare după cum saū așezat“; toate orînduite

⁴⁷⁾ Letop. III, 150.

⁴⁸⁾ Letop. II, 21.

⁴⁹⁾ Letop. III, 202.

⁵⁰⁾ Uric. I, 199.

⁵¹⁾ Letop. III, 187.

sub domnia lui Grigorie Teodor Voevod (Calimah) în 1761.⁵²⁾

5) Ocele. În privirea acestui venit nu avem a zice altă ceva, de cât numai că nu ni putem esplica diferența enormă ce este între cifra ce ni o dă Adresa Boierilor către Generalul rus, 25,000 de lei, și între spusa lui Fotino care zice că Venitul Ocelor de sare este de 400,000. Să fi voit oare Boierii Moldoveni a micșura înadins suma veniturilor, pentru ca țara să nu fie pré înpovorată, în cas când ar fi anecată la Rusia? Mai că ne vine a crede; când vedem deosebirea mare ce este între arătările lor și răspunsurile Boierilor Munteni, mai doritori, cum știm, a face parte din Imperiul rusesc. În adevăr, Muntenia era mai bogată de cât Moldova; dar, orî cum, este pré mare diferența în răspunsurile Boierilor din ambele țeri. Pe când Boierii Moldoveni arată că țara plătia Domnului, 1,400,000 de lei pe an; Muntenii spun că din țara lor se lua și până la 5,000 de pungî, 2,500,000 lei. Pe când cei din Moldova pun 25,000 ca venit al Ocelor din partea Munteniei se arată cifra de 140,000. Diferența este foarte mare, de și Muntenia avea 3 ocne și alimenta cu sare Serbia și Bulgaria. Dar chiar admițând cifra de 140,000 tot suntem foarte departe de cei 400,000 lei a lui Fotino.

⁵²⁾ Dăm câte-va articole din aceste orinduiele. Atlas, trag în cantar tot felul de mătăsuri, și de una ocă ieau 3 lei vechi; iar de cele fără de fir 1 pol leu vechi. Albii, covăți, scafe, căușe, de carul încărcat 1 leu vechi, Argint, oca 5 lei. Boi de negoț, de unu 1 leu. Briie de matase de cele mari, de unu 44 bani. Blane de oaie, de 14 părechii 1 leu. Brânză cantarul 50 bani. Ghiuden din zece ocă una la vamă. În de misir de cel alb, cantarul 100 bani. Cojoace de oaie de 7, 1 leu, Cărți de joc testena 5 bani. Cai turcești, de unu 5 lei

vechi. Cai de țară de unu 1 leu vechi. Cutii alăgele de una 50 bani. Lână, de una 1 ban. Miere, polobocul de 10 cãntare, 1 leu. Mascuri de unu 20 bani. Oi sau Capre, de una 5 bani. Prav de pușcă, cantarul 220 bani. Pahare de Veneția, de secruul mare cu 1500 pahare 10 lei. Sare drobul 2 bani. Tutun de boccea, de 7 ocă unu leu. Unt, cantarul 44 bani. Hârtie bună tri-capelă, 35 conțuri în bucată 44 bani. Ciubuce, de carul cu doi boi un leu. Șindilă, carul 1 leu 8 potronici.

Veniturile țerei erau :

1) Ciferturile. Aceasta era una din cele mai apăsătoare dări, de și era un progres față cu timpurile de mai înainte. Când s'a înființat pentru întâia oară a fost privită cu bucurie, pentru că ceia ce făcea pe țărani să părăsiască țara era mai cu samă „pe lângă altele tot, temeiul stricăciunii lor l'au aratat că este din pricina vremelnicei nestări, adică neștiind și nefiind hotărit ce să deie bir pe an, și aceasta 'i au strămutat de s'au dus în țeri străine.“⁵²⁾ C. Mavrocordat a ficșat 4 sferturi, orinduind să dé căsarul 105 parale și holteiul cu părinți 55.⁵³⁾ Nu știm să se fi schimbat cifra sfertului; Domnul înse avea mijloc a mări dările, fără a mări sfertul. In loc de 4 sferturi, se impuniau 20 ca sub C. Mavrocordat 50 sub I. Mavrocordat.⁵⁴⁾ Pe lângă sferturi, mai erau „hârțiile“ sau „pecetluiturile“ care se impunea personal, fără cislă. Era mare groază în țară când eșia această dare. „C. Mavrocordat au scos hârții pe toată luna; și serac și bogat, și tânăr și bătrîn, tot omul să aibă pecete în sin; și pre toată luna cerea capuri; și mulți oameni de frig și de sărăcie fugea prin munți și prin codri; și mulți peria de frig și de foame; și mulți din frunțașii satelor s'au primejduit cu ulița și li au ras barbele.“⁵⁵⁾ „Hârțiile“ lui I. Mavrocordat erau câte 3 lei. Ale lui Grigorie Ghica erau: fruntea trei sr, mijlocul doi sr, coada un sr. Cisla era un mijloc de a putea încasa fără a se spăria locuitorii. „A se număra oamenii nu se putea fiind țara împrejurată de hotare străine; și, nefiind Domniile stătătoare, nevoia ar fi silit pe Domn ca să scoată adese biruri pe numele fiește căruia birnic, și s'ar fi în-

⁵³⁾ Cuvintele lui C. Cehan Răcoviță, Uricar, I, 195. Despre acest Domn zice I. Canta că: „atăta era de strașnic că mânca așion dimineața și la vreme de chindii

bea pelin cu ulciorul; și preste toată ziua se afla tot vesel“. L. III, 181.

⁵⁴⁾ Letop. III, 178.

⁵⁵⁾ Letop. III, 180.

prăstiat locuitorii printr'alte țeri....Baniî birurilor se rânduia după puțința fiește căruia sat, nu după numărul oamenilor.“⁵⁶⁾ Se ficsa dară birul fiecăruia sat; țeranii făceau cislă, împărțindu'l în proporție cu averea fiecăruia; apoi se sciea în Condica Visteriei, însărcinându-se „zlotașii“ cu stringerea“.

2) Ruptașii. Țara pustiindu-se prin bejănia lăcuiitorilor, interesul Domnului era ca să se chieме pribegii înapoi. În Hrisovul de care am pomenit mai sus C. Cehan Racoviță zice că a trimis să întrebe pentru ce au fugit țeranii. Convingându-se că „aveau oare cum dreptate“ Vodă hotărăște: „Fiește care, din ziua ce va veni aice în țară, să aibă odihnă nesupărindu-se ori cât de puțin șese luni; și după aceia să între la așezare, adică: de tot omul căsaș să deie într'un an câte zece lei, și de holteiu de vristă câte cincî lei.“ Cele lalte greutăți li se micșura de asemenea. Chiar și cătră proprietarii de moșii, Ruptașii aveaî îndatoriri mai ușoare. Cu toate aceste înlesniri, mulți din țeranii români au preferat a rămâne dincolo de hotare. Tot între Ruptași se socotiau și acei oameni străini cari veniaî de se așezau în țară, ca cultivatori. Acelaș Domn în 1753 dispune ca: „Toți oamenii străini cari vor veni la așezarea și mila acestui Testament, până în șese luni, să aibă odihna nesupărată de bir... după plinirea sorocului să plătiască 15, 10, 5 lei, după cum vor avea 6, 4 sau 2 boi“...⁵⁷⁾ Ușurință li se acorda de asemenea pentru cele alte dări. „Pe ori ce moșie s'or așeza numai dejmă din pâne, din fânaș și din stupi să dé după obicei. Să dé la stăpân câte trei potronici de casă. Mai mult să nu se supere“. Boierii stăruia de multe ori cătră Domni ca să li învoiască aducerea de străini pe moșile lor. Un document de la Antonie Ruset din 1676⁵⁸⁾ ne adeverește aceasta. Sa-

⁵⁶⁾ Letop. III, 179.

⁵⁷⁾ Adresa Boierilor din 1769.

Cf. Hrisovul lui Al Ipsilante din 1775, București. (Fotino III, 323)

tele întemeiate cu asemenea oameni se numiau în genere „Slobozii“.

3) Mazili. In vremile vechi cuvântul mazil se aplica tuturor Boierilor cari fuseseră în funcțiunii. Scutiți în tot timpul cât erau în dregătorie, Boierii trecând în stare de mazil, plătiau dajdia Visteriei. Aceasta s'a urmat până în 1737. In acel an, C. Mavrocordat dorind ca „ceata Boierilor să se adaogă și să se înmulțască“ hotărăște: „Ca Boierii și fiii de Boieri de la Vel Logofăt până la Vel Stolnic să se sloboadă de legăturile dăjdiei; iar ceia altă ceată a boierilor mazili, adică cari n'au avut dregătorie până la treti Logofăt, nici ei nici părinții lor, nu s'au iertat de dajdie; ci au rămas să de la Visterie după obicei“. ⁵⁹⁾ Nu avem documente după care să putem calcula dajdia Mazililor; dar de sigur, condiția lor era cu mult mai superioară de cât a țeranilor. In privirea aceasta avem dovadă Hrisovul lui Al. C. Moruzi din 1803 „pentru privilegiile Mazililor.“ ⁶⁰⁾

4, 5) Ajutorința și Răsură. In ceia ce privește Ajutorința am spus mai sus în ce împrejurări s'a întocmit această dare. Boierii ne voind să calce blestemul care legase Văcăritul, au preferat să chibzuiască o dare de la care să nu fie scutit nime, de cât să își încarce sufletul. Ajutorința a rămas permanentă și Cronicarul ni spune că producea mai mult de cât Văcăritul. ⁶¹⁾ Despre Răsură am pomenit de mai multe ori.

6) Neguțitorii. „Neguțitoria pe la târgurile care sunt mai mici, scriu Boierii în 1769, sunt câte un bacal, doi de vind băcălii, pâne, luminări de său, iproci; sunt și crășme de vind vin, și jidovii de vind rachiü, păcură, dohot. Iar la zile de târg, ce sînt obiceiuite a se face odată pe săptămână, merg la aceste Neguțitorii de pre la târgurile cele mari, cu negoț

⁵⁸⁾ Uricar, IV, 1.

⁵⁹⁾ Cron. Hușilor, 54.

⁶⁰⁾ Arhiv. Românească, II, 190.

⁶¹⁾ Uricar, IV, 79.

de fac alişveriş, cum şi din lăcuitori merg cine cu ce are... Iar la tirgurile Cernăuţului, Botoşenii, Roman, Focşani, Galaţi, Chişinăul, la aceste sunt Neguţitorii aşezaţi, unii cu marfe, alţii fac neguţitorie cu miere, boi de zalhana, boi de negoţ... i proci". Vama cea mare cuprinde marfele ce se vindeau în ţară. Mai toate erau turceşti; afară de puţine articole, care se aduceau din Rusia. În volumul al doilea al Uricariului sunt publicate şapte Hrisoave domneşti relative la privilegiile Neguţitorilor. Dintre aceste Hrisoave cel mai important este a lui Al. Const. Mavrocordat din Septembrie 1783. Prin acest Hrisov, darea Neguţitorilor se ficsa la 1 leu 67 de bani pentru Visterie şi 14 parale la leu obicinuita răsura; erau obligaţi a da pe an 11 dăjdi, adică şese dăjdi câte pe una pol lună o dajdie; trei dăjdi la vremea ajutorinţii de iarnă şi două dăjdi la ajutorul cheltuelilor Visteriei ce se iea vara. Bani trebuiau să se strângă de către Ciauşul lor. Desetina trebuia să o plătiască la zece bucate un leu. Pricinile de judecată aveau a se căuta de către Staroste împreună cu frunţaşii dintre Neguţitorii. Neguţitorii străini erau datori să-şi vindă marfa cu ridicata, plătind jumătate leu la suta de lei. Desăgarii ce umblă cu marfă de vind prin sate, să fie opriţi de a nu mai umbla cu marfă. Duminicile şi la praznice împărăteşti să nu fie volnici a deschide dughenile. Cum că numărul Neguţitorilor şi al Ruptaşilor era foarte mărginit se vede şi din Semile ţerei, pe 1796 ⁶²). Totalul dărilor lor plătite numai în două sferturi, se urcă la 20,398 lei, sumă care trebuie să fi fost cu mult mai mică 20 de ani mai înainte.

Lămuririle cuprinse în acest § le am crezut trebuincioase pentru înţelegerea Documentului. Ele sunt mai mult nişte in-

⁶²) Revista pentru Istoriă, I, 50. În 1796 Ajutorinţa de vară, scoasă în August, a produs 289723; iar cea de iarnă, scoasă în De-

ceembrie, 504,003 lei. Pe când toate cele alte biruri la un loc, au dat numai 356930.

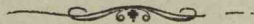
dicațiunii de isvoare. Aceasta ni a și fost scopul. Un lucru ni mai rămâne a pune în vedere cetitorului.

La cetirea Documentului și la calcularea lefilor și a veniturilor să nu uitați că în 1776, ziua de lucru a unui muncitor era calculată 20 de bani sau 6 parale și jumătate; chila de grâu era 6 lei, în 1796; în acest an, adică 20 de ani după Document, oca de carne era 5 parale; și toate prețurile, afară de articolele de leuc, erau în proporție. Lefile sunt dară cu mult mai mari de cât par la prima vedere. Trebuie să le socotim cel puțin de 20 de ori mai mari, valoarea exprimată în lei vechi.

*

Prin publicarea Documentului de față am voit să înlesnim cercetările asupra viacului trecut.

Introducerea am lucrat-o, cum a observat cetitorul, numai după documente ne supuse bănuielei. Este o simplă încercare; pentru noi ceștia din provincie fiind cu totul neaccesibile cele două comori neprețuite pentru Istoria Națională, comori care se numesc: Archiva generală a Statului și Biblioteca Academiei Române.

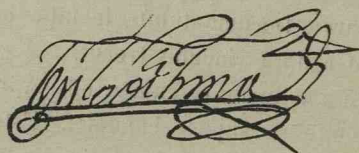

ISCĂLITURA ȘI PECETEA

lui

Grigorie A. Ghica V. V.

(1768—69. 1775—77.)

A highly stylized, cursive handwritten signature in black ink, likely reading 'Grigorie A. Ghica'.

DOCUMENTUL.

Această Condică de Așezămînt a fericitului întru pomenire Domnului Grigorie Ghica Voevod, făcută la 1776 Septembre 1, cu iscălitura și pecetea Măriei Sale, întru care se cuprind multe așezămînturi obștești a țerei; pre care aflîndu-o eū smeritul Arhimandrit Ioasaf Frumușanu la un ipochimen sărac, și socotind că acest așezămînt se cuvine a se afla tot de a una păzit în Capitalul țerei, o am cumpărat cu două sute lei și o am încredințat în prea cinstită mâna Inalt Pré o sfințitului Mitropolit al Moldovei Kirio Kirio Veniamin Costaki; rugând pe Pré o sfinția Sa ca să se păstreze de a pururea în Arhiva Sfintei Mitropolii, unde se află și alte multe așezămînturi a țerei. Deci orî cine s'ar ispiti după vreme a o înstrăina de la Sfinta Mitropolie, să fie sub Arhierescul blăstăm al Inalt Pré o sfințitului Mitropolit și a tûturor Pré o sfințitilor Arhieriei.

Noi Grigorie Alecsandru Ghica V. V. Bojiro Mi-
losteiu Gspdar Zemli Moldavskoï.

De vreme că din ciasul ce aü binevoit D-zeiasca Pronie de Ne aü miluit și Ne aü suit iarăș la al nostru domnesc și strămoșesc scaun a țerei aceștea Moldaviei, cu ne adormit cuget am fost și sintem, socotind de a pururé îndreptarea stărei și buneï rînduiale, atât în ceï mari, cât și în ceï mai mici boiari și în toți deobște, spre odihna ce se cuvine cu dreptate a avé de cătră stăpinul și oblăduitorul lor. Decï precum multe din cele ce sunt drepte și la bună rînduială, avînd statornicie nesmintită, prin îndelungată obicinuire se fac ca o legiuită pravilă ; așa și din cele nedrepte și fără de cale prin multa curgere de anï, asemenea rămân statornice. Din care, unele din cele nedrepte și fără de rînduială, din oblăduitoriï ce aü domnit mai înainte de noi într'aciastă de D-zeü păzită țară ; altele și de însuși Domnia mea în cea d'intăi Domnie a noastră, ori desevärșit cu totul s'aü tăiat și s'aü desrădăcinat, saü spre mai bună rînduială prefăcându-se s'aü așezat. Dar multe încă din cele nedrepte aü și mai remas, care iarășî într'aciastă de acum de D-zeü dăruită Domnie a noastră, avînd desevärșită purtare de grijă cu căzuta luare aminte, și cu amăruntul socotind, unele precum neghina din grău curățindu-le, altele la cea mai folositoare stare și rînduială le am adus și le am așezat. Inse una din cele trebuincioase de a se îndrepta aü fost și obiceiul ce s'aü urmat păn acum, de se strîngea la unele boeriï din multe feliuri de lucruri o orînduită sumă, care pré puțin folo aducea Boierilor ce se împărtășia ; și nici o analoghie nu avea, cu alor trebuincioase cheltuiiele, spre sevărșirea ce-

lor căzute la starea boeriilor lor pentru obștie, și spre a judeca cu osirdie, după datoria dregătoriei lor; iar la alișverisul lăcuitoților, multă zățicnială și pagubă aducea, cum și mare scumpete se pricinuia în toate; așjdere și în rodurile ce sînt spre îndestularea hraniî oamenilor; și cu un cuvînt la toată obștia se pricinuia strîmbătate, și asuprelnică supărare. Care unii și din cei ce aũ domnit mai înainte de noi, metahirisind multe felii de chipuri, aũ vrut să le îndrepteze; dar tot n'aũ putut sevărși scoposul buneî voinții lor. Spre aceasta dar aflînd noi acum troposul cel mai folositor cu care depărtînd și rădicînd stricăciunea și paguba, ce se pricinuia dintr'aceste nu numai pe boiarî noștrî ce se află în dregătorie să îndestulăm de trebuincioasele lor cheltuiale, ce încă și oareș ce câștig să aibă, spre respătirea ostenelelor și a purtării de grija dregătoriei lor, cum și spre odihna obștescului norod, care se supăra mai înainte cu acele în multe felii venituri asuprelnice. Drept aceia, rupînd și surpînd toate condicile vechi, ce au fost pînă acum, hotărîm Domnia mea, ca de acum înainte după această nouă domniască Condică de veniturile Boieriilor și de alte rînduiale, care prin desevrșita cercetare aflîndu-se drepte și făr de supărare lăcuitoților țerei, s'aũ scris și s'aũ așezat, ca să se urmeze asemine și pré deplin de a pururé; și să se dé la fiește carele venit după stepena și rînduiala boieriei sale, atăt din răsuri pe toată luna, cum și alte venituri ce sînt rînduite la fiește care dregătorie. Precum se arată anume la Veliții Boiarî, la al doile, al treile, și la toți căți se cuprînd într'această Nouă Domniască Condică; și acest venit pe toată luna, să se dé din venitul rásurilor, ciferturilor, și agiutorinții, cum și din răsura dăjdilor mazililor, neguțitorilor și a ruptașilor,

care s'aũ așezat și s'aũ hotărît să se iea câte patru-spre-zece parale de tot leul răsură; și să nu aibă nici un amestec cu celelalte venituri; nici să se numiască venit a Visteriei gspod; nici să se strîngă la Visteria Domniască; ci să se numiască „Ghenicon“ venitul boierilor. Asupra căreia triabă, rînduim Domnia mea și Epitropi: pe D-lui Vel Logof., pe D-lui Vel Vorn., pe D-lui Vel Spat. și pe D-lui Vel Ban, cariî după vremi se vor afla într'aceste dregătoriî, ca să fie purtători de grijă, să strîngă și să iea pe tot cifertul ce va ieși pe țară, și pe toată dajdia mazililor, neguțitorilor, și a ruptașilor, cum și la agiutorințe. Acest venit de mai sus numit al răsurilor, câte 14 parale de tot leul pe suma tablelor Visteriei în deosebită Casa thesavroflakion, în Svînta Mitropolie, inse banî bunî, fără pricină de scădere. Din care venit să se împartă și să se dé pe toată luna fiește căruia, după Condica aceasta, nesmintit, începând de la 15 zile a luneî până la sfîrșitul luneî să dé tuturor rînduita liafă, luând rînduitul logofeșel și sameș, spre îndreptarea lui, întăi de la rînduițiî Epitropi răvaș de poruncă ca să dé rînduita liafă după Condică. Iar cât pentru liafa breslilor să iea răvaș iscălit de zapciul lor, arătând câți banî și pe ce lună. Și după ce se va da rînduita liafă după Condica aceasta, câți banî vor mai prisosi, să se dé la Domnie pentru deosebita liafă a altora aî Curțiî gspd. cu deosebită foaie cu pecete Domniască. Inse pe toată suma banilor ce se vor da pe fiește care lună rînduita liafă, să se opriască de Epitropi de la toți și fiește carele, la o sută lei jumătate de leu. Cari banî, câți se vor face pe această socotială, să se dé cu foaie cu pecete gspd. la locuri scăpătate și lipsite de chivernisiala hranei lor. Și așa neștrămutat să se urmeze după Condica aceasta, întru

care s'aũ lãsat la unele din boierii, și o samã de venituri ce aũ fost și mai înainte în Condicile vechi, care s'aũ aflat a fi drepte, cu cale și fãr de supãrare, ca sã se urmeze și sã se ia, care Condica am intãrit'o și cu a noastrã Domniascã iscãliturã și pecete.

Și poftim Domnia mea și pe Prã Osfințitul Mitropolit al Moldovei, ca prin darul Arhieriei Sale, sã lege și sã opriascã volnicia celor ce ar cugeta și ar vrã a strica aceastã bunã orînduialã, ca sã înrãdãcineze iarãș cele ce s'aũ desrãdãcinat.

(iscãlit) Grigorie Ghica V. V.

(L. P. G.).

1776, Sept. 1.

Inse macar cã se poroncește mai sus ca sã se popriascã de cãtrã Epitropi de la toți și fiește carele la o sutã lei giumãtate de leũ ca sã se dẽ milostenie; dar de la turci, de la ciohodari, de la șatãri, de la copiii din casã, de la tufecii, de la levinți, de la mehteri, de la ciauși, de la briasla grajdului gspd., de la briasla lui Vel Ispravnic de Curte gspd., de la toți aceștia sã nu se popriascã acea jumãtate leũ la o sutã lei, fiind oameni saraci. Asemine și din una miiã lei ce sînt rînduiți sã se dẽ becerului pentru cuhnia gspd. iarãși sã nu se popriascã.

VENITUL LOGOFETIEI CEI MARI

Lei B.

3 — Din 500 lei adică trei lei de pungă să iea de la cumpărătorii slujbelor Visteriei, și a Cămărei; adică din desetină, din vădrărit, din goștină, din vamă și din ocnă, când se vor vinde. Și cărțile acestor slujbe scriindu-se după ponturile ce se vor striga la Cochii Vechi, să se protocăluiască de Vel Logof., și dându-se la cumpărătorii fiește căreia slujbe; dintr'aceste arătate mai sus, să iea Vel Logof. rinduitul venit pe suma cumpărătorei slujbei câte trei lei noi la 500 lei. Iar de se va întâmpla vre o slujbă dintr'aceste ca să se strângă în credință, atunce după suma tablei ce se va da la Visterie, sau la Cămară de cătră rinduiții slujbași, socotindu-se câte 3 lei de pungă, să se scaze din suma tablei, și să iea Vel Logof. rinduitul venit al boieriei sale.

bez rinduita liafă.

(L. P. G.).

VENITUL HĂTMĂNIEI.

Pocloanele Căpitanilor, Bulubașilor, Seimenilor și a Călărașilor, pe fiște care an; înse pe giușetate să dé la Sft. Gheorghie, pe giușetate la Sft. Dimitrie.

Lei B.

- 30 — De la Bașbulubaș a Curții Gspd.
20 — De la Bulubașa al doilé a Curții Gspd.
20 — De la Căpitanul de Drăganî
20 — De la Sotnicul.
24 — De la 12 zapciî de la 4 stiağurî a Seimenilor din Curte gspd. câte 3 zapciî la un stiağ; adică, stegar, odabașă, și ciauș; câte 2 lei unul.
282 — De la 188 Seimenî din Curte gspd, de la 4 stiağ. câte 47 seimenî la un stiağ; și câte 1 pol leû de Seiman.
100 — De la Vel Căpt. a Hătmăniei.
100 — De la Porușnicul.
80 — De la Bașbulubaș a Hătmăniei.
20 — De la Stegariul Hătmăniei.
90 — De la 3 Bulubași a Hătmăniei câte 30 de lei unul.
24 — De la 12 zapciî de la 4 stiağurî a Hătmăniei, câte 3 zapciî la un stiağ; adică, stegar, odabașă și ciauș; câte 2 lei unul.
282 — De la 188 Seimenî hătmănești, de la 4 stiağurî, câte 47 Seimenî la un stiağ; și câte 1 pol leû de Seiman.
50 — De la Căpt. de Vânătorî.
6 — De la 3 zapciî de la stiağul vânătorilor, adică stegar, odabașă și ciauș; câte 2 lei unul
70 60 De la 47 vânătorî câte 1 pol leû de vânător.

Lei B.

12	—	De la 6 zapcii de la 2 stiaguri, Călărași hătmănești câte 3 la un stiag; adică stegar, odabașă și Chihaiia câte 2 lei unul.
150	—	De la 100 Călărași hătmănești, de la 2 stiaguri câte 50 la un stiag și câte 1 pol leu de Călăraș.
6	—	De la 2 trîmbaci, de la 2 doboșeri, de la un surmaciū și de la un flueraș; câte un leu unul.
30	—	De la Vel Căpt. de Niamț.
30	—	De la Vel Căpt. de Trotuș.
30	—	De la Vel Căpt. de Comănești.
50	—	De la Vel Căpt. de Tecuci.
30	—	De la Vel Căpt. de Covurluiū.
20	—	De la Vel Căpt. de Dorohoiū.
<hr/> 1576	60	bez rînduita liafă.

Hatmanul să fie dator a rîndui străjile pe la mahalale cu slujitorii de ajuns, și cu zapcii de credință; ca să străjuiască ne adormit de cu sară până în ziuă.

(L. P. G.).

VENITUL VISTERNICIEI CEI MARI.

<i>Lei B.</i>	
500	— De la Cumpărătorii desetinei.
500	— De la Cumpărătorii vădrăritului.
500	— De la Cumpărătorii goștinei.
500	— De la Cumpărătorii vămei.
500	— De la Cumpărătorii oanei.
<hr/> 2500	—

Iar de se va întâmpla vre o slujbă dintr'aceste ca să se strângă în credință, atunce să se scaze din suma tablelor, ce se va da la Visterie sau la Cămară, de cătră rînduiții slujbași câte 500 lei la fiește care slujbă dintr'aceste și să ȳea Vel Vist. rînduitul venit al boieriei sale.

bez rînduita liafă.

(L. P. G.).

VENITUL POSTELNICIEI CEI MARI

Lei B.

500 — De la Cumpărătorii Vămei.

500 — De la Cumpărătorii Ocnei.

Iar de se va întâmpla vre o slujbă dintr'aceste ca să se strîngă în credință, atunce să se scaze din suma tablei ce se va da la Visterie sau la Cămară de cătră rînduiții slujbași câte 500 lei la fiește care slujbă dintr'aceste, și să iea Vel Post. rînduitul venit al boieriei sale.

Pocloanele pe fiește care an; inse pe giușătate la Sft. Gheorghie, și pe giușătate la Sft. Dimitrie.

Lei B.

30 — De la Vătaful de Călărași de Țarigrad.

15 — De la Chihaie de Călărași de Țarigrad.

200 — De la 40 Călărași de Țarigrad câte 5 lei unul.

20 — De la Vătaful de Lipcani.

10 — De la Odabașa de Lipcani.

15 — De la Vătaful de Călărași de Țarigrad in Galați.

60 — De la 30 Călărași de Țarigrad in Galați; câte 2 lei unul.

20 — De la 2 stegari, unul de Călărași de Țarigrad in Iași și unul de Lipcani tij; câte 10 lei unul.

120 — De la 40 Lipcani; câte 3 lei unul.

16 60 De la 11 Beșlii creștini câte 1 pol leu unul.

1506 60

bez.

Avaetul Caftanelor ce îmbracă Domnul pe Boierii.

De la Vel Log. până la Vel Post.	câte	100 lei.
De la Vel Spat. până la Vel Stoln.	câte	80 lei.
De la Vel Med. până la Vel Şatr.	câte	50 lei.
De la Vel	câte	30 lei.
De la	câte	15 lei.

bez rînduita liafă.

(L. P. G).

VENITUL COMIȘIEI CEI MARI.

**Pocloanele pe fiște care an; inse pe giușătate
la Sft. Gheorghie; și pe giușătate la Sft. Dimitrie.**

Lei B.

10	—	De la Vătaful de Comișei.
30	—	De la 20 Comișei câte 1 pol leu unul.
10	—	De la Vătaful de Vezetei.
36	—	De la 24 Vezetei câte 1 pol leu.
6	—	De la 4 Carătași câte 1 pol leu.
4 60	—	De la 3 Apari câte 1 pol leu.
1 60	—	De la un Șehăidăcar.
1 60	—	De la un Cefrigar.
3	—	De la 2 Cărbunari.
1 60	—	De la un tărsănar.
1 60	—	De la 1 podvodar.
1 60	—	De la 1 lefticar.
1 60	—	De la 1 Curălar.
3	—	De la 2 herghelegii.
10	—	De la Vătaf de Dărvari.
60	—	De la 40 Dărvari.
181 60		bez rinduita liafă.

(L. P. G.).

VENITUL CĂMĂRAȘIEI CEI MARI.

Pocloanele pe fiește care an ; inse pe giuătate
la Sft. Gheorghie, și pe giuătate la Sft. Dimitrie.

Lei B.

60 — De la Hahambașa.

60 — De la Starostiî de Jidovi.

20 — De la Starostele de Armeni.

30 Cotăritul de la fiește care dughiană ce va vinde marfă cu cotul, atât din orașul Iașii cât și de la celelalte târguri de pe la ținuturi ; care acești 30 bani să'i ıea Vel Cămăraș, numai când se va face Vel Cămăraș și va îmbrăca caftan ; iar nu pe tot anul. Și Vel Cămăraș să fie dator să facă coturi cu boure domnești, halepuri și arșinuri ; și dând la fiește care dughiană câte 2 coturi, un halep și un arșin, să ıea de toată dughiana câte 30 bani ; preveghind de a purure ca să vînză neguțitorii marfa lor cu coturile ce se vor da cu boure domnești ; iar care din neguțitori nu va urma după poroncă, să se pedepsască.

Să mai ıea Vel Cămăraș pe marfa ce va cheltui din poronca Gospd. la Cămara domniască, pe suma cumpărătorei, din zeci-unsprezece.

VENITUL AGIEI.

**Pocloanele pe fiește care an ; inse pe giușmătate
la Sft. Gheorghie și pe giușmătate la Sft. Dimitrie.**

Lei B.

- 50 — De la Baș Ciaș.
50 — De la Baș Bulubaș.
50 — De la 5 Bulubași, câte 10 lei unul.
10 — De la Bucinaș.
215 — De la 43 Căpt. de Băltag, câte 5 lei unul.
36 — De la 18 zapci de la 6 stiașuri câte 3 la un stiaș,
adică stegar, odabașă și ciaș ; câte 2 lei unul.
423 — De la 282 Seimeni agiești de la 6 stiașuri câte
47 Seimeni la un stiaș și câte 1 pol leu unul.
6 — De la 2 trămbaci, de la 2 doboșeri, de la un sur-
maci, de la un flueraș ; câte 1 leu unul.
50 — De la Starostele de Jidovi.
20 — De la Starostele de Armeni.
30 — De la Starostele de Străini,
30 — De la Starostele de Băcali.
20 — De la Starostele de Pitari.
20 — De la Starostele de Plăcintari.
20 — De la Starostele de Mesărci.
20 — De la Starostele de Chiragii.
10 — De la Starostele de Cărcimari.
10 — De la Starostele de Apari.
10 — De la Starostele de Zidari.
10 — De la Starostele de pietrari ce taiă piatră in deal.
10 — De la Starostele de Vărniciari.
10 — De la Starostele de Cărămidari.

Lei B.

- 10 — De la Starostele de Olari.
10 — De la Starostele de Teslari.
10 — De la Starostele de Cibotari ce lucrează Sehtieni
10 — De la Starostele de Cibotari ce lucrează Teletinuri.
10 — De la Starostele de Măhali.
10 — De la Starostele de Butnari.
10 — De la Starostele de Timplari.
10 — De la Starostele de Curăları.
10 — De la Starostele de Ceprăgari.
10 — De la Starostele de Blănari.
10 — De la Starostele de Cojocari.
10 — De la Starostele de Croitori.
10 — De la Starostele de Șlicari.
10 — De la Starostele de Zlătari.
10 — De la Starostele de Bărbieri.
10 — De la Starostele de Sucmănari.
10 — De la Starostele de Abăgeri.
10 — De la Starostele de Făclieri.
10 — De la Starostele de Vutcari.

1300 —

2 — De toată Cărcima mare; iar de Cărcima mică pe giumătate.

Iar câte un poloboc de vin ce vînd mahalagii pe la casele lor toamna; să nu se supere.

30 Baniî grosului de la cei ce se vor inchide, când se vor slobozi.

Să mai ıea Vel Aga impliniala pe baniî ce va implini; după rînduiala ce se arată cu deosebit rost. Afară de Chircibașa, de Tărzibașa și afară de Cu-

ingibaşa, de Starostiî de Jidovi, de Armeni, pe ceilalți Starosti ce se arată în Conдика aciasta, săi facă și săi rînduiască Vel Aga, care să fie scutiți de bir. Și fiește care să fie dator a avé purtare de grijă pentru briasla sa; să dé samă când a fi trebuința de întrebăciune pentru vre-o poroncă.

Așijderea să facă și să rînduiască Vel Aga și Vătăjei la fiește care mahala, ca asemenea să dé samă fiește care de mahalaua sa.

Rînduiala Fănareselor și a Străjilor.

3 fănare Tîrgul de Sus.

1 fănar Tîrgul făinei.

3 fănare Ulița Bărboiului.

2 fănare Băibărăcărie.

1 fănar Cizmărie.

5 fănare Tîrgul de Jos

4 fănare Podul Vechiū.

2 fănare Ulița Mare.

21 fănare fac.

Fiește care dughengiū, când i-a veni rîndul, să dé opt parale de fănar fănaragiului; inse 2 parale pentru lumînări și 6 parale pentru plata ostenelei lui; inse Vel Aga să aibă datorie a rîndui oamenii de credința ca să păzască fănarele pe rînduială, neadormit, de cu sară până în ziua.

Așijdere și străjile pe la respintii, să le rînduiască cu slujitori de ajuns, și cu zapcii de credința, ca să străjuiască neadormit, de cu sară până în ziua.

86210

Starostii de matrapaji și matrapajii, adică precupeții, se lipsiască; de vreme ce din început n'aũ fost, ci de la o vreme în coace s'aũ obicinuit; și din pricina precupeților se pricinuește mare scumpețe la cele ce sînt de mîncare norodului; fiind cã acești precupeți se duc afarã din târg, întru întimpinarea sãtenilor și a femeilor ce aduc lucruri de mîncare la tîrg; și acolo la cãmp tîrguesc lucrurile cele de mîncare și, cumpãrãndu-le cu un preț, le vînd cu preț întreit. Deci țeranii precum și femeile, dupã vechiul obiceiũ, sã vîndã fiește care lucrurile acele de mîncare însuși ei; iar care va îndrãzni a face matrapanlic sã se pedepsiascã cu ulița.

bez rînduita liafã.

(L. P. G.)

VENITUL ARMĂȘIEI CEI MARI.

Pocloanele pe fiește care an; înse pe giușătate
la Sft. Gheorghie, și pe giușătate la Sft. Dimitrie.

Lei B.

- 20 — De la Ispravnicul de Armășei.
20 — De la Condicariul Temniței.
5 — De la Vătaful temniței.
250 — De la 50 Armășei, câte 5 lei unul.
25 60 De la 17 Dărăbanii a temniței câte 1 pol leu unul.
27 — De la 18 mehteri Creștini câte 1 pol leu unul.
10 60 De la 4 trămbaci, 1 surmaciu, un doboșer și un
topciu, câte 1 pol leu unul.
12 — De la 12 masalagi câte 1 leu.
-
- 370 20

30 Bani grosului de la cei ce se vor închide, când se vor slobozi.

Să mai ȳea Vel Armaș ȳmpliniala pe banii ce va ȳmplini, după rȳnduiala ce se arată cu deosebit rost.

Să mai ȳea Vel Armaș ȳntrȳiala din suma banilor ce vor lua Armășei, triapăd, după rȳnduiala ce se arată cu deosebit rost.

Să mai ȳea Vel Armaș gloabele de la tȳlhari, după rȳnduiala ce se arată cu deosebit rost.

bez rȳnduita liafă.

(L. P. G).

VENITUL PORTĂRIEI CEI MARI.

Pocloanele pe fiește care an ; înse pe giumătate la Sft. Gheorghie și pe giumătate la Sft. Dimitrie.

Lei B.

24 — De la 12 Portărei cu liafă cu un odagiū, câte 2 lei unul.

21 — De la 14 Portărei fără liafă câte 1 pol leū unul.

45 --

bez rînduita liafă.

(L. P. G.).

VENITUL VĂTĂJIEI DE APROZI ȘI A CIAUȘULUI
DE APROZI.

Pocloanele pe fiește care an ; înse pe giușătate la
Sft. Gheorghie și pe giușătate la Sft. Dimitrie.

Lei B.

- 60 — De la 2 Ispravnică de Aprozi câte 30 lei unul ;
înse un Ispravnic al Vătafului de Aprozi, și un
Ispravnic a CIAUȘULUI de Aprozi.
- 500 — De la 100 Aprozi câte 5 lei ; înse 50 de Aprozi
la Vătaful de Aprozi și 50 de Aprozi la CIAUȘUL
de Aprozi.
- 18 — De la 12 fustași de Vartă câte 1 pol leu unul.

578 —

Să ȳea acești doi Zapci întriială din suma ba-
nilor ce ȳau Aprozi triapăd ; după rinduiala ce se
arată cu deosebit rost.

Să ȳea zeciuala, la zece bani un ban, numai pe
banii ce vor ȳmplini, și pe lucruri ce vor ȳmplini
în preș de bani ; după rinduiala ce se arată cu
deosebit rost.

Din toată zeciuala ce va lua Vătaful și CIAU-
ȘUL de Aprozi, să dé la doi Ispravnică de Aprozi
din zece bani un ban.

Tot venitul acestor doi zapci să se împartă in-
tocma la amindoi.

(L. P. G.).

VENITUL LOGOFEȚIEI AL DOILÉ.

Lei B.

- 5 — De tot hrisovul de moșie, saū de întăritură ; și de se vor cuprinde și mai multe moșii într'un hrisov, să nu ȳea mai mult de 5 lei ce se arată mai sus ; ȳnse hrisovul să fie iscălit de gspd., protocalit de Vel Log., de B^t Logofet, și trecut la Condica Divanului ot B^t Logof.
- 15 De toată Cartea gspd. de hotărit cu pecete gspd., protocalită de Vel Logof., de B^t Logof. și trecută la Condica Divanului ot B^t Legof.
bez.
- 15 bani noi să ȳea scriitorul, și
3 bani noi divictariul, după cum se arată la rostul fiește căruia.
bez rînduita liafă.

(L. P. G.).

VENITUL LOGOFETIEI AL TREILÉ.

Lei B.

- 5 — De Hrisovul de moșie ce se va hotări cu giudecata Divanului Gspd; și de se vor cuprinde și mai multe moșii într'un hrisov să nu ȳea mai mult de 5 lei ce se arată mai sus; ȳnse hrisovul să fie iscălit de Gspd, protocălit de Vel Logof., de T^t logof., și trecut la Condica Divanului ot T^t Logof.
- 5 — De Hrisovul pentru alte pricinȳ ce se hotărăsc cu giudecata Gspd; ȳnse hrisovul să fie iscălit de Gspd., protocălit de T^t logof., și trecut la Condica Divanului ot T^t logof.; iar fiind numai cu pecete gspd. să ȳea pe jumătate.
De Hrisovul de milă, socotindu-se suma milei, să ȳea T^t logof, zeciușala; ȳnse fiind iscălit de Gspd., protocălit de T^t logof. și trecut la Condica Divanului ot T^t logof.
- 2 — De Anafora de moșie, sașu orȳ de ce pricinȳ, fiind iscălită de Gspd., și trecută la Condica Divanului iar fiind numai cu pecete gspd. să ȳea pe jumătate.
- 15 De toată Cartea de jalobă, orȳ legată sașu deschisă, cu pecete gspd., protocălită de T logof. și trecută la Condica Divanului de T^t logof. bez.
15 bani să ȳea scriitorul și
3 banȳ divictariul, după cum se arată la rostul fiește căruia.
- 30 — De la Izbașa poclon; ȳnse pe giușetate la Sft. Gheorghie, pe giușetate la Sft. Dimitrie.
- 18 — De la 12 fustașȳ de Divan poclon ȳntr'un an, căte 1 pol leu unul; ȳnse pe giușetate la Sft. Gheorghie, și pe giușetate la Sft. Dimitrie.
bez rinduita liafă. (L. P. G).

VENITUL VĂTĂJIEI DE COPII ȘI A VĂTĂJIEI
DE VISTERIE.

**Pocloanele pe fiește care an ; înse pe giumătate
la Sft. Gheorghie ; și pe giumătate la Sf. Dimitrie.**

Lei B.

- 60 — De la 2 Ispravnici de Copii din Casă câte 30 de
lei unul ; înse un Ispravnic a Vătafului de Copii,
și un Ispravnic a Vătafului de Visterie.
- 500 — De la 100 Copii din Casă, câte 5 lei unul ; înse
50 Copii din Casă a Vătafului de Copii, și 50
Copii din Casă a Vătafului de Visterie.
- 15 — De la Stegariul de Copii.
-
- 575 --

Să ȳea acești 2 zapci ȳntriiala din suma bani-
lor ce ȳau Copii din Casă triapăd ; după rȳnduiiala
ce se arată cu deosebit rost.

Să ȳea zeciuiiala, la 10 bani un ban, numai pe
bani ȳe vor ȳmplinȳ, și pe lucruri ce vor ȳmplinȳ
ȳn preț de bani ; după rȳnduiiala ce se arată cu
deosebit rost.

Din toată zeciuiiala ce va lua Vătaful de Copii
și Vătaful de Visterie, să dé la 2 Ispravnici de
Copii din zece bani un ban.

Tot venitul acestor 2 zapci să se ȳmpartă ȳn-
tocma la amȳndoȳ.

bez rȳnduita liafă.

(L. P. G).

VENITUL LUI VEL CĂPT. DE LEFECII.

**Pocloanele pe fiește care an; înse pe giușmătate
la Sft. Gheorghie și pe giușmătate la Sft. Dimitrie.**

Lei B.

- 6 — De la 3 zapcii de la stiagul Lefeciilor, adică stegar, odabașă și ciauș; câte 2 lei unul.
70 60 De la 47 Lefecii câte 1 pol leu unul.
bez rînduita liafă.

(L. P. G.).

VENITUL LUI VEL CAPT. DE DĂRĂBANȚI.

**Pocloanele pe fiește care an; înse pe giușmătate
la Sft. Gheorghie, și pe giușmătate la Sft. Dimitrie.**

- 6 — De la 3 zapcii de la stiagul Dărăbanilor, adică stegar, odabașă și ciauș; câte 2 lei unul.
70 60 De la 47 Dărăbani câte 1 pol leu unul.
30 Bani grosului de la cei ce se vor închide, cînd se vor slobozi.

A treia strajă a tîrgului să fie în sama sa; și să fie ascultător povățuirii lui Vel Aga, și dator de a arăta la Vel Agă ori ce pricină s'ar întîmpla.

Pricini mai mici ce or fi să le caute Vel Căpit. de Dărăbani; iar pentru pricină mai mari să le arăte la Vel Agă, și D-lui să le caute.

bez rînduita liafă.

(L. P. G.).

VENITUL POLCOVNICIEI AGIEI.

**Pocloanele pe fiește care an ; înse pe giuștate
la Sft. Gheorghie ; și pe giuștate la Sft. Dimitrie.**

Lei B.

- 6 — De la 3 zapcii de la stiagul Roși, adică stegar,
odabașă și ciauș ; câte 2 lei unul.
70 60 De la 47 Roși câte 1 pol leu unul.
bez rînduita liafă.

(L. P. G.).

VENITUL LOGOFETIEI DE VISTERIE.

- 5 60 Adică 2 galbeni zări de la fiește care Carte gspd.
de Isprăvnicie fiind iscălită de Gspd., protocălită
de Vel Vist. de logof. de Visterie și trecută la
Condica Visteriei.
5 60 Adică 2 galbeni zări de Hrisovul ce se va face de
la Visterie, fiind iscălit de Gspd. protocălit de Vel
Vist. și trecut la Condica Visteriei.
bez rînduita liafă.

(L. P. G.).

VENITUL A 6 VORNICI DE POARTĂ.

Lei B.

- 200 — De fiește care piatră ce vor pune hotare când se vor trimete să hotărască moșii.
- 2 — De prețeluit dughene și case de frunte.
- 1 — De prețeluit dughiană și casă mai proastă.
- 60 De prețeluit Cal, Bou, Vacă ; iar de vită mică pe jumătate.
- $\frac{1}{2}$ Din 10 bani când va prețelui haine și alte pojjiți a Casei ; iar de s'a întâmpla să se trimită afară din orașul Iași ca se prețeluiască, atunci să se hotărască cheltuiala și osteniala de Vel Log., înse lucruri ce va prețelui pentru banii Visteriei să nu ȳea ȳimică.

bez rînduita liafă.

(L. P. G.).

VENITUL DIVICTARIULUȚ.

- 1 — De Hrisovul iscălit de Gspd. și pecetluit.
- 60 De Anaforaoa iscălită de Gspd. ; iar fiind numai cu pecetea Gspd. să ȳea pe giuătate.
- 3 De Carte Gspd., legată saũ deschisă, de jalobă.
- 3 De tot pecetluitul ce se daũ la bresle.

bez rînduita liafă.

(L. P. G.).

VENITUL LUI VEL CAHVEGIŪ.

De toată Cahfeneaua și de tot Tahmisul, ce s'ar
afla, atât în orașul Iașului cât și la celelalte tăr-
guri de pe la ținuturi să ȳea avaeul seŭ, după
toemiala ce se va pute așeza, după starea Cahfe-
neli și a Tahmisului, nepricinuind jalobă.

bez rînduita liafă.

(L. P. G.).

VENITUL LUI VEL CAFTANGIU.

Din pecetluiturile Gspd., ce se vor face pentru
Caftanele ce îmbracă Domniȳ pe Boieri, să ȳea Vel
Caftangiŭ zeciuiala.

bez rînduita liafă.

(L. P. G.).

VENITUL CĂMĂRAȘULUI DE IZVOADE.

Lei B.

- 6 De tot pecetluitul ce se daŭ la bresle cu pecete
Gspd; bez
3 bani noi ai Divictariuluȳ.

bez rînduita liafă.

(L. P. G.).

VENITUL LUI IZBAȘA.

Lei B.

- 3 De tot răvașul de jalobă ce va ieși cu răspuns de la Gspd.; inse dator să fie Izbașa să dé fește care răvaș la jăluitor.
bez rînduita liafă.

L. P. G.

VENITUL A DOI CONDICĂRI AÎ DIVANULUI.

Lei B.

- 30 De tot Hrisovul ce va trece la Condică și iscăbind din dos.
15 De toată Anaforaua, de toată Cartea de giudecată a Veliților Boierî ce va trece la Condică și iscăbind din dos.
bez rînduita liafă.

(L. P. G.).

VENITUL DIECILOR DE DIVAN.

Lei B.

- 1 — De tot Hrisovul de scris.
60 De toată Anaforaua și de toată Cartea de giudecată a Veliților Boierî, de scris.
15 De toată Cartea de jalobă și de hotărît, de scris.
6 De tot răvașul de jalobă, de scris.
bez rînduita liafă.

(L. P. G.).

VENITUL LUI VEL ISPRAVNIC DE CURTE GOSPOD.

**Pocloanele pe fiește care an ; înse pe giușătate
la Sft. Gheorghie și pe giușătate la Sft. Dimitrie.**

Lei B.

3 —	De la 2 Olari câte 1 pol leu unul.
9 —	De la 6 Apari câte 1 pol leu unul.
9 —	De la 6 teslari câte 1 pol leu unul.
6 —	De la 4 șătrărei câte 1 pol leu unul.
3 —	De la 2 jimlari câte 1 pol leu unul.
6 —	De la 4 pitarî câte 1 pol leu unul.
6 —	De la 4 pietrarî câte 1 pol leu unul.
1 60	De la un butnar,
18 —	De la 12 tăietori de lemne câte 1 pol leu unul.
6 —	De la 4 joldunari câte 1 pol leu unul.
1 60	De la 1 Chilhangiu.
69 —	bez.

4 măturărițe.

bez.

rînduita liafă.

(L. P. G.)

VENITUL VORNICULUI OT GOSPOJDA.

**Poclonul pe fiește care an ; înse pe giușătate la
Sft. Gheorghie, și pe giușătate la Sft. Dimitrie.**

Lei B.

18 — De la 12 fustași a Gospojdei, câte 1 pol leu
unul.

bez rînduita liafă.

(L. P. G.)

Rufetul Căpit. de Podari.

- 1 Ciauș de Podari.
- 20 Teslari.
- 10 Toporași.
- 10 Petrari.
- 20 Salahori.

61 *Liude*, care aceștia să fie scutiți de tot birul Visteriei; slujind pe rînd după rînduiala lor; și la meremetul podurilor să lucreze fără plată; iar când se va face pod de iznoavă să li se plătiască din venitul podului câte bani pe zi.

Căpit. dator să fie cu podarii cari or fi de rînd, pe toată ziua să cerceteze podurile, și unde va afla vre o podé stricată sau smintită din locul ei, să puie să o tocască.

Fiește care dughengiul să măture podul de două ori pe săptămână, de tină și de gunoiu cât va cuprinde dughiana sa; iar pe unde n'or fi dughene să măture podarii.

Să nu îngăduiască pe nimine a ieși cu dughiana sa cu casa sa, lăcomind ca să ȳea din locul uliții; nici să lase pe cinevaș a arunca gunoiu pe ulițe, sau pe la mahalale; ce fiește care să scoată gunoiul afară din oraș.

Când, feriască D-zeu, se va întimpla primejdie de foc ori ziua ori noaptea, dator să fie Căpit. de Podari cu toți Podarii mai întăi să alerge spre stingerea focului.

(L. P. G.)

Rinduiala Aprozilor, Copiilor din Casă, Armășeilor în ce chip să se urmeze, pentru ciubote, adică triapădul ce aŭ să ȳea de la cei ce se aduc pentru pricină de giudecăți și pentru alte pricină, cu Cărți Gospod de volnicie.

Cei ce vor merge cu Cărți Gospod de Volnicie ca să ȳmpliniască bană, saŭ lucruri, saŭ ca să aducă pe cineva pentru giudecată saŭ pentru datorie ori pentru bană Visteriei,

Să ȳea triapădul seŭ de tot ciasul câte 20 bană noi.; și cine va protocăli Carte Gospod, socotind pe ciasuri cale până unde va fi să margă, să serie acel Boier soma banilor triapădulă pe ciasurile câte or fi până la acel loc, câte 20 bană noi pe tot ciasul.

(L. P. G.)

Zeciuală în ce chip să se urmeze.

La zece bani un ban să ȳea zeciuală numai pe bani ce se vor ȳmplini, cum și pe lucrurile ce se vor ȳmplini în preț de bani; iar datoriile, ce se vor schimba vadelile și vor ȳnoi zapisele, să nu ȳea zeciuală; fiind că va să dé când se vor ȳmplini bani.

Moșii, vite și alte lucruri ce se vor afla cu strimbătate subt stăpînirea unora, și pe urmă cu hotărîrea giudecății se vor da subt stăpînirea celor ce li se cuvine după dreptate ca să le stăpîniască, pe acest fel de lucruri zeciuală să nu ȳea.

Toate pricinile de giudecăți, ce se vor căuta, și se vor hotărî de Veliții Boierii a Divanului, cum și de la Divanul gospod, să ȳea ȳmplinială Vătaful și Ciaușul de Aprozi, după rînduiala ce se arată mai sus. Iar pricinii de datorii ce se vor giudeca și se vor hotărî cu dreptate de Hatmanul și de Vel Agă, să se ȳea zeciuală de către D-lor numai pe bani ce vor ȳmplini. Iar când vre o parte nuse va mulțemi cu giudecata Hatmanului și a lui Vel Agă, și vor ȳeși la Divan, și de se va schimba hotărîrea giudecății D-lor Sale după dreptatea ce se va cădé; atunci după hotărîrea Veliților Boierii ai Divanului, ȳmplinind bani Vătaful și Ciaușul de Aprozi, să ȳea și zeciuală aceștii doi zapcii.

Pricinii de datorii ce vor avé trei bresle din orașul Iașului, care sînt date și rînduite la Vel Cămăraș, adică: Ne-gușitorii străini, Armenii și Jidovii; căutându-se giudecățile acestor trei bresle de către Vel Cămăraș, după hotărîrea ce va face cu dreptate și ȳmplinind și bani, să ȳea Vel Cămăraș și zeciuală după rînduiala ce se arată mai sus. Iar când vre o parte nu se va mulțemi cu giudecata lui Vel Că-

măraș și vor ieși la Divan; și de se va schimba hotărîrea giudecății lui Vel Cămăraș, după dreptatea ce se va căde; atunce după hotărîrea Veliților Boierî ai Divanului, împlinind banii Vătaful și Ciașul de Aprozi, să ıea zeciuiala acești doi zapcii.

(L. P. G.)

Rînduiala tâlharilor și a ucigașilor în ce chip să se urmeze.

Tălharii ce se vor prinde de Armășei, să'i aducă la temniță cu toate lucrurile, ce se vor găsi asupra lor; iar lucrurile, ce se vor afla la casele tâlharilor, mișcătoare și nemișcătoare, prin marafetul Ispravnicului de ținut, dându-se toate pe sama sătenilor cu izvod, unde se vor afla șezetori; să ȳea Armășelul izvod iscălit de Ispravnicul, să aducă la Vel Armaș. Și scoțindu-se tâlharii la Divan, după hotărîrea Veliților Boierî, ȳmplinindu-se ȳntăi paguba păgubașilor, atăt din cele ce se vor găsi față, și le vor cunoaște cu ȳncredințare, cât și pentru cele prăpădite din averea lor; și după vinovăția tâlharilor să se socotiască și gloaba lui Vel Armaș, după cum vor hotărî Veliții Boierî ai Divanului.

Tălharii ce se vor prinde de cătră Ispravnicii de pe la ținuturi, luând în scris toate lucrurile mișcătoare și nemișcătoare ce se vor găsi asupra tâlharilor, cum și la casele lor, și la gazdele lor; din care ȳntăi să se ȳmpliniască paguba păgubașilor, atăt din cele ce se vor găsi față, și le vor cunoaște cu ȳncredințare, cât și pentru cele prăpădite din averea lor. Iar pe tâlharî și pe gazdele tâlharilor, cu faptele lor ȳnscris, și cu izvod iscălit de Ispravnicul, de toate lucrurile tâlharilor și a gazdelor lor, ce vor mai remăné afară dintr'a păgubașilor, să se trimată la Divanul gospod. Și scoțindu-se de cătră Vel Armaș la Divan, și hotărîndu-se pe diapsa tâlharilor și a gazdelor lor de Veliții Boierî, să se hotărască și gloaba Ispravnicului și a lui Vel Armaș; socotindu-se doi bani să ȳea Ispravnicul și un ban să ȳea Vel Armaș.

Morți de om ce se vor afla din pricinî de sfadă sau orî din ce pricină; ucigașii orî unde se vor afla să se trimată

de către Ispravnicul ținutului cu faptele lor în scris și cu izvod iscălit de toate lucrurile ucigașilor și a gazdelor lor; urmându-se la toate întocmai după rînduiala ce se arată mai sus.

Ucigași și Jacași ce se fac cete și îmblă prin țară ucigând, jăcuind și schingiuind, pe uniia ca aceia ori cine îi vor prinde, să fie ale lor toate cele ce se vor găsi asupra lor, și la casele lor, și la gazdele lor, fiind prinderea lor cu primejdie de viață. Din care prin marafetul Ispravnicului de ținut întâi să se dé paguba păgubașilor, atât din cele ce se vor găsi față și le vor cunoaște cu încredințare, cât și pentru cele prăpădite din averea lor. Iar pe ucigași și jacași, și pe gazdele lor, cu faptele lor înscris, să se trimată de către Dregătorul ținutului la Divanul Gospod, ca să li se hotărască căzuta lor pediapsă; inse luând păgubașii paguba lor, de se va timpla să nu prisosască din averea ucigașilor și a jacașilor, atunce, cei ce îi vor prinde, să ție prin marafetul Dregătorului ținutului, din lucrurile ce vor lua păgubașii, din zece bani un ban socotindu-se.

(L. P. G.)

Rînduiala pripasurilor în ce chip să se urmeze.

Orî la care sat și orî la cine va nemeri orî ce fel de vită de pripas, acel ce va găsi vita dator să fie a o aduce la satul seî, și să o arăte Vornicelului satului, și la săteniî satului spre înștiințarea tuturor. Și Vornicelul satului dator să fie a înștiința pe toate satele ce vor fi prin pregiurul satului seî; cum și la zile de târg, dator să fie a o colăci, la târgul ce a fi mai aproape, strigând Craînicul și arătând toate semnele și părul cum ȳ va fi. Și aflându-se păgubașul vitei, și încredințindu-se cu dovadă că este vita a lui, să i să dé; și păgubașul să dé colacul vitei; adică, de va fi șezut vita pripășită o săptămână, sau două, sau măcar și o lună, să dé păgubașul câte una para pe zi cu cheltuială cu tot; iar de va trece peste o lună, să se socotiască câte un ban pe zi, pentru osteniala și cheltuiala celui ce va purta de grijă vitei. Iar Ispravnicii, sau Căpitaniî, orî alții, nimeni să nu se amestice la pripas, fără numai de se va întimpla să sté vita pripășită până la un an. Și urmând Vornicelul și săteniî după rînduiala ce s'aî aratat mai sus, și nu se va afla păgubașul vitei până la un an; atunce Vornicelul să fie dator să ducă vita acea de pripas la Ispravnicul ținutului; și dând Vornicelul vita acea de pripas, să ȳea de la Ispravnicul pecetluit iscălit, arătând toate semnele și părul vitei; ca să fie Vornicelului de mărturie; și să ȳea Vornicelul de la Ispravnicii plată pe vită pe câtă vreme va fi ținut'o, după rînduiala ce se arată mai sus.

(L. P. G.)

VĂTĂJIA DE CĂRĂUȘI CU CARĂ ȘI DE CHIRAGII CU
CĂRUȚE, ÎN CE CHIP SĂ SE URMEZE.

Lei B.

- 3 Din soma chiriei de tot leul să ție Vătaful de Că-
răuși și de Chiragii; înse numai de la care se
vor tocmi cu mâna Vătafului; iar care se vor
tocmi de pe la sate și vor veni să încarce marfa
din oraș, să ție pe giuțetate : și să fie iarăș prin
știrea Vătafului de Cărauși și de Chiragii; înse
Vătaful să fie dator să tocmască Chiragii cu chi-
zeșie, dând Vătaful și teșchere la mâna stăpânului
marfei, arătând numele și porecla Chiragiului, și
din ce loc, și ce fel de marfă au încarcat; și la
ce loc este să margă; ca întâmplându-se vr'o pri-
mejdie despre Chiragii, să aibă Vătaful a da sa-
mă. Și nimine să nu fie volnic a merge cu chi-
rie fără știrea Vătafului de Cărauși și de Chiragii.

(L. P. G.)

MORTASIIPIA ÎN CE CHIP SĂ SE URMEZE.

Lei B.

- 24 De cal, îapă, boi, vacă ce se va vinde; inse 12
banii noi să dé vînzătorul și 12 banii să dé cum-
părătorul.

(L. P. G.)

VENITUL CANTARILOR ÎN CE CHIP SĂ SE URMEZE.

Lei B.

6 Să se ıea la 44 ocă Cantariatica, ori ce fel de marfă a fi și se va trage la Cantar; iar fiind mai gios de 44 ocă să se ıea după analoghie, de la Cumpărătorul marfei; iar sare de se va cântări, sa se ıea cantariatica la 100 ocă trei bani; iar her de se va cântări să se ıea cantariatica la 59 ocă șese bani. Iar pe marfa ce va avé cinevași măcar de nu va vinde-o, și va vré să o cântăriască, ca să știe câte ocă trage marfa sa, să plătiască stăpânul marfei Cantariatica, precum mai sus se arată.

Pe tot anul să fie dator acel ce va avé miluire acest venit al Cantariului, să facă aiar cantarilor, adică să le îndrepteze. Iar pe marfa ce se va cântări în vamă, ca să plătiască Vama domniască, să nu plătiască Cantariatica. Iar de se va timpla stăpânul marfei să vînză marfa sa în Vama domniască, atunce să plătiască Cumpărătorul Cantariatica, după rînduıala ce se arată mai sus.

Toate Cantariurile omul rînduit de la acel ce va avé miluire venitul Căntarului să le aibă subt zaptul seü; iar altul nimine să nu fie volnic a ține și a avé Cantar mai mare de 40 ocă; și bacalii și alții pentru trebuința vînzărei marfei lor să fie volnici a ține și a avé cantar de 40 ocă trăsură, și cu acele cantare să'și facă alijverișul lor. Iar la cine se vor afla cantare mai mari de 40

Lei B.

ocă trăsură să fie volnic acel ce va avé miluire
venitul Cantarului a le lua subt zaptul seü.

20 De tot carul cu marfă ce lua Cantaragiei Vămei
când intra în Vamă să lipsiască.

(L. P. G.)

Mierța să se facă la toate târgurile de pe la
ținuturi tot pe o măsură, adică de 110 ocă; fă-
cându-se mierța de trei feliiuri de pâne, înse o
parte griü, o parte orz și o parte mălaiü; iar di-
merlia să fie de 11 ocă.

Vadra de miere să fie pe la toate târgurile pe
la ținuturi de...

Vadra de vin să se facă pe la toate târgurile,
și pe la toate podgoriile de zece ocă; și oca de
400 dramuri.

Măsura fălcii de fin pe la toate ținuturile să
fie...

Cărăușii ce aduc vin, la o bute de vin să i se ție în
samă din ținchil vasului, atât pentru scădere, cât și pentru
băutul lui una șchioapă scădere, afară de primejdia vasului;
iar fiind scădere mai mult, să plătiescă cărăușul, după prețul
ce se va vinde vinul acolo unde se descarcă.

Fiește care Vornicel al Satului, din preună cu Săteniü,
să fie dator să tocmască un văcar sau doi, pentru păscutul
vitelor Sătenilor; și herghelegii pentru păscutul cailor; și
păstori la oi și la rămători; și jitari pentru paza țarinilor; și
hacul acestora să cisluiască Săteniü pe vitele ce vor avé, și
să plătiesca fiește carele, după cum va veni pe vită; iar

noaptea să închidă fiește care vitele sale, avînd spre aceasta purtare de grijă Vornicelul cu Sătenii satului ca să nu se facă stricăciune de vite în țarine și în grădini.

Stogurile de fin ce vor fi aproape de sat să le îngrădiască, cum și stogurile ce vor fi departe de sat, și se va fi obicinuit ca să se îngrădiască, iarăș dator să fie Vornicul cu Sătenii să puie să le îngrădiască. Asemine să se urmeze și la ariile cu pâne ce vor fi aproape de Sat. Iar de se va întimpla stricăciune în țarină, în grădină, în fănațe, și la arii cu pâne; de vor fi pagubele făcute de vitele tot aceluî sat, să se ispășască cu Vornicul și cu trei, patru fruntași; și dând mărturie înscris să impliniască paguba Vornicelul satului; iar de vor fi pagubele făcute de vitele altuî sat, sau a altor oameni străini; atunce să se ispășască și cu oameni din satul de unde vor fi acei cu paguba, cât și cu oamenii din satele ce vor fi mai aproape; și luând păgubașii mărturie în scris să margă la Isprăvnicie să impliniască; iar să nu fie volnici ași implini singuri. Și Vornicul satului pentru nepurtare de grijă, ne urmând după poroncă, să se pedepsiască.

(L. P. G.)

RÎNDUIALA DREGĂTORIEI ȚINUTURILOR ÎN CE
CHIP SĂ SE URMEZE.

Lei B.

Pentru orî ce pricină vor judeca Ispravnicii să fie datori să dé carte de judecată la mâna cui s'a cădé; iar când vre o parte nu se va mulțemi după horărîrea Ispravnicilor, volnic să fie a veni la Divanul Gspd.

Două Condice să albă fiește care Ispravnic. Intru una să se scrie toate pricinile ce vor căuta și vor giudeca; întru alta să se scrie toate rînduelile ce se vor face din poroncă, după starea și putința fiește căruia sat, cu velet și luna.

- 1 Din zece bani să se ȳea zeciuială numai pe baniu ce se vor împlini, cum și pe lucrurile ce se vor împlini în preț de bani; iar datoriile ce se vor schimba vadelile și se vor înoi zapisele, să nu să ȳea zeciuială, fiind că va să dé când se vor împlini baniu.

Moșii, vite și alte lucruri ce se vor afla subt stăpânirea unora cu strâmbătate, și pe urmă cu hotărîrea giudecății se vor da la stăpânirea celor ce li se cuvine după dreptate, pe acest fel de lucruri să nu se ȳea zeciuială.

- 10 Să se ȳea de un cias triapăd de la cei ce se vor aduce pentru pricină de giudecății sau pentru alte pricină; înse întăi să se trimată Carte de soroc, și neviind, apoi să'l aducă cu triapăd.
- 15 Baniu grosuluî când se va slobozi vinovatul și datornicul ce se va închide la gros; iar cei ce se

vor închide pentru banii Visteriei, să nu se supere.

Gloabele de la tâlhari să se urmeze, după rinduiala ce se arată cu deosebit rost.

Vătăjia de Cărauși și de chiragii, să se urmeze, după cum se arată cu deosebit rost.

Rinduiala pripasurilor să se urmeze, după cum se arată cu deosebit rost.

Brudina să se urmeze după cum se arată cu deosebit rost.

Mierța de pâne, vadra de miere, vadra de vin, măsura fălcii de fân, căraușii ce aduc vin, și rinduiala Vorniceilor pentru paza vitelor și a țarinilor; toate aceste să se urmeze precum se arată cu deosebite rosturi, preveghind Dregătorii ca să se păzască pre deplin.

Nemesnicii, Gloabele, Clăcile, Impărțare de vin prin sate; toate accste să lipsiască. Iar la târgul ținutului avind Ispravnicii cărcîma lor, să vîndă vinul lor ca și alții; dar să nu fie volnici a opri vînzarea vinului de pe la cărcîmele celor alți, pentru ca să se vînză vinul lor.

Orî care din Ispravnici nu va urma la toate după cum se hotărăște, și va îndrăzni peste poroncă, să fie lipsit din Dregătorie, și să se pedepsiască cu Divanul.

(L. P. G.)

S U C I A V A.

Lei B.

- 20 De tot carul său căruța încărcată; când va intra în țară la margine, de piste hotar, ori cu ce marfă a fi; său de va descărca acolo la acel ținut, ori de va trece la alte ținuturi; și Ispravnicul dând cărțuție la Cărăuș să fie nesupărat de Părcălăbie în toată țara și pe la toate târgurile.
- 20 De tot carul său căruța încărcată, ori cu ce fel de marfă a fi când va eși din țară pe piste hotar.

Pocloanele pe fiește care an; înse pe giumătate la Sft. Gheorghie, și pe giumătate la Sft. Dimitrie.

Lei B.

- 6 — De la 3 Zapcii de la un stiaș a Panțirilor, adevă Chehaie, Stegar și Ciaș; câte 2 lei unul
- 60 — De la 40 Panțiri câte 1 pol leu unul.
- 20 — De la Vătaful de Cărăuși și de Chiragii; urmind Vătaful după rinduiala Vătăjiei de Cărăuși și de Chiragii, după cum se arată cu deosebit rost.

Alte rinduieli a Dregătoriei ținutului să se urmeze întocmai, după cum se arată cu deosebit rost. bez rinduita liafă.

(L. P. G.).

N I A M Ț U L.

Lei B.

- 20 De tot carul său căruța încărcată, când va intra în țară la margine, de piste hotar; ori cu ce marfă a fi; sau de va descărca acolo, la acel ținut, ori de va trece la alte ținuturi; și Ispravnicul dând cărțulie la Cărauș, să fie nesupărat de Părcălăbie în toată țara și pe la toate ținuturile.
- 20 De tot carul său căruța încărcată, ori cu ce fel de marfă a fi, când va ieși din țară piste hotar.

Pocloanele pe fiește care an; inse pe giუმătate la Sft. Gheorghie, și pe giუმătate la Sft. Dimitrie.

Lei B.

- 6 — De la 3 Zapcii, de la un stiag a Panțirilor; adecă Chehaie, Stegar și Ciauș; câte 2 lei unul.
- 90 — De la 60 Panțiri câte 1 pol leu unul.
- 6 — De la 3 Zapcii de la un stiag a Plăeșilor, adecă Vătaf, Stegar și Ciauș; câte 2 lei unul.
- 90 — De la 60 Plăeși câte un pol leu unul.
- 20 — De la Vătaful de Cărauși, și de Chiragii, urmând Vătaful după rinduiala Vătăjiei de Cărauși și de Chiragii; după cum se arată cu deosebit rost.

Alte rinduielei a Dregătoriei ținutului să se urmeze întocmai după cum se arată cu deosebit rost. bez rinduita liafă.

(L. P. G.).

R O M A N U L.

**Pocloanele pe fiește care an; inse pe giუმătate
la Sft. Gheorghie, și pe giუმătate la Sft. Dimitrie.**

Lei B.

- 6 — De la 3 Zapci de la un stiag a Panțirilor, adecă
Chehaie, Stegar și Ciaus; câte 2 lei unul.
- 75 — De la 50 Panțiri câte 1 pol leu unul.
- 9 — De la 6 Țimirași câte 1 pol leu unul.
- 20 — De la Vătaful de Cărăuși și de Chiragii; urmând
Vătaful după rînduiala Vătăjiei de Cărăuși și de
Chiragii, după cum se arată cu deosebit rost.

Alte rînduiele a Dregătoriei ținutului să se ur-
meze întocmai, după cum se arată cu deosebit rost.
bez rînduita liafă.

(L. P. G.).

B A C Ă U L.

Lei B.

- 20 De tot carul său căruța încărcată, când va intra în țară la margine de piste hotar; ori cu ce marfă a fi; sau de va descărca acolo, la acel ținut; ori de va trece la alte ținuturi; și Ispravnicul dând cărțulie la Cărăuș, să fie nesupărat de Părcălăbie în toată țara, și pe la toate ținuturile.
- 20 De tot carul său căruța încărcată, ori cu ce fel de marfă a fi; când va ieși din țară piste hotar.

Pocloanele pe fiște care an; inse pe giumătate la Sft. Gheorghie, și pe giumătate la Sft. Dimitrie.

Lei B.

- 6 — De la 3 Zapcii de la un stiag al Panțirilor, adică Chehaie, Stegar și Ciaș; câte 2 lei nnul.
- 75 — De la 50 Panțiri câte 1 pol leu unul.
- 12 — De la 6 Zapcii de la 2 Stiaguri Plăeși; un stiag la Trotuș și altul la Comănești; adică 2 Vătăji, 2 Stegari și 2 Ciași; câte 2 lei unul.
- 120 — De la 80 Plăeși de la 2 Stiaguri; 40 la Trotuș și 40 la Comănești; câte 1 pol leu unul.
- 18 — De la 12 Țimirași; 6 la Trotuș și 6 la Bacău; câte 1 pol leu unul.
- 20 — De la Vătăful de Cărăuși și de Chiragi; urmând Vătăful după rânduiala Vătăjiei de Cărăuși și de Chiragi; după cum se arată cu deosebit rost.

Alte rânduiele a Dregătoriei ținutului să se urmeze întocmai, după cum se arată cu deosebit rost.

bez rînduita liafă. (L. P. G.)

P U T N A.

Lei B.

- 20 De tot carul său căruța încărcată ; când va intra în țară la margine de piste hotar ; ori cu ce fel de marfă a fi ; sau de va descărca acolo la acel ținut, ori de va trece la alte ținuturi ; și Ispravnicul dând cărțulie la Cărauș, să fie nesupărat de Părcălabie în toată țara, și pe la toate ținuturile.
- 20 De tot carul său căruța încărcată cu ori ce fel de marfă a fi, când va ieși din țară piste hotar.

Pocloanele pe fiește care an ; inse pe giumătate la Sft. Gheorghie, și pe giumătate la Sft. Dimitrie.

Lei B.

- 50 — De la Bașbulubaș.
- 20 — De la Bulubașa al doilé.
- 20 — De la Bulubașa al treilé.
- 18 — De la 9 Zapciî de la 3 Stiağuri a Stărostiei Slujitorî, câte 3 Zapciî la un stiağ ; adică Stegar, Odabașa și Ciauş ; câte 2 lei unul.
- 225 — De la 150 Slujitorî Stărostești, de la 3 Stiağuri, câte 50 Slujitorî la un stiağ și câte un pol leu unul.
- 20 — De la Vătaful de Cărauși și de Chiragiî ; urmând Vătaful după rînduiala Vătăjiei de Cărauși și de Chiragiî, după cum se arată cu deosebit rost.

Alte rînduîeli a Dregătoriei ținutului, să se urmeze întocma, după cum să arată cu deosebit rost. bez rînduita liafă.

(L. P. G).

T E C U C I U L.

Lei B

- 20 De tot carul său căruța încărcată, când va intra în țară la margine, de piste hotar; ori cu ce marfă a fi; sau de va descărca acolo la acel ținut, ori de va trece la alte ținuturi; și Ispravnicul dând cărțuile la Cărăuș să fie nesupărat de Părcălăbie în toată țara și pe la toate ținuturile.
- 20 De tot carul său căruța încărcată ori cu ce fel de marfă a fi, când va ieși din țară piste hotar.

Pocloanele pe fiște care an; inse pe giumătate la Sft. Gheorghie, și pe giumătate la Sft. Dimitrie.

Lei B.

- 6 — De la 3 Zapcii de la un stiag a Călărașilor, adică Chehaie, Stegar și Ciauș; câte 2 lei unul.
- 97 60 De la 65 Călărași câte 1 pol leu unul.
- 20 — De la Vătaful de Cărăuși și de Chiragii; urmând Vătaful după rinduiala Vătăjiei de Cărăuși, și de Chiragii, după cum se arată cu deosebit rost.

Alte rinduiele a Dregătoriei ținutului să se urmeze întocma, după cum se arată cu deosebit rost. bez rinduita liafă.

(L. P. G.).

C O V U R L U I U L.

Lei B.

- 20 De tot carul său căruța încărcată când va intra în țară, la margine, de piste hotar; ori cu ce marfă a fi; sau de va descărca acolo la acel ținut, ori de va trece la alte ținuturi; și Ispravnicul dând cărțulie la Cărauș; să fie nesupărat de Părcălăbie în toată țara, și pe la toate ținuturile.
- 20 De tot carul său căruța încărcată, ori cu ce fel de marfă a fi, când va ieși din țară piste hotar.

Pocloanele pe fieste care an; inse pe giumătate la Sft. Gheorghie, și pe giumătate la Sft. Dimitrie

Lei B.

- 50 — De la Bașbulubaș.
- 20 — De la Bulubașa al doilé.
- 20 — De la Bulubașa al treilé.
- 18 — De la 9 Zapcii de la 3 Stiaguri Slujitori câte 3 Zapcii la un stiag, adică Stegar, Odabașa și Ciauş; câte 2 lei unul.
- 225 — De la 150 Slujitori de la 3 Stiaguri câte 50 Slujitori la un stiag; și câte 1 pol leu unul.
- 50 — De la Căpit. de Călărași ot Puțeni.
- 100 — De la Călărași ot Puțeni.
- 30 — De la Căpit. de Călărași ot Pechea.
- 50 — De la Călărași ot Pechea.
- 10 — De la Vătaful de Vozari.
- 33 — De la 22 Vozari câte 1 pol leu unul.
- 20 — De la Vătaful de Cărauși și de Chiragi, urmând

Vătaful după rînduiala Vătăjiei de Cărauși și de Chiragiî, după cum se arată cu deosebit rost.

Alte rînduiele a Dregătoriei ținutului să se urmeze întocmai, după cum se arată cu deosebit rost.

bez rînduita liafă.

(L. P. G.).

T U T O V A.

Pocloanele pe fiește care an ; înse pe giumătate la Sft. Gheorghie, și pe giumătate la Sft. Dimitrie.

Lei B.

- 6 — De la 3 Zapcii de la un stiaș de Călărași ; adică Chehaie, Stegar și Ciauș ; câte 2 lei unul.
- 75 — De la 50 Călărași câte 1 pol leu unul.
- 20 — De la Vătaful de Cărăuși și de Chiragii ; urmând Vătaful după rînduiala Vătăjiei de Cărăuși și de Chiragii, după cum se arată cu deosebit rost.

Alte rînduiele a Dregătoriei ținutului să se urmeze întocma ; după cum se arată cu deosebit rost.
bez rînduita liafă.

(L. P. G.).

V A S L U I U L.

**Pocloanele pe fiește care an; înse pe giumătate
la Sft. Gheorghie, și pe giumătate la Sft. Dimitrie**

Lei B.

- 6 — De la 3 Zapcii de la un stiag de Călărași, adică
Chehaie, Stegar și Ciauş; câte 2 lei unul.
- 75 — De la 50 Călărași, câte 1 pol leu unul.
- 20 — De la Vătaful de Cărauși și de Chiragii, urmând
Vătaful după rinduiala Vătăjiei de Cărauși și de
Chiragii, după cum se arată cu deosebit rost.

Alte rinduieli a Dregătoriei ținutului să se ur-
meze întocma, după cum se arată cu deosebit rost.
bez rinduita liafă.

(L. P. G.).

F Ă L C I U L.

Pocloanele pe fiește care an; înse pe giumătate la Sft. Gheorghie, și pe giumătate la Sft. Dimitrie.

Lei B.

- 6 — De la 3 Zapcii de la un stiag de Călărași, adică Chehaie, Stegar și Ciauș; câte 2 lei unul.
- 90 — De la 60 Călărași câte 1 pol leu unul.
- 20 — De la Vătaful de Cărăuși și de Chiragii; urmând Vătaful după rinduiala Vătăjiei de Cărăuși și de Chiragii; după cum se arată cu deosebit rost.

Alte rînduiele a Dregătoriei ținutului, să se urmeze întocma, după cum se arată cu deosebit rost.
bez rînduita hiafă.

(L. P. G.).

G R E C E N I Î.

Lei B.

- 20 De tot carul său căruța încărcată, când va intra în țară, la margine, de piste hotar; ori cu ce marfă a fi; sau de va descărca acolo la acel ținut, ori de va trece la alte ținuturi; și Ispravnicul dând cărțulie la Cărăuș, să fie nesupărat de Părcălăbie în toată țara, și pe la toate ținuturile.
- 20 De tot carul său căruța încărcată, ori cu ce fel de marfă a fi, când va ieși din țară piste hotar.

Poeloanele pe fiește care an; inse pe giუმătate la Sft. Gheorghie; și pe giუმătate la Sft. Dimitrie.

Lei B.

- 6 — De la 3 Zapci de la un stiag de Slujitori, adică Chehaie, Stegar și Ciaș; câte 2 lei unul.
- 45 — De la 30 Slujitori câte 1 pol leu unul.
- 20 De la Vătaful de Cărăuși și de Chiragii; urmând Vătaful după rinduiala Vătăjiei de Cărăuși și de Chiragii, după cum se arată cu deosebit rost.

Alte rinduieli a Dregătoriei ținutului, să se urmeze întocma, după cum se arată cu deosebit rost.
bez rinduita liafă.

(L. P. G.).

C O D R U L.

Lei B.

- 20 De tot carul său căruța încărcată; când va intra în țară, la margine de piste hotar; ori cu ce marfă a fi; sau de va descărca acolo la acel ținut, ori de va trece la alte ținuturi; și Ispravnicul dând cărțulie la Cărăuș, să fie nesupărat de Părcălăbie, în toată țara și pe la toate ținuturile.
- 20 De tot carul său căruța încărcată, ori cu ce fel de marfă a fi, când va ieși din țară piste hotar.

Pocloanele pe fiește care an; inse pe giučetate la Sft. Gheorghie, și pe giučetate la Sft. Dimitrie.

Lei B.

- 6 — De la 3 Zapcii de Slujitori, adică Chehaie, Stegar și Ciaș; câte 2 lei unul.
- 18 — De la 12 Slujitori câte 1 pol leu unul.
- 20 — De la Vătaful de Cărăuși și de Chiragii urmând Vătaful după rînduiala Vătăjiei de Cărăuși și de Chiragii; după cum se arată cu deosebit rost.

Alte rînduielei a Dregătoriei ținutului să se urmeze întocma; după cum se arată cu deosebit rost.
bez rînduita liafă.

(L. P. G.).

L Ă P U Ș N A, O R H E I U L.

Lei B.

- 20 De tot carul său căruța, când va intra în țară, la margine de piste hotar, ori cu ce marfă a fi ; sau de va descărca acolo la acel ținut, ori de va trece la alte ținuturi ; și Ispravnicul dând cărțuile la Cărăuș, să fie nesupărat de Părcălăbie în toată țara, și pe la toate ținuturile.
- 20 De tot carul său căruța, încărcată ori cu ce fel de marfă a fi, când va ieși din țară piste hotar.

Pocloanele pe fiește care an ; înse pe giumătate la Sft. Gheorghie, și pe giumătate la Sft. Dimitrie.

Lei B.

- 50 — De la Căpt. ot Jora.
- 30 — De la Căpt. ot Cărjov.
- 30 — De la Căpit. ot Hotărniceni.
- 30 — De la Căpit. ot Hănțești.
- 6 — De la 3 Zapcii de la un stiag a Călărașilor ot Jora, adică Chehaie, Stegar și Ciauș . câte 2 lei unul.
- 60 — De la 40 Călărași ot Jora, câte 1 pol leu unul.
- 6 — De la 3 Zapcii de la un stiag a Călărașilor ot Cărjov, adică Chehaie, Stegar și Ciauș ; câte 2 lei unul.
- 60 — De la 40 Călărași ot Hotărniceni câte 1 pol leu
- 6 — De la 3 Zapcii de la un stiag a Călărașilor ot Hănțești, adică Chehaie, Stegar și Ciauș ; câte 2 lei unul.
- 45 — de la 30 Călărași ot Hănțești, câte 1 pol leu unul.

Lei B.

- 12 — De la 6 Zapcii, de la 4 Stiaguri de Călărași, câte 3 Zapcii la un stiag, adică 2 Chehaie, 2 Stegari și 2 Ciauși; câte 2 lei unul.
- 300 — De la 200 Călărași, de la 4 Stiaguri, câte 50 la un stiag și câte 1 pol leu unul.
- 6 — De la 3 Zapcii de la un stiag Călăraș, de la Cuirlu, adeca Chehaie, Stegar și Ciauș; câte 2 lei unul.
- 90 — De la 60 Călărași ot Cuirlu câte 1 pol leu unul.
- 20 — De la Vătaful de Cărauși și de Chiragii, urmând Vătaful după rînduiala Vătăjiei de Cărauși și de Chiragii, după cum se arată cu deosebit rost.

Alte rînduiele a Dregătoriei ținutului, să se urmeze întocma, după cum se arată cu deosebit rost. bez rînduita liafă.

(L. P. G.).

S O R O C A.

Lei B.

- 20 De tot carul său căruța încărcată când va intra în țară, la margine de piste hotar; ori cu ce marfă a fi; sau de va descărca acolo la acel ținut, ori de va trece la alte ținuturi; și Ispravnicul dând cărțulie la Cărăuș, să fie nesupărat de Părcălăbie în toată țara și pe la toate ținuturile.
- 20 De tot carul său căruța încarcată, ori cu ce fel de marfă a fi, când va ieși din țară piste hotar.

Pocloanele pe fiește care an; inse pe giumătate la Sft. Gheorghie, și pe giumătate la Sft. Dimitrie.

Lei B.

- 30 — De la Căpt. de Coseuți.
- 30 — De la Căpt. de Vascăuți.
- 30 — De la Căpt. ot Soloncenî.
- 18 — De la 9 Zapcii de la 3 stiağuri Căzaci, ot Coseuți, ot Vascăuți și ot Soloncenî; câte 3 Zapcii la un stiağ; adică 3 Sotnicî, 3 Stegarî, 3 Ciauși; câte 2 lei unul.
- 198 — De la 132 Căzaci de la 3 Stiağuri, ot Coseuți, ot Vascăuți și ot Soloncenî; câte 44 la un stiağ, și câte 1 pol leu unul.
- 20 — De la Vătaful de Cărăuși și de Chiragii; urmând Vătaful după rînduiala Vătăjiei de Cărăuși și de Chiragii; după cum se arată cu deosebit rost.

Alte rînduielei a Dregătoriei ținutului să se urmeze întocma, după cum se arată cu deosebit rost.

bez rînduita liafă. (L. P. G).

C E R N Ă U Ț I I .

Lei B.

- 20 De tot carul său căruța încărcată; când va intra în țară, la margine de piste hotar; ori cu ce marfă a fi; său de va descărca acolo la acel ținut; ori de va trece la alte ținuturi; și Ispravnicul dând cărțulie la Cărăuș, să fie nesupărat de Părcălăbie în toată țara, și pe la toate ținuturile.
- 20 De tot carul său căruța încărcată, ori cu ce fel de marfă a fi, când va ieși din țară piste hotar.

Pocloanele pe fiește care an; înse pe giumătate la Sft. Gheorghie, și pe giumătate la Sft. Dimitrie.

Lei B.

- 6 — De la 3 Zapcii de la un stiaș de Panțiri, adică Chehaie, Stegar și Ciaș; câte 2 lei unul.
- 22 60 De la 15 Panțiri câte 1 pol leu unul.
- 20 — De la Vătaful de Cărăuși și de Chiragii; urmând Vătaful după rânduiala Vătăjiei de Cărăuși și de Chiragii; după cum se arată cu deosebit rost.

Alte rânduile a Dregătoriei ținutului să se urmeze întocma, după cum se arată cu deosebit rost.
bez rînduita liafă.

(L. P. G.)

D O R O H O I U L.

Lei B.

- 20 De tot carul său căruța încărcată când va intra în țară, la margine de piste hotar ; orî cu ce fel de marfă a fi ; său de va descărca acolo la acel ținut, orî de va trece la alte ținuturi ; și Ispravnicul dând cărțulie la Cărauș, să fie nesupărat de Părcălăbie în toată țara și pe la toate ținuturile.
- 20 De tot carul său căruța încărcată, orî cu ce fel de marfă a fi, când va ieși din țară piste hotar.

**Pocloanele pe fiște care an ; inse pe giușătate
la Sft. Gheorghie, și pe giușătate la Sft. Dimitrie.**

- 6 — De la 3 Zapciî de la un stiag a Panșirilor, adică Chehaie, Stegar și Ciaș ; câte 2 lei unul.
- 75 — De la 50 Panșiri câte 1 pol leu unul.
- 20 — De la Vătaful de Cărauși și de Chiragiî ; urmând Vătaful după rînduiala Vătăjiei de Cărauși și de Chiragiî ; după cum se arată cu deosebit rost.

Alte rînduiele a Dregătoriei ținutului să se urmeze întocma, după cum se arată cu deosebit rost. bez rînduita liafă.

(L. P. G.)

B O T O Ş A N I I.

Lei B.

- 20 De tot carul său căruța încărcată când va intra în țară la margine, de piste hotar; ori cu ce marfă a fi; sau de va descărca acolo la acel ținut, ori de va trece la alte ținuturi; și Ispravnicul dând cărțuție la Cărăuș, să fie nesupărat de Părcălăbie în toată țara, și pe la toate ținuturile.
- 20 De tot carul său căruța încărcată, ori cu ce fel de marfă a fi, când va ieși din țară piste hotar.

Pocloanele pe fiște care an; inse pe giumătate la Sft. Gheorghie, și pe giumătate la Sft. Dimitrie.

Lei B.

- 6 — De la 3 Zapcii de la un stiag de Panțiri, adică Chehaie, Stegar și Ciauş; câte 2 lei unul.
- 75 — De la 50 Panțiri câte 1 pol leu unul.
- 20 — De la Vătaful de Cărăuși și de Chiragii; urmând Vătaful după rînduiala Vătăjiei de Cărăuși și de Chiragii; după cum se arată cu deosebit rost.

Alte rînduiele a Dregătoriei ținutului să se urmeze întocma, după cum se arată cu deosebit rost.
bez rînduitaliafă.

(L. P. G.)

H Ă R L Ă U L.

**Pocloanele pe fiește care an ; înse pe giușătate
la Sft. Gheorghie, și pe giușătate la Sft. Dimitrie.**

Lei B.

- 6 — De la 3 Zapcii de la un stiag de Panțiri, adică
Chehaie, Stegar și Ciaș ; câte 2 lei unul.
- 67 60 De la 45 Panțiri câte 1 pol leu unul.
- 20 — De la Vătaful de Cărăuși și de Chiragii ; urmând
Vătaful după rinduiala Vătăjiei de Cărăuși și de
Chiragii ; după cum se arată cu deosebit rost.

Alte rînduiei a Dregătoriei ținutului să se ur-
meze întocma, după cum se arată cu deosebit rost.
bez rînduita liafă.

(L. P. G.)

CĂRLIGĂTURĂ

**Pocloanele pe fiește care an; înse pe giușătate
la Sft. Gheorghie, și pe giușătate la Sft. Dimitrie.**

Lei B.

- 6 — De la 3 Zapcii de la un stiag de Panțirî, adică
Chehaie, Stegar și Ciauș; câte 2 lei unul.
45 — De la 30 Panțirî câte 1 pol leu unul.
9 — De la 6 Țimirași câte 1 pol leu unul.
20 — De la Vătaful de Cărăuși și de Chiragii; după cum
se arată cu deosebit rost.

Alte rindușeli a Dregătoriei ținutului să se ur-
meze întocmă, după cum se arată cu deosebit rost.
bez rînduita liafă.

(L. P. G.)

ȚINUTUL IAȘIL.

Lei B.

- 20 De tot carul său căruța încărcată când va intra în țară la margine, de piste hotar; orî cu ce marfă a fi; său de va descărca acolo la acel ținut, orî de va trece la alte ținuturi; și Ispravnicul dând cărțulie la Cărauș, să fie nesupărat de Părcălăbie în toată țara, și pe la toate ținuturile.
- 20 De tot carul său căruța încărcată orî cu ce fel de marfă a fi, când va ieși din țară piste hotar.

Pocloanele pe fiește care an; inse pe giუმătate la Sft. Gheorghie, și pe giუმătate la Sft. Dimitrie.

Lei B.

- 12 — De la 6 Zapcii de la 2 stiağuri de Panțiri câte 3 Zapcii la un stiağ, adică 2 Chihaie, 2 Steğari și 2 Ciașii; câte 2 lei unul.
- 150 — De la 100 Panțiri de la 2 Stiağuri, câte 50 la un stiağ, și câte 1 pol leu unul.
- 20 — De la Vătaful de Căraușii și de Chiragii, urmând Vătaful după rînduiala Vătăjiei de Căraușii și de Chiragii, după cum se arată cu deosebit rost.

Alte rîndușelii a Dregătoriei ținutului să se urmeze întocma, după cum se arată cu deosebit rost. bez rînduita liafă.

(L. P. G.)

VENITUL MĂNĂSTIREI SVĂNTULUI SPIRIDON DIN
ORAȘUL IAȘII.

Lei B.

24 Mortasăpia din târgul Iașii, după Condică; aseminea să ȳea și din Târgul Frumos.

Venitul Cantariului, după Condică, din toate târgurile; afară de târgurile ce sunt date miluire la alte mănăstiri.

3 De drobul de sare, de steție, de găliată și de sare de Coteș, ce se va vinde și se va ridica din măglă de cătră Cumpărător, cum și de cătră Cămăraș de Ocnă; de vor ridica sarea și o vor pogorî în vale, sau de vor trimite pe la târguri. Iar de s'a tămpla ca să se stringă de cătră Domnie venitul Ounei în credință, atunci rinduiții Cămărași de Ocnă să dé rinduitul venit din soma venitului Cămărei Gospd.

1 ¹/₂ De oca de ciară ce va trece peste hotar într'altă țară.

2 — De butea cu vin ce va trece peste hotar într'altă țară; iar de poloboc pe giumătate.

60 De butea cu vin ce va intra în orașul Iașii; iar de poloboc pe giumătate; inse de la Pré osfinția Sa Mitropolitul și până la Vel Stolnic, atât, cari s'or afla într'aceste boierii, cât și cei ce au fost mai înainte într'aceste boierii; așijderé și giupănesele văduve, de or fi fost boierii lor într'aceste boierii, să nu se supere pe vinașele lor.

Solăritul Vrăncei, după așezarea ce se va face cu Vrănceni, pentru sarea mēnuntă din Vrancea.

Lei B.

- 1^{1/2} De toată vadra de horilcă ; înse numai pe horilca ce va veni din țara leșască.
- 1 — De un pogon de titin (tutun) ce s'a afla semanat în țară.
- 6 De tot rămătorul ce va trece piste hotar într'altă țară.
- 15 — De tot carul cu lipscănie ce se va descărca ; iar trecând piste hotar într'altă țară să dé pe jumătate.

**Bezmănul și Dijma pe locul ce are miluire cu Hrisov
Gospod în târgul Gălașilor.**

Lei B.

- 30 — De toată Salhanaua.
- 3 — De toată magazaoa mare ce va fi în față.
- 2 — De toată magazaoa mică ce va fi în față.
- 2 — De toată magazaoa mare ce va fi din dos.
- 1 — De toată magazaoa mică ce va fi din dos.
- 2 — De toată șaica mare ce se pogoară pe Siret încărcată.
- 1 — De toată șaica mică tij.
- 1 — De toată casa ce va fi pe locul mănăstirei.
- 3 — De toată dughiana ce va fi pe locul mănăstirei.
- 30 De tot catargul ce se pogoară pe Siret.
- 30 De toată cărma.
- 15 De tot trinketul.
- 9 De tot sirinul mare.
- 3 De tot sirinul mic.
- 3 De tot tahtalăcul ce se pogoară pe Siret.

Lei B.

- 1 De tot dulapul ce vine pe Siret.
 - 2 De tot cifte dulap tij.
 - 1 De 2 grinzi saŭ de 2 uşori ce vine pe apă.
 - 1 De 2 scânduri de brad ce vine pe apă.
 - 1 De 2 scânduri mari de teiŭ ce vin pe apă.
- Dijma din vii după obiceiŭ.

VENITUL MĂNĂSTIREI PROROCULUI SAMOIL OT FOC-
ŞANI CARE ESTE MITOH LA SFETI SPIRIDON.

Lei B.

- 24 Mortasăpia din târgul Tecuciului după Condică.
- (L. P. G.)

VENITUL MĂNĂSTIREI GĂLĂȚII.

Lei B.

- 24 Mortasăpia, după Condică, de la iarmaroacele ce se fac la Târgușor ot ținutul Iașii.
- 6 Măzărie ot Gălați de pe peștele proaspăt ce vine pe apă la Schelea Gălaților adică : 2 părare la un leu din vânzarea peștelui, numai de pe peștele proaspăt ce va veni din țara turcească.

(L. P. G.)

VENITUL MĂNĂSTIREI FRUMOASEI.

Lei B.

- 40 Bezmănul de dughiană de frunte ce s'a afla la iarmaroacele ot Târgușor ot ținutul Iașii.
- 30 Bezmănul de dughiana al doilé și din toată cărcima cu vin.
- 20 De tărăbă.
- 10 De vatra de foc care face bucate de vândut.

(L. P. G.)

VENITUL MĂNĂSTIREI CETĂȚUEI.

Lei B.

- 24 Mortasăpia, după Condică, numai în ziua de Sfeti Petru, de la iarmaroacele ce se fac la Târgușor ot ținutul Iașii.

(L. P. G.)

VENITUL MĂNĂSTIREI PRECISTEII OT ROMAN.

Lei B.

- 24 Mortasăpia din târgul Romanului, după Condică.
(L. P. G.)

VENITUL MĂNĂSTIREI BISTRITEI.

Lei B.

- 24 Mortasăpia din târgul Bacăului, după Condică.
(L. P. G.)

BRUDINA DUNĂREI.

Lei B.

- 20 De cal, boi, la car și căruța încărcată ; iar de vor trece caii săi boii în not să dé pe giuătate pentru povoară.
- 15 De cal, boi, la car și căruța deșartă ; iar de vor trece caii săi boii în not să dé pe giuătate.
- 15 De omul călare ce va trece în pod ; iar de omul pedestru 6 bani.
- 10 De ori ce vită slobodă ce va trece în pod.
- 3 80 Pe 1000 oi ce vor trece în pod din oile mumbaelii împărătești.
- 5 — Pe 1000 oi ce vor trece în pod, oi neguțitoarești.

(L. P. G.).

BRUDINA NISTRULUI.

Lei B.

- 15 De cal, boi, la car și căruța încărcată ; iar de vor trece caii săi boii în not, să dé pe giuătate pentru povoară.
- 10 De cal, boi, la car și căruța deșartă ; iar de vor trece caii săi boii în not să dé pe giuătate.
- 12 De omul călare ce va trece în pod ; iar de omul pedestru 3 bani.
- 6 De ori ce vită slobodă, ce va trece în pod.
- 400 Pe 1000 oi ce vor trece în pod ; adică 4 bani pe zece oi.

(L. P. G.).

BRUDINA PRUTULUI ȘI A SIRETULUI ȘI A MOLDOVEI,
BISTRIȚA ȘI TROTUȘUL.

Lei B.

- 6 De cal, boū, la car și căruța încărcată; iar de vor trece caii său boii în not să dé pe giuțetate.
- 3 De cal, boū, la car și căruța deșartă; iar de vor trece caii său boii în not să dé pe giuțetate.
- 3 De omul călare ce va trece în pod; iar de omul pedestru pe giuțetate.
- 3 De ori ce vită slobodă ce va trece în pod.
- 200 Pe 1000 oi ce vor trece în pod; adică pe zece oi doi bani.

(L. P. G.)

LEFILE VELIȚILOR BOIERI ȘI AI CELORLALȚI BOIERI
ȘI BOIERĂNAȘI, ȘI A ZAPCHILOR, ȘI A SLUJITO-
RILOR CURȚII GOSPOD.

Pe an <i>Lei B.</i>	Pe lună <i>Lei B.</i>
3000 — Vel Logofăt.	250 —
1200 — B ^t Logofăt.	100 —
1200 — T ^t Logofăt.	100 —
720 — 6 Vornici de poartă câte 10 lei unul.	60 —
480 — 2 Logofeți de taină câte 20 lei unul.	40 —
180 — Izbașa.	15 —
2400 — 20 Logofeți de divan câte 10 lei unul.	200 —
360 — Cămărașul de izvoade.	30 —
480 — 2 Condicari ai divanului câte 20 lei unul.	40 —
60 — Vătaful de vartă.	5 —
240 — Protopsalt.	20 —
120 — Al doilé psalt.	10 —
120 — Al treilé psalt de la Harem.	10 —
1200 — 4 Preuți, 2 Diaconi de la beserica gspd ; 3 preuți, un diacon de la beserica gospjdii câte 10 lei unul.	100 —
240 — 4 Țărcovnici la 2 beserici gspd ; câte 5 lei unul.	20 —
960 — lumini de ciară, unt de lemn, tămie la 2 beserici gspd.	80 —
5000 — Vel Vornic.	416 80
5000 — Vel Vornic.	416 80
5000 — Vel Vornic.	416 80
5000 — Vel Vornic.	416 80
4200 — Vel Hatman.	350 —

Pe an <i>Lei B.</i>		Pe lună <i>Lei B.</i>
600	— Vel Căpit. de Lefecii.	50 —
360	— Vel Căpit. Hătm.	30 —
240	— Porocînecu.	20 —
180	— Başbulucbaşa Hăt.	15 —
360	— 3 Bulucbaşi Hăt. câte 10 lei unul.	30 —
36	— Stegarul Hatm.	3 —
216	— 2 trâmbacki; 2 doboşeri; 1 surmaciū; 1 flueraş a Hătmăniei câte 3 lei unul.	18 —
360	— Başbulucbaş din Curte gspd.	30 —
240	— Bulucbaş al doilé din Curte gspd.	20 —
240	— Căpt. de Drăgani din Curte gspd.	20 —
240	— Sotnicu de Curte gspd.	20 —
720	— 12 Zapciū de la 4 stiağuri Seimeni din Curte gspd; câte 3 Zapciū la un stiağ; adecă: Stegar, Odabaş şi Cîauş; câte 5 lei unul.	60 —
6768	— 188 de Seimeni de la 4 stiağuri a Cur- ţii gspd. câte 3 lei unul.	564 —
960	— 4 Căpt. de Levenţi de la 4 stiağuri câte 20 lei unul.	80 —
480	— 4 Odabaşi de la 4 stiağuri de Levenţi câte 10 lei unul.	40 —
480	— 4 Cîauşi de la 4 stiağuri de Levenţi câte 10 lei unul.	40 —
360	— 4 Bairactari de la 4 stiağuri de Le- venţi câte 7 pol lei unul.	30 —
5280	— 88 Levenţi de la 4 stiağuri câte 22 la un stiağ câte 5 lei unul.	440 —

Pe an <i>Lei B.</i>	Pe lună <i>Lei B.</i>
360 — Vel Căpt. de Ciuhur.	30 —
240 — Vel Căpt. de Dorohoiu.	20 —
240 — Vel Căpt. de Tecuci.	20 —
240 — Vel Căpt. de Covurluiu.	20 —
3600 — Vel Visternic.	300 —
1800 — B ^t Vist.	150 —
1200 — T ^t Vist.	100 —
1200 — Logof. de Visterie	100 —
600 — Vătaful de Visterie.	50 —
480 — Sameșul de Visterie.	40 —
480 — Condicarul Visteriei.	40 —
1440 — 4 Logofeți de Visterie câte 30 lei unul.	120 —
3840 — 16 Logofeți tij a Visteriei câte 20 lei unul.	320 —
360 — Să mai ăea Visteria ca să fie pentru cei ce vor strînge ciferturile și cheltu- ăla țerei.	30 —
480 — Cheltuăla Visteriei: hărtie, cernăla, ciară tare.	40 —
6000 — Vel Postelnic.	500 —
2400 — Vel Paharnic.	200 —
2400 — Vel Camanar.	200 —
2400 — Vel Gramatic.	200 —
720 — B ^t Post.	60 —
600 — T ^t Post.	50 —
360 — B ^t Spătar.	30 —
960 — 4 T ^t Spt. câte 20 lei unul.	80 —
600 — B ^t Gramatic câte 50 lei.	50 —

Pe an <u>Lei B.</u>	Pe lună <u>Lei B.</u>
360 — T ^t Gramatic.	30 —
360 — B ^t Paharn.	30 —
240 — Vătaful de Păhărniceî.	20 —
480 — 4 Păhărniceî câte 10 lei unul.	40 —
1440 — 12 Postelniceî câte 10 lei unul.	120 —
600 — Polcolvnicul Postelniceî.	50 —
120 — Vătaf de Călăraşi.	10 —
60 — Vătaful de Lipcani.	5 —
240 — 10 Beşlii creştini câte 2 lei unul.	20 —
1200 — Vel Cupar.	100 —
1200 — Muhurdariul.	100 —
1200 — Mehtupciul.	100 —
600 — Vătaful de Copii.	50 —
600 — Ici Ciohodar.	50 —
360 — Divictarul.	30 —
240 — 2 Ispravnicî de Aprozi câte 10 lei unul.	20 —
240 — 2 Ispravnicî de Copii din Casă câte 10 lei unul.	20 —
60 — Stegariul de Copii.	5 —
1200 — Pisarul său Vechilul său Sărdari Saule	100 —
360 — Vel Caftangiü.	30 —
3000 — Vel Spatar.	250 —
2400 — Vel Ban.	200 —
2400 — Vel Comis.	200 —
600 — B ^t Comis.	50 —
600 — Răhtivanul.	50 —
720 — 3 T ^t Comişî câte 20 lei unul.	60 —
480 — 2 Salahori câte 20 lei unul.	40 —

Pe an	Pe lună
<i>Lei B.</i>	<i>Lei B.</i>
60 — Iruc Bairactar.	5 —
120 — Săizbaș.	10 —
60 — Al doilé Săiz.	5 —
120 — Nălban bașa.	10 —
120 — 2 Sacale câte 5 lei una.	10 —
240 — 2 carătași câte 10 lei.	20 —
120 — 2 carătași tij câte 5 lei.	10 —
108 — 3 Vătăji adecă Vătaf de comișei, Vătaful de vezetei, Vătaful de dărvarî, câte 3 lei unul.	9 —
480 — 20 vezetei câte 2 lei unul.	40 —
480 — 20 comișei câte 2 lei unul.	40 —
120 — 2 ogiaguri de țigani cu foi câte 5 lei unul.	10 —

La D-lui Vel Cămăraș.

960 — B ^t Camăraș.	80 —
360 — Vătaf de Cămară.	30 —
360 — Pivniceriu.	30 —
600 — Gerahul gspd. să deie la doftorul Fotachi.	50 —
240 — Vel Cibucciū.	20 —
240 — Vel Cahfegiū.	20 —
240 — Vel Sofragiū.	20 —
240 — Vel Șerbecciū.	20 —
240 — Vel Ibrictar.	20 —
240 — Vel Peșchergiū.	20 —

Pe an <i>Lei B.</i>		Pe lună <i>Lei B.</i>
240 —	Vel Şamdagiū.	20 —
240 —	Bărbierul	20 —
240 —	Vel Credincer.	20 —
864 —	12 Copii din Casă din 2 Spătării liafă şi emeclicul câte 6 lei unul.	72 —
360 —	Baş Ciohodar.	30 —
120 —	Chehaiaua de Ciohodari.	10 —
864 —	12 Ciohodari liafă şi emeclic câte 6 lei unul.	72 —
240 —	Baş alaiū Ciauş.	20 —
120 —	Al doilé alaiū Ciauş.	10 —
120 —	Iciolan Ciauş.	10 —
120 —	Mataragi başa.	10 —
180 —	Şatâr başa.	15 —
90 —	Chihaie de Şatări.	7 60
288 —	4 Şatări, liafă şi emeclic câte 6 lei unul.	24 —
120 —	Saraci başa.	10 —
90 —	Saraci Iamac.	7 60
480 —	Tufecci başa.	40 —
360 —	3 Zapcii de la stiagul Tufecciilor, adică Odabaşa, Bairactar, Ciauş, câte 10 lei unul.	30 —
1500 —	25 Tufeccii câte 5 lei unul.	125 —
1800 —	Vel Agă.	150 —
600 —	Vel Căpt. de Dărăbani.	50 —
360 —	Polcovnicul Agiesc.	30 —
120 —	Baş Ciauş Agiesc.	10 —
120 —	Baş Bulucbaş Agiesc.	10 —

Pe an <i>Lei B.</i>		Pe lună <i>Lei B.</i>
300 —	5 Bulucbași Agiești câte 5 lei unul.	25 —
36 —	Bucinașul Agiesc.	3 —
216 —	2 trâmbaci, 2 doboșeri, 1 surmaciu și un flueraș agiești câte 3 lei unul.	18 —
1800 —	Vel Stolnic.	150 —
1200 —	Vel Medelnicer.	100 —
1200 —	Vel Armaș.	100 —
360 —	B ^t Armaș.	30 —
240 —	T ^t Armaș.	20 —
120 —	Condicariul de temniță.	10 —
120 —	Ispravnicul de Armășei.	10 —
60 —	Vătaful de temniță.	5 —
72 —	2 Topcii câte 3 lei unul.	6 —
1428 —	La toți Mehterii cu emeclicul lor după cum se arată anume cu deosebit izvod.	119 —
300 —	4 trîmbaci și 1 surmaciu a Curții gspd. câte 5 lei unul.	25 —
72 —	2 doboșări a Curții gspd. câte 3 lei unul.	6 —
480 —	Cheltuiala la 4 masalale pe toată sara.	40 —
144 —	12 Masalagii câte 1 leu unul.	12 —
60 —	Gelatul.	5 —
1800 —	Vel Portar.	150 —
600 —	B ^t Portar.	50 —
240 —	T ^t Portar.	20 —
720 —	12 Portărei cu un odagiū și cu un bucătar, câte 5 lei unul.	60 —
960 —	Vel Clucer.	80 —

Pe an <i>Lei B.</i>	Pe lună <i>Lei B.</i>
600 — Vel Sulger.	50 —
600 — Vel Jicnicer.	50 —
600 — Vel Pitar.	50 —
600 — Vel Şatrar.	50 —
1200 — Vel Ispravnic de Curte.	100 —
96 — 4 Şătrărei câte 2 lei unul.	8 —
144 — 6 teslari a Curţii gspd. câte 2 lei unul.	12 —
96 — 4 petrari a Curţii gspd. câte 2 lei unul.	8 —
72 — 2 jămlari a Curţii gspd. câte 3 lei unul.	6 —
144 — 4 pitari a Curţii gspd. câte 3 lei unul.	12 —
144 — 6 aparî a Curţii gspd. câte 2 lei unul.	12 —
48 — 2 olari a Curţii gspd. câte 2 lei unul.	4 —
24 — Un chilhangiü.	2 —
192 — 8 tăietori de lemne a Curţii gspd. câte 2 lei unul.	16 —
192 — 8 joldunari a Curţii gspd. câte 2 lei unul.	16 —
96 — 4 măturătoare câte 2 lei una.	8 —
480 — Beceriul.	40 —
600 — Stolnicul Curţii gspd.	50 —
12000 — CheltuŃala Cuhniî Curţii gspd. la trei mese: la Gspd. la Harem Ńi la Cămara gspd.	1000 —
1200 — Vornic ot Gspjda.	100 —
600 — Vorniciasa ot Gspjda.	50 —
240 — Cahvegidina Gspjdeî.	20 —
1200 — 10 Fete din casă ot Gspjda câte 10 lei una.	100 —
4800 — 2 Ispravnici ot Sociavă.	400 —

Pe an	Pe lună.
Lei B.	Lei B.
4800 — 2 Ispravnicî ot Niamţ.	400 —
4800 — 2 Ispravnicî ot Roman.	400 —
4800 — 2 Ispravnicî ot Bacău.	400 —
4800 — 2 Starosti ot Putna.	400 —
216 — 2 trîmbacî, 2 doboşerî, 1 surmaciu, 1 fueraş a Stărostiei Putnei câte 3 lei unul.	18 —
4800 — 2 Ispravnicî ot Tecuci.	400 —
4800 — 2 Părcălabî ot Covurluiu.	400 —
4800 — 2 Ispravnicî ot Tutova.	400 —
4800 — 2 Ispravnicî ot Vasluţu.	400 —
4800 — 2 Ispravnicî ot Fălciu.	400 —
1200 — 1 Ispravnic ot Grecei.	100 —
270 — 1 Ispravnic ot Codru.	60 —
4800 — Sărdăria ot Lăpuşna Orhei.	400 —
360 — Polcovnicul Sărdăriei.	30 —
216 — 2 trîmbacî, 2 doboşerî, 1 surmaciu, 1 fueraş a Sărdăriei câte 3 lei unul.	18 —
4800 — 2 Ispravnicî ot Soroca.	400 —
1800 — 1 Ispravnic ot Cernăuţi.	150 —
4800 — 2 Ispravnicî ot Dorohoi.	400 —
4800 — 2 Vornicî ot Botoşeni.	400 —
4800 — 2 Ispravnicî ot Hărlău.	400 —
2400 — 1 Ispravnic ot Cărligătura.	200 —
4800 — 2 Ispravnicî ot ţinutul Iaşului.	400 —
360 — Vornic de Vrance	30 —
144 — 12 Fustaşi de divan câte 1 leu unul.	12 —
<u>242936</u>	<u>20244 80</u>

(L. P. G.)